

Laura Mäkinen

”MAAILMA ON SUN”

Työskentelymalli nuoren elämänkaaren tarkastelemiseksi osaksi UOMA sosiaalipalveluiden jälkihuoltopalveluja.

Opinnäytetyö
Yhteisöpedagogi (YAMK)

2018

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä	Tutkinto	Aika
Laura Mäkinen	Yhteisöpedagogi (YAMK)	Joulukuu 2018
Opinnäytetyön nimi		110 sivua 14 liitesivua
"Maailma on sun" Työskentelymalli nuoren elämänkaaren tarkastelemiseksi osaksi UOMA sosiaalipalveluiden jälkihuoltopalveluja.		
Toimeksiantaja		
UOMA Sosiaalipalvelut		
Ohjaaja		
Laura Hokkanen		
Tiivistelmä		
<p>Tämä opinnäyte on tutkimuksellinen kehittämistyö, jonka tarkoituksena oli tutkia, kuinka elämäntarinamenetelmät soveltuvat UOMA sosiaalipalveluiden jälkihuoltotyöhön osana nuoren kohtaamista. Taustalla työssä on valtakunnallisesti katsoen jälkihuoltopalveluiden rikkonaisuus ja epäyhtenäisyys. Opinnäytetyön aikana kehitystyö yrityksessä alkoi ja työn pohjalta syntyy elämäntarinamenetelmämalli osaksi UOMA sosiaalipalveluiden jälkihuoltotyötä. Kehitystyö johdatti työntekijät pohtimaan hyvää jälkihuoltotyötä. Työhön valikoitujen menetelmien avulla pyrittiin kehittämään työntekijän osaamista ja näin lisäämään jälkihuoltotyön laadukkuutta. Kehittämistyön taustalla oli laajemmin tavoitteena tarjota jälkihuoltanuorelle parempia mahdollisuuksia elämänhallintaan ja kasvattaa nuoren itsetuntoa.</p> <p>Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys koostuu narratiivisuudesta ja taidelähtöisistä menetelmistä nuoren hyvinvoinnin lisääjänä. Lisäksi työssä paneudutaan kohtaamisen merkitykseen asiakastyössä. Työntekijät testasivat elämäntarinamenetelmiä kokeilevan kehittämisen idealla. Työntekijät refleктоivat kokemustaan kirjallisesti, joiden pohjalta menetelmien toimivuutta ja nuoren kohtaamista analysoitiin. Työssä arviointi ja konkreettinen toiminta vuorottelivat keskenään. Elämäntarinamenetelmien kautta haettiin yhdessä nuoren kanssa uusia tulokulmia jo elettyyn elämään ja pohdittiin vaihtoehtoisia tarinoita tulevaisuuteen.</p> <p>Valitut elämäntarinamenetelmät tukivat ja rakensivat suhdetta nuoreen entisestään. Tärkeäksi asiaksi menetelmien käytössä nousi yhteisesti jaettu kokemus työntekijän ja nuoren kesken. Elämäntarinamenetelmät voivat tuottaa välillisiä terapeuttisia vaikutuksia, nuoren kommunikaatio itsen ja toisten kanssa voi parantua ja näin mahdollisuus hyvinvoinnin kokemiseen parantuu. Nuoren identiteetin selkiytyessä hän on valmis itsenäiseen elämään.</p> <p>Menetelmät lisäsivät tulosten perusteella työn laadukkuutta, toivat jälkihuoltotyöhön struktuuria sekä syvensivät jaettua kohtaamista. Kehittämistyössä oli kuitenkin haasteita, joita työntekijöiden kiire, nopea kokeilun tahti ja nuorten sitoutuminen työskentelyyn toivat. Elämäntarinamenetelmämallin työstäminen jatkuu opinnäytetyön tuloksien perusteella osaksi jälkihuoltotyötä. Työntekijöille menetelmät antavat uuden työvälineen ja malli on siirrettävissä myös muihin työyksiköihin. UOMAn työntekijät voivat kokea olevansa etuoikeutettuja, että nuori rohkeni kertomaan ja jakamaan omaa elämäntarinansa.</p>		
Asiasanat		
jälkihuolto, narratiivisuus, elämäntarina, kohtaaminen		

Author (authors) Laura Mäkinen	Degree Master's degree in Civic Activities and Youth Work	Time December 2018
Thesis title "The World is yours" Life story methods with young people as a part of UOMA social services aftercare work.		110 pages 14 pages of appendices
Commissioned by UOMA Sosiaalipalvelut		
Supervisor Laura Hokkanen		
Abstract <p>This thesis investigates how a life story method will apply to UOMA social services aftercare work as part of encounter with young people. The background of the thesis is the fragmentation and discontinuity of aftercare work. The methods chosen for the work aimed to develop the know-how of the personnel and so to improve the quality of the aftercare work. The further objective of the thesis was to offer better tools for the young people for their life management skills.</p> <p>The theoretical frame of reference consists of narrative and art-based methods to increase the well-being of the young people. The personnel tested life story methods with the experimental development idea. Personnel reflected their experiences in writing and the texts were analysed based of these experiences.</p> <p>The methods improved the quality of the work. Methods added structure to after-care work and deepened the shared encounter. Life story methods can produce indirect therapeutic effects, communication with oneself and others can be improved and thus the likelihood of wellbeing is increased. Working on the life story methodology continues on the basis of the results of the thesis and the methods will give a new tool for aftercare work.</p>		
Keywords aftercare, narrativity, life story, encounter		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	KEHITTÄMISEN TAUSTA.....	9
2.1	Lastensuojelu ja jälkihuolto.....	9
2.2	Taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien käyttö ja hyvinvointivaikutukset.....	12
2.3	UOMA sosiaalipalvelut.....	15
3	NUOREN KOHTAAMINEN EETTISESTI JA NARRATIIVISESTI.....	17
3.1	Kohtaaminen asiakastyössä.....	17
3.2	Kohtaamistyön haasteita.....	22
3.3	Narratiivisuus ja elämäkerrat asiakastyössä.....	25
3.4	Narratiiviset menetelmät lastensuojelussa.....	28
4	KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS.....	30
4.1	Tutkimuksellinen kehittämistehtävä.....	30
4.2	Kohdejoukko ja kehittävä työote.....	33
4.2	Kehittämisote ja kehittämisen menetelmät.....	35
4.2.1	Osallistava kehittämismenetelmä.....	40
4.2.2	Kokeileva kehittäminen.....	42
4.3	Dokumentointi.....	43
4.4	Aineiston analyysitapa.....	45
5	TYÖSKENTELYN ERI VAIHEET.....	47
5.1	Ideointi.....	47
5.2	Alkukysely.....	49
5.3	Tarinamenetelmien valinta.....	57
5.3.1	Ihan kuin minä.....	59
5.3.2	Mun tarina.....	61
5.3.3	Lausunto.....	63
5.3.4	Sence of place.....	64
5.3.5	Roolinvaihto.....	65

5.3.6	Tulevaisuus.....	66
5.3.7	Digitarinat.....	67
5.4	Väliarviointi	69
6	ELÄMÄNTARINAREFLEKTIOIDEN TARKASTELU	71
6.1	Tutustuminen minuun	71
6.2	Syventyminen minuun	84
6.3	Minä matkalla tulevaan	87
6.4	Loppuarviointi	89
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	93
	LÄHTEET.....	99

LIITTEET

Liite 1. Reflektointiohje

Liite 2. Laiva-menetelmä

Liite 3. Alkukysely

Liite 4. Ihan kuin minä

Liite 5. Esimerkkilista

Liite 6. Mun tarina

Liite 7. Lausunto

Liite 8. "Sense of place"

Liite 9. Roolinvaihto

Liite 10. Elämänhallinta ja tulevaisuus

Liite 11. Digitalina

Liite 12. "Maailma on sun" väliarviointi

Liite 13. "Maailma on sun" loppukysely

1 JOHDANTO

Oma elämäntarina syntyy kokemuksista, jotka muovautuvat vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Nuoren käsitys omasta itsestään syntyy siitä, miten hän on tullut hyväksytyksi, kuulluksi ja kohdelluksi. Nuoren menneisyys on läsnä joka päivä ajatuksissa, tunteissa, arvoissa, asenteissa ja mielikuvissa. Menneisyys näkyy nuoren selviytymistavoissa ja käyttäytymisessä sekä vaikuttaa siihen, millaisia valintoja nuori elämässään tekee. Nuori pohtii oman historiansa pohjalta sitä, kuinka luottaa toisiin ihmisiin ja miten arvokkaana itseään pitää. (Barkman 2016, 128.)

Tämä opinnäyte on tutkimuksellinen kehittämistyö ja se keskittyy lastensuojelun jälkihuoltoonoriin, ja heille kehitettävään tapaan käsitellä heidän omaa elämäntarinaansa. Jälkihuolto on kodin ulkopuolelle sijoitettujen ja huostaanotettujen lasten ja nuorten viimeinen lastensuojeluvaihe. Jälkihuollolla pyritään turvaamaan sijoituksen aikana saadut myönteiset tulokset nuoren siirtyessä itsenäiseen aikuiseen elämään. (Pukkio & Hoikkala 2016, 9.) Idea jälkihuoltoonortien elämäntarinatyöskentelyyn heräsi omasta työstäni ja kiinnostuksen kohteesta juuri tätä tärkeää nuoren elämänvaihetta kohtaan. Vuosien työkokemus niin etsivässä nuorisotyössä kuin lastensuojelun puolella nosti minulle näkyväksi sen, että jälkihuoltoonortien elämänhallinta tuntui olevan monella asiakkaistani hukassa. Nuoret nostivat usein esiin irrallisia menneisyyden tarinoita, jotka vaikuttivat nuoren arkeen ja toimintakykyyn. Huomasin, että nuoren tarinat olivat usein helppo ohittaa ja työntekijänä todeta, ettei oma osaaminen riitä niiden työstämiseen, koska helposti asiat koettiin terapiaa vaativaksi prosessiksi. Nuoren kanssa jäädään odottamaan terapiaprosessien alkamista, vaikka nuori itse tuottaisi tarvetta asioita käsitellä. Terapian saaminen ja käynnistyminen ovat myös usein harmillisen hitaita prosesseja, jolloin tärkeää olisi päästä purkamaan näitä kokemuksia nopeammin, silloin kun nuori itse on siihen valmis. Aiemmat kokemukset saattavat vaikeuttaa ja hidastaa itsenäistymistä ja näkyä arjen ja muun elämänhallinnan vaikeutena.

Työni aikana ehdin nähdä monenlaisia jälkihuoltotuen muotoja ja tutkimustenkäin valossa ymmärrys kasvoi, että jälkihuoltotyö on kovin epäyhtenäistä. Työ on hyvin tekijänsä näköistä, myös laadullisesti. Idea jälkihuoltoonortien tarinaan syntyi erään UOMA sosiaalipalveluiden asiakkaan parissa työskennellessäni.

Pohdin tuolloin paljon, miten voisin nuorta parhaiten auttaa itsenäistymisessä. Nuorella nousi tarve työstää menneisyyttään, mutta hän ei saanut toivomaansa terapiaprosessia alkamaan. Idea jalostui omien ajatusten kautta UOMAn omistajille, mistä innostus mallin kehittämiseen lähti.

Elämäntarinatyöskentelyllä keskitytään niihin nuoriin, jotka ovat aikuistumassa ja joiden jälkihuollolla halutaan varmistaa, että nuori selviytyy ja tulee toimeen omillaan. Barkman (2016, 128) toteaa, että viimeistään jälkihuollossa nuorella herää kiinnostus omaa elämäntarinaansa kohtaan. Nuori haluaa saada vastauksia kysymyksiin, joita hän ei aiemmin ole ehkä uskaltanut tai halunnut kohdata. Nuoren elämäkokemukset ovat usein vaikeampia kuin hän on ikäänsä ja kehitykseensä nähden pystynyt vastaanottamaan. Jälkihuoltoonuo- rilla on usein sivuun jäämisen ja hylätyksi tulemisen kokemuksia. Elämässä on voinut olla useita erilaisia tapahtumia, siirtymiä tilanteesta ja paikasta toiseen. Sijointi jo itsessään on ollut koetteleva tapahtuma, vaikka siihen liittyisi hyviä puolia. Muutokset tulevat ulkopäin ohjattuina, ja nuorella voi olla kokemus, ettei pysty aktiivisesti vaikuttamaan omiin asioihin ja toimintaan. Omaan ikä- tasoonsa nähden nuorelta puuttuu tarvittavat keinot ja resurssit käsitellä ja selviytyä muutoksista. Kehitystä tukee se, että nuorella on tunne siitä, että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa oman elämänsä kulkuun.

Opinnäytetyöni tavoitteena on tutkia, kuinka työntekijät kokevat elämäntarina- työskentelyn auttavan heitä työntekijöinä kohtaamaan ja tuntemaan nuoren paremmin. Kehittävän työotteen taustalla on laajemmin tavoitteena tarjota nuorelle parempia mahdollisuuksia edetä elämässä eteenpäin ja kehittää itse- tuntoa. Tarkastelun kohteena ovat UOMA sosiaalipalvelujen työntekijät. Kehit- tämisen kohteena on jälkihuoltotyö UOMA sosiaalipalveluissa. Kehittämistyön tarpeisiin työssäni syntyy narratiiviset ja elämäntarinalliset työmenetelmät. Elämäntarinamenetelmien avulla tavoitteena on kehittää ja jäsentää UOMA sosiaalipalveluiden asiakastyötä. Tässä opinnäytetyössä syvennytään työntekijän henkilökohtaiseen kokemukseen elämäkerrallisten työmenetelmien käyt- tämisessä. Elämäntarinamenetelmiä testataan kokeilevan kehittämisen idealla osana muuta nuoren jälkihuoltotyötä. Menetelmien testaukselle on varattu puoli vuotta aikaa. Näkökulma työssäni on työntekijöiden kokemuksissa, minkä vuoksi nuoren tarinoita ei käytetä raportissa. Näkökulmavalinnalla halu- taan myös säilyttää nuoren yksityisyys ja asiakassuhteen luottamuksellisuus.

Prosessin aikana kehittyi elämäntarinatyöskentelymalli, jolla pyritään vahvistamaan nuoren identiteettiä, nykyhetkessä olemisen ja turvallisuuden tunnetta sekä elämänhallintaa.

Elämäntarinatyöskentelyyn otetaan osaksi erilaisia tarinankerronnallisia menetelmiä, joilla on tarkoitus tehdä näkyväksi asiakkaan omaa identiteettiä ja elämää. Erilaiset menetelmät virittävät asiakkaan oman elämäntarinan pohdintaan ja lopuksi asiakkaan kanssa työstetään omasta elämästä digitarina. Viime vuosina kaikki luovat ja taidelähtöiset menetelmät ovat saaneet jalansijaa erityisesti nuorten kanssa tehtävässä työssä. Tutkimuksissa on havaittu, etteivät perinteiset auttamisen keinot tavoita tai edes auta kaikkia nuoria. Lastensuojelutyössä on jo pitkään ollut selkeä tarve saada uudenlaisia työtapoja keskustelemaan työn rinnalle. Taidelähtöisten menetelmien vakiinnuttaminen on tullut osaksi siksi, että lastensuojelussa on alettu painottamaan lapsen ja nuoren osallisuutta. (Känkänen 2013, 13, 32.) Osallisuuden lisääminen on noussut tärkeäksi jo uudistetun lastensuojelulainkin myötä. Taidelähtöisillä menetelmillä halutaan jäsentää ja tavoittaa uusia tulokulmia tuttuihin asioihin, mutta myös saada nostettua esiin jotain uutta ja yllättävää (Känkänen 2013, 33).

Olin työurani alkutaipaleella mukana voimauttavan valokuvauksen kurssilla ja tutustuin siellä naiseen, josta oli otettu yksi ainoa kuva koko hänen elämänsä aikana. Tässä kuvassa nuori tyttö ei hymyile, koska hän ei pidä itsestään eripituisen jalkojensa vuoksi. Tämä fyysinen ominaisuus esti häntä olemasta kuvattavana siitä lähtien. Läkistä naista itketti kovasti, koska häntä ei nähdä elämässään myöhemminkään parisuhteen ja perheen tärkeissä yhteisissä kuvissa. Kurssilla hän kohtasi pelkonsa olla kuvattavana ja hän sai toivomansa toisen kuvan ja ennen kaikkea mahdollisuuden nähdä itsensä toisin. Tämän kokemuksen myötäelämisen johdosta uskoni erilaisen elämäntarinamenetelmien merkityksellisyyteen ja käyttöön omassa työssäni sai alkunsa.

Nimi tälle työlle syntyi eräänä etäopintopäivän iltana hotellihuoneessa, kun kuuntelin nuoruuteni lempiyhtyettä Tehosekoitinta. Sanat veivät minut asiakasnuoreni luokse, sillä en halunnut hänen musertuvan enempää ”vuosien painon” alle. Halusin auttaa häntä ja hänen kaltaisiaan näkemään ja kokemaan sen, että maailma on todella sun.

2 KEHITTÄMISEN TAUSTA

2.1 Lastensuojelu ja jälkihuolto

Lastensuojelulla on tarkoitus turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön ja tasapainoiseen kehitykseen. Lastensuojelusta on säädetty lastensuojelulaissa ja kunnat vastaavat lastensuojelupalvelujen järjestämisestä. Palvelut voivat olla itse tuotettuja tai ostettuja. Sijaishuollon tai puoli vuotta kestäneen avohuollon tukitoimena tehdyn sijoituksen jälkeen nuori on oikeutettu jälkihuollon tukitoimiin 21-vuotiaaksi asti. Lastensuojelulaissa (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417) määritellään, että jälkihuoltoa on tarjottava aina sijaishuollon päättymisen jälkeen.

Jälkihuollon tavoitteena on tukea asiakasta ja hänen verkostoaan sijoituksen päättymisen jälkeen. Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muille lastensuojelun asiakkaina olleille nuorille. Tukitoimia voivat olla esimerkiksi asumisen tukeminen ja psykososiaalinen tuki. Jälkihuollon palvelut rakennetaan asiakkaan yksilöllisen tarpeen mukaan. Oikeus jälkihuoltoon päättyy viimeistään nuoren täyttäessä 21 vuotta tai silloin, kun sijoituksesta on kulunut viisi vuotta, eikä uutta lastensuojeluasiakkuutta ole syntynyt. (Lastensuojelulaki 75.§.)

Jälkihuolto on kuitenkin vapaaehtoista. Laki antaa sekä velvollisuuden että oikeuden nuorelle kohdistettuihin yksilöllisiin tukitoimiin aikuisuuden kynnyksellä. Itse asiakastyö asettuu sosiaali- ja erityisnuorisotyön risteysalueelle. Laki velvoittaa sosiaalitoimea järjestämään jälkihuoltoa sijoituksen jälkeen, mutta toteutus, toiminta ja asiakaskontakti voivat olla mitä tahansa erityisnuorisotyöstä sosiaalityöhön. Osa nuorten jälkihuollosta toteutuu sosiaalitoimistoissa lähinnä taloudellisen tuen muodossa. Toisille nuorista kevyempi tuki riittää, mutta joidenkin kohdalla toteutetut tukitoimet jäävät puutteellisiksi. Erosen (2013, 4–5) tutkimuksen mukaan tuen vastaanottamiseen liittyy ristiriitoja, sillä osa nuorista halusi päästä systeemistä eroon ja toisaalta moni nuori halusi myös itse määritellä milloin ja minkälaista tukea he halusivat ottaa vastaan.

Jälkihuollon asetetuista tavoitteista huolimatta jälkihuoltoa ja sen resursointia on kritisoitu riittämättömäksi tukemaan nuorten itsenäistymisprosessia ja myöhempää selviytymistä (Wiikla 2017, 19). Sipilän hallituksen yksi kärki-

hanke, lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE etsii sekä kansallisesti että maakunnittain uusia malleja lasten ja perheiden palveluihin vuosina 2017–2018. LAPE-hankkeesta jälkihuoltopalvelut on rajattu kehittämisen ulkopuolelle. Valtakunnallisesti katsoen jälkihuollon toimintakäytännöt ovat epäyhtenäisiä ja vaihtelevia; tutkimus ja tilastotietoa jälkihuollosta on varsin vähän (Heinonen 2016, 5). Kehittämishankkeita jälkihuoltotyöstä lastensuojelulaitoksiin on lähinnä opinnäytteinä tehtynä. Rekisteripohjaisia tutkimuksia on myös tehty. Niissä on tarkasteltu kodin ulkopuolelle sijoittamisesta seuraavia riskitekijöitä nuorten myöhempään hyvinvointiin. Tutkimusten perusteella tiedetään, että sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret kohtaavat erityisiä vaikeuksia siirtyessään aikuisuuteen ja heillä on monelta osin heikommat tulevaisuudennäkymät kuin muilla saman ikäisillä nuorilla. (Wiikla 2017, 21.)

Huostaanoton kohtaamisen jäljet näkyvät nuoren elämässä vielä heidän aikuistuttuaan. Peltolan ja Moision tekemä katsaus (2017, 34) nosti huomioon kohteeksi esimerkiksi lastensuojelun jälkihuoltovaiheen. Lastensuojelussa jälkihuolto jää herkästi vähemmälle huomiolle. Nuoret jäävät sijoituksensa jälkeen aika omilleen. Usein jälkihuollossa nuorella herää kiinnostus omaa elämänhistoriaansa kohtaan ja menneet tapahtumat näkyvät nuoren arjessa valintoina ja tekoina. Tämä vaihe on erittäin merkityksellinen yksilön tulevaisuuden kannalta. Oman paikan löytäminen on yksi merkittävimmistä haasteista nuoren elämässä. Erilaiset lähtökohdat elämään niin taloudellisesti kuin sosiaalisestikin asettavat erilaisia tarpeita hyvinvoinnille ja elämänhallinnalle. Nuorten tarpeet ovat yksilöllisiä. (Aaltonen ym. 1999, 17.) Kysymys on siitä, kuinka nuori saa riittävästi tukea, jotta voi kohdata oman elämäntarinansa turvallisesti sekä apua ratkaisuihin, mitä nuori tekee tässä elämänsä käännekohdassa.

2000-luvulla kunnat ovat alkaneet ostamaan jälkihuoltoa avohuollon tukipalveluita tuottavilta yrityksiltä yhä enemmän, joten voidaan puhua, että jälkihuolto on markkinaistunut. Lastensuojelulaki ei määrittele mitä jälkihuollon pitäisi pitää sisällään, sillä jokaisen asiakkaan tavoitteet ovat yksilölliset. Kuntien kilpailutuksissa sen sijaan määritellään sisältöjä, mutta se mahdollistaa kuitenkin erilaiset tulkinnot. Työskentelytavat jälkihuoltotyössä eivät ole yhtenäiset. (Pukkio & Hoikkala 2016, 14.)

Nuoren aikuisen arkeen ja tulevaisuuteen ovat vaikuttamassa hyvin monenlaiset jo elämänvaiheeseen sinänsä liittyvät haasteet ja valinnat. Nuoren taustalla voi olla monenlaisia ongelmia ratkaistavanaan liittyen itseensä sekä suhteessaan lähiverkostoonsa ja ympäröivään yhteiskuntaan. Sijoitetuina olleet nuoret eivät elä tyhjiössä, vaan ovat aina osa laajempaa yhteisöä – oli kyse sitten syntymäperheestä, suvusta, sijaisperheestä tai sijaishuoltopaikasta. Lähiverkoston olemassaolon ja tuen merkitys on kiistaton myös itsenäistyvien nuorten tukena. (Pukkio & Hoikkala 2016, 24.) Törrösen ja Vauhkonen (2012, 77) sijoitetuina olleet nuoret kertoivat saaneensa sijaishuollon päättymisen jälkeen eniten apua ystäviltä, biologiselta perheeltä, sisaruksilta ja muilta sukulaisilta. Nyky-yhteiskunnassa siirtymä nuoruudesta aikuisuuteen kestää suhteellisen kauan ja tavallisesti vanhemmat pysyvät tärkeinä emotionaalisen, sosiaalisen ja materiaalisen tuen lähteinä koko itsenäistymisprosessin ajan (Collins 2001, 288). Osalla sijaishuollon päättävistä nuorista näin ei ole, vaan suhde omiin vanhempiin ja muuhun läheisverkostoon saattaa olla ohut tai täysin katkennut. Jälkihuollon nuorten elämäntie on edennyt useiden elämäntien kuulumattomien vaiheiden ja käännekohtien kautta kohti aikuisuutta (Törrönen & Vauhkonen 2012, 54). Jälkihuollon nuoren elämää on säädelty yhteiskunnallisten ja institutionaalisten toimien kautta ja he joutuvat kohtaamaan erilaisia haasteita siirtymävaiheessa aikuisuuteen.

Collins (2001, 288) on esittänyt kritiikkiä jälkihuollon itsenäistämistavoitetta kohtaan. Hänen mukaansa ”itsenäisen elämän” tavoittelun sijasta jälkihuollossa tulisi puhua enemmän ”suhteissa eletävästä” tai ”suhdeperustaisesta” elämästä. Itsenäisen elämän asettaminen jälkihuollon tavoitteeksi saattaa vahvistaa kohtuuttomia odotuksia nuoria kohtaan, korostaa sosiaalista erillisyttä, kieltää nuoren tarpeet liittymiseen ja yhteenkuuluvuuteen sekä jättää vastuun selviytymisestä yksin nuoren harteille. Suhdeperustaisuus sen sijaan painottaa myönteisen ja riittävän vuorovaikutuksen merkitystä yksilöiden, ryhmien ja sosiaalisten järjestelmien välillä. Työntekijän on osattava kohdata jokainen nuori yksilönä ja oman tilanteensa ja elämänsä tuntijana, eikä pelkää avun tai suojelun kohteena (Hurtig 2006, 182).

2.2 Taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien käyttö ja hyvinvointivaikutukset

Taiteen ja kulttuurin moninaisia vaikutuksia on tutkittu paljon eri tieteenaloilla. Vaikutuksia on tutkittu suhteessa fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen, subjektiiviseen hyvinvointiin, elämänlaatuun ja yleiseen elämäntyytyväisyyteen. Myös taiteen vaikutukset ympäristöön, elettyyn ja koettuun tilaan ovat olleet tutkimuksen kohteina. Yhteisesti ja yleisesti käytettävissä olevaa näkemystä ei kuitenkaan ole, eikä voi edes tuottaa. (Laitinen 2017, 16.) Taide- ja kulttuuritoiminnan on tutkimusten mukaan todettu edistävän ihmisen terveyttä ja hyvinvointia (Känkänen 2013, 7). Taide ja kulttuuri tuovat elämään uusia merkityksiä, kokemuksia ja rikastuttavat ihmisen aisteja. Ihmisten välinen yhteisöllisyys vahvistuu ja verkostot kasvavat taiteen ja kulttuurin kautta. Taiteella ja kulttuurilla on myös osansa ympäristön viihtyvyyden näkökulmasta. Taide- ja kulttuuritoiminnan nähdäänkin olevan luonteva keino elämänlaadun parantamiseen. (Ahola ym. 2010, 8.) Taide- ja kulttuuritoiminnan on havaittu rikastuttavan lasten ja nuorten arkielämän kokemuksia ja kanssakäymistä. Taide- ja kulttuuritoiminnalla on syrjäytymistä ehkäiseviä vaikutuksia, se vähentää yksinäisyyden tunteita, sosiaalista, yhteenkuuluvuuden tunne ja vuovaikutustaidot kasvavat. (Kinnunen ym. 2013, 13.)

Jokainen joutuu harjoittelemaan vuorovaikutustaitoja elämänsä aikana. Luontaisesti lapsi oppii niitä leikin yhteydessä ja mallia ottaen. Jos lapsen vuorovaikutusta tukevat harjoitteluympäristöt ovat olleet puutteellisia epävakauden, pelon, uhkaavuuden tai välinpitämättömyyden vuoksi on lapsella vaikeuksia sanoittaa yksinkertaisimpiakin asioita ääneen. Tämä näkyy vielä nuoruudessakin ja myöhemmin aikuisuudessa siinä, kuinka hyvin nuori pystyy sanoittamaan itseään. Lastensuojelutyöhön liittyvä auktoritäärisyys ja institutionaalisuus voivat jättää myös lapsen itseilmaisun mahdollisuudet kapea-alaiseksi. Tämän vuoksi lastensuojelussa lapsen osallisuuteen ja itseilmaisuun on alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota. (Hynninen 2016, 39.)

Sosiaalityössä on noussut tarve erilaisille kommunikaatiotavoille. Lastensuojelun vakiintuneiden käytäntöjen rinnalle onkin kehitetty erilaisia taide- ja kulttuurilähtöisiä menetelmiä. (Känkänen 2013, 7, 26–27.) Taide- ja kulttuurilähtöisellä työskentelyllä saatetaan nuori kosketukseen omien tunteiden ja

muistojen kanssa, ja näin häntä autetaan lisäämään itsetuntemustaan. Huostaanotettu lapsi on saattanut joutua pitkään elämään haavoittavissa oloissa. Lapsella voi olla paljon asioita ja tunteita, joita ei pysty pukemaan sanoiksi. Vielä jälkihuollossa näitä häpeän ja kivun sulkemia tunteita voi olla vaikea sanoittaa, saati niiden kanssa elää ja pärjätä. Tutkimusten mukaan kaltoin kohdellun lapsen ja nuoren on vaikeaa ottaa hyvää vastaan, kun sitä tarjotaan. Lapselle on ennättänyt muodostua vahva minäkäsitys itsestään eirakastettavana, arvottomana ja avuttomana. (Känkänen 2013, 68–69.)

Taiteellisen toiminnan kautta lapsi tai nuori saa symbolisen mahdollisuuden olla etäällä käsiteltävästä asiasta. Toiminnallisuus ja luovat menetelmät tarjoavat mahdollisuuden käsitellä näin traumaattisiakin asioita. Taide- ja kulttuurilähtöinen toiminta voi toimia suojaavana, välittävänä ja vapauttavana työkaluna. Symbolisen etäisyyden turvin nuori voi tuoda esiin jotain, jota ei ole aiemmin edes osannut sanoittaa. Fyysinen tekeminen voi myös aktivoida muistia tehokkaammin kuin puhuminen. (Känkänen 2013, 99.) Rantala (2013, 74) tuo esiin artikkelissaan sen, että taidelähtöinen toiminta voi tuoda näkyväksi asioita, mitä ei tavallisesti arjessa huomaa, kuten vakiintuneita rooleja tai rutinoituneita käyttäytymismalleja. Näin se tarjoaa mahdollisuuden itsetuntemuksen kasvamiseen ja muutokseen. Taidetoimintaa voidaan myös käyttää ”suoja-” tai ”pakopaikkana”, taide voi tarjota mahdollisuuden unohtaa ikävät elämäntapahtumat tai kivun hetkeksi (Laitinen 2017, 31).

Kokemukselliseen, taidelähtöiseen toimintaan liittyy aina sen tilanneherkkyys ja tilannesidonnaisuus. Työntekijä ei voi etukäteen tietää, mikä toimii ja mikä ei. Ennakoimattomuus liittyykin tietyllä tapaa aina taidelähtöisten menetelmien käyttöön. Yhtä yllättäen saattaa syntyä jotain uutta ja arvokasta, jota ei ole osattu edes tavoitella. Taidelähtöinen toiminta voi olla täten myös tuottavaa. (Känkänen 2013, 50.) Taidelähtöiseen toimintaan liittyy usein epämukavuusalueelle joutuminen. Siinä kohtaa tilanteita, joita ei hallitse tai osaa. Heittäytyminen taidelähtöiseen toimintaan voi olla joillekin hyvin pelottavaa, koska on vaikeaa näyttää toiselle epävarmuuttaan. Työntekijäkään ei voi etukäteen tietää, mikä kullekin nuorelle on epämukavaa. Usein ihmisellä on tarve kontrolloida tilanteita, ettei tulisi vastaan mitään epämiellyttävää. Epämukavuusalueella oloa pitäisi kuitenkin yhtä lailla harjoitella nuoren kanssa. Jos tekee aina

vain itselle tuttuja asioita, eikä uskalla epäonnistua on vaikea pärjätä tulevaisuudessa. Epäonnistumisen sietäminen on tärkeää ja se, että uskaltaa kokeilla uusia, erilaisia asioita ja ottaa riskejä. Taidelähtöisen toiminnan kautta voi siis turvallisesti harjoitella ja parasta olisi, jos siinä saa tukea ja epämukavan olon voi toisen kanssa jakaa. Näin se auttaa yksilöä eteenpäin, se voi lisätä uskoa siihen, että selviää. (Rantala 2013, 79.) Uusien tilanteiden kautta nuori pääsee refleктоimaan omia käsityksiään ja mahdollisuuksiaan suhteessa omaan elämään ja yhteiskuntaan (Vilmilä 2016, 14).

Taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien kautta mahdollistuu kunnioittava kohtaaminen. Menetelmät voivat tarjota työntekijälle ja nuorelle erilaisen tavan olla yhdessä. Yhdessä vietetty aika ja kiireettömyys luovat turvallisen kehyksen yhteisen vuorovaikutuksen syntymiselle. (Känkänen 2013, 33–34.) Taidelähtöinen toiminta antaa nuorelle mahdollisuuden tulla nähdyksi, kuulluksi ja arvostetuksi (Laitinen 2017, 32). Näin se edistää myös lastensuojelussa osallisuuden tavoitetta.

Taidelähtöiselle toiminnalle tyypillistä on dynaamisuus, kokemuksellisuus, elämyksellisyys ja tulkinnallisuus. Taide- ja kulttuuritoiminnan hyvinvointivaikutusten todentaminen ei ole aina helppoa. Vaikutuksiin liittyy yksilöllisyys, eriaikaisuus ja eritasoisuus. Paras tapa kuvata näitä vaikutuksia on esimerkkien kautta. Kokemustietoa voidaan jossain määrin yleistää, kun esimerkkejä on riittävästi. (Rantala 2013, 90–92.) Taide- ja kulttuurilähtöisellä toiminnalla on todettu voivan tuottaa välillisiä terapeutteja vaikutuksia. Taiteen ja kulttuurin kokeminen ja tekeminen voivat olla arkimielessä hoitavia, lohduttavia ja virkistäviä hetkiä. Taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien kautta voidaan onnistua harjaannuttamaan ilmaisutaitoja ja vuorovaikutustaitoja, mitkä lisäävät nuoren hyvinvointia. (Känkänen 2013, 33–34, 69.) Taidetoimintaan osallistumisella on todettu voivan kasvattaa itsetuntoa, lisätä itseluottamusta ja näin edistää itsensä hyväksymistä. Tutkimuksissa on myös todettu, että taiteellisella toiminnalla on positiivinen vaikutus toimintakykyyn ja elämänhallintaan, esimerkiksi päätösten tekemiseen ja sen on nähty kasvattavan kykyä kohdata vaikeita tilanteita. (Laitinen 2017, 30.) Taidelähtöisen toimintaan liittyy kuitenkin myös se, että toiminnan hyvinvointivaikutukset ja merkitys voivat syntyä vasta ajan kanssa (Rantala 2013, 86).

2.3 UOMA sosiaalipalvelut

UOMA sosiaalipalvelut on toiminut Päijät-Hämeessä vuodesta 2016 ja Pirkanmaalla sekä seutukunnissa vuodesta 2017. UOMA tarjoaa ammatillista tukihenkilötyötä, jälkihuoltoa, perhetyötä, tapaamispalveluja, johon kuuluu niin valvotut kuin tuetut tapaamiset ja vaihdot sekä lapsen edunvalvontaa lastensuojelu- ja rikosprosessissa. UOMAn palveluiden lähtökohtana ovat tavoitteellisuus, suunnitelmallisuus, avoimuus ja yhteistyö asiakkaan kanssa. Toiminnassa käytetään vaikuttavuuden arviointia.

UOMAn jälkihuoltotyön asiakkaana on ollut 12 asiakasta vuonna 2018. Jokaisen nuoren tausta on erilainen ja työskentelylle asetetut tavoitteet yhdessä nuoren ja työntekijän kanssa ovat yksilölliset. Nuoria yhdistää aiempi sijoitus kodin ulkopuolella ja tavoite vastuun lisääntymisestä omasta elämännhallinnasta. Jokaisella työntekijällä on alueesta riippuen 1-4 asiakasta, joitakin asiakkuuksia tehdään työparin kanssa. Käytännön jälkihuoltotyö on hyvin itsenäistä ja tekijänsä näköistä. Tarve kehittämistyölle nousee työyhteisöstä, toiveesta jakaa ja jäsentää jo olemassa olevia hyviä toimintoja sekä pohtia, miten voi tehdä työtä entistäkin paremmin. Kehittämistyö haastaa pohtimaan, onko oma ja työyhteisön tapa toimia optimaalinen.

Pääministeri Juha Sipilän asettama työryhmä sai alkuvuonna 2017 tehtäväkseen etsiä ratkaisuja eriarvoistumisen estämiseksi, mikä voitaisiin toteuttaa nykyisen talousraamien puitteissa. Ryhmän raportti julkaistiin maaliskuussa 2018. Raportissa sanotaan, että 10-20 prosenttia nuorista jää vaille riittävää lähiyhteisöjen tai viranomaisten tukea. Nykyinen palvelujen eriytyminen nähdään huonoksi tavaksi hoitaa syntyneitä ongelmia. Tarvitaan kokonaan toimintakulttuurin muutos, jossa paljon kokonaisvaltaisemmin huomioidaan lapsen tai nuoren tilanne. (Saari ym. 2018, 33.) Vastamäki ja Ilvonen (2018) kirjoittavat, että vuosittain lähes 3000 alle 35-vuotiasta siirtyy työkyvyttömyyseläkkeelle mielenterveysongelmien vuoksi. Näillä nuorilla vain kolmanneksella on terapiasuhde. Se kertoo isosta yhteiskunnallisesta ongelmasta mielenterveysthoidon suhteen. Hoitoa eivät kaikki tarvitsevat saa. Nuoret kertovat luottamuksen puutteesta ja kohtaamattomuudesta palveluissa. Jos suhde ei rakennu, huonon olon syyt jäävät näkymättömiin eikä nuorta osata tukea oikein. (Toivonen 2015.)

Tämän työskentelymallin työote pohjautuu kohtaamiseen ja dialektiseen vastavuoroisuuteen. Vastavuoroisuus syntyy kiireettömässä vuorovaikutuksessa toisen yksilön kanssa, jossa rakennetaan yhteistä ymmärrystä (Törönen 2016, 11–26). Tämä malli antaa mahdollisuuden käsitellä nuoren elämässä tapahtuneita asioita terapeutillisella työotteella eikä se myöskään jää irralliseksi osaksi muusta työskentelystä. Kun nuori tuntee menneisyytensä, hänen on helpompi ymmärtää, kuka on ja miksi hän on juuri sellainen kuin on (Barkman 2016, 129). Collinsin esittämä kritiikki itsenäisyyden tavoittelusta on syytä pitää mielessä tätä kehitystehtävää tehdessä. Ihmisellä on luontainen tarve kuulua johonkin ryhmään. Nyky-yhteiskunnan yksilökeskeisessä kulttuurissa sosiaalinen pääoma estää parhaiten syrjäytymistä.

Sosiaalinen pääoma voidaan yleisellä tasolla nähdä vuorovaikutuksellisenä resurssina. Sillä viitataan sosiaalisiin suhteisiin, verkostoihin, normeihin, luottamukseen ja yhteiseen toimintaan sekä yhteenkuuluvuuteen. (Ruuskanen.) Sosiaalinen pääoma voidaan ajatella voimavaraksi, joka syntyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Sosiaalinen pääoma tulee todeksi ihmisten toiminnan kautta, joten se näyttäytyy eri tavoin eri konteksteissa. (Räty 2017, 6.) Kalanoja (2009, 78) kertoo sosiaalisen pääoman merkityksestä työelämässä niin, että menestys edellyttää luottamusta ja yhteistyötä. Tämä pätee hyvin mihin tahansa elämän osa-alueelle, se pätee myös jälkihuolto-työssä.

Onnistunut jälkihuolto on merkityksellistä, ettei sijaishuollon aikana saavutetut muutokset valu hukkaan. Toimivalla lastensuojelutyöllä ja oikea-aikaisella ja -sisältöisellä jälkihuoltotyöllä on kauaskantoiset vaikutukset. Vaikuttava jälkihuoltotyö osana lastensuojelukokonaisuutta on myös inhimillisesti katsoen järkevä ratkaisu. (Hoikkala 2016, 42.)

Tämän päivän työelämä vaatii jatkuvasti osaamisen kehittämistä. Kilpailuun perustuvassa yhteiskunnassa organisaation ja sen työntekijöiden on kehitettävä pysyäkseen kilpailussa mukana. Tulevaisuutta on pystyttävä paremmin ennakoimaan. (Fredriksson & Saarivirta 2015, 1–17.) Yrityksen tulee pysyä hereillä koko ajan sen toimintaympäristöstä, kehittää ja olla askeleen pidemmällä muihin nähden. Yritystoimintaan liittyy kehittäminen oleellisesti.

On pohdittava jatkuvasti, miten ja millä työkaluilla voimme kehittyä. Työntekijöiden täytyy alati arvioida, riittääkö se, mitä annamme tänään asiakkaalle enää huomenna. Sosiaali- ja terveystalouden rakennemuutoksessa osaava henkilöstö on entistä selvemmin sekä toiminnan edellytys että kilpailuetu.

3 NUOREN KOHTAAMINEN EETTISESTI JA NARRATIIVISESTI

3.1 Kohtaaminen asiakastyössä

Kohtaaminen on aitoa läsnäoloa ja ajan antamista toiselle ihmiselle (Martela 2012, 198–199). Sosiaalityö perustuu asiakkaan inhimilliseen kohtaamiseen, vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön (Hiltunen 2018, 19). Aristoteles määritteli, että ihmiset ovat ”sosiaalisia eläimiä”. Tätä määritelmää on tulkittu niin, että ihmisenä olemiseen kuuluu oleminen muiden ihmisten kanssa sosiaalisessa kanssakäymisessä. Ihmisyyteen kuuluu myös tuntea myötätuntoa toisen ihmisen vastoinkäymiselle ja vastata siihen tukevalla ja auttavalla käytöksellä. (Martela 2012, 298.) Työntekijän valmiudet asiakkaan kohtaamiseen ja kuulemiseen voidaankin ajatella olevan keskeinen tekijä luotaessa asiakassuhdetta (Hiltunen 2018, 20).

Sosiaalityössä on tarkasteltu asiakkaan kohtaamista ajan saatossa hyvin eritavoin. Pari vuosikymmentä sitten asiakas oli lähinnä toiminnan kohteena, jota pyrittiin selittämään ja tulkitsemaan. Sitten heräsi huoli siitä, kuinka asiakkaan ääni saataisiin kuuluviin. Viime vuosina on alettu puhua enemmän dialogisen kohtaamisen merkityksestä. Pelkästään kuuntelemista on eri aikoina tulkittu hyvin eri tavoin. Mönkkönen (2018, 18) tiivistää kohtaamisen niin, että viisaus rakentuu vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Aiemmissä tutkimuksissa on nostettu esiin, että asiakkaan elämäntilanteen muutos ja työn vaikuttavuus ovat suoraan yhteydessä asiakkaan kokemaan kokemukseen auttamissuhteen vuorovaikutuksesta. Työntekijän vuorovaikutustaidoilla on täten merkitystä prosessissa, jossa asiakas voi kokea tulleen kuulluksi ja autetuksi (Hiltunen 2018, 19–21.)

Maslowin teoria jo vuodelta 1945 määritteli, että jokaisella ihmisellä on yksi perustarve sama: tarve tulla kuulluksi ja nähdyksi sellaisena kuin on (Pulli 2010, 90). Sosiaalityössä on erityisen merkityksellistä se, millaiseksi asiak-

kaan ja työntekijän kohtaaminen muodostuu (Törrönen & Heino s.a, 1). Kohtaamistyöhön kuuluu työntekijän empaattisuus, tunteiden huomioon otto, arvostava kohtaaminen ja läsnäolo. (Hänninen & Poikela 2016, 164.) Läsnäololla tarkoitetaan myös henkistä läsnäoloa, missä keskeistä on aitous ja asiakkaan kunnioitus. Ihmisellä on luontaisesti tarkka vainu sen suhteen, onko toinen vuorovaikutuksessaan aito. (Mönkkönen 2018, 18.) Kun asiakas kokee tulleensa kuulluksi ja kohdatuksi tasavertaisena, uskaltaa hän paremmin luottaa työntekijään. Toimivan vuorovaikutuksen kannalta luottamus on keskeistä, näin asiakas on valmis jakamaan tarinansa työntekijän kanssa. (Oravasaari 2015, 10.) Ihminen päästää lähelleen vain he, joihin voi luottaa (Hänninen & Poikela 2016, 159).

Vuorovaikutusosaaminen nostetaan uusimmissa tutkimuksissa usein esiin. Ihmisarvoinen asiakkaan kohtaaminen edellyttää työntekijältä taitoa kohdata erilaisuutta ja vaativia tilanteita eettisesti ratkaisua edistävällä tavalla. Työntekijän kyky luoda yhteistoiminnallinen suhde asiakkaaseen, empatia, aitous, asiakkaan kunnioittaminen ja taito jäsentää keskustelun sisältöä konkreettisesti on tutkimuksissa nähty olevan keskeistä sille, kuinka asiakas auttamissuhteessa pysyy. Mönkkönen (2018, 26) näkee vuorovaikutuksen työntekijän rohkeutena astua samalle tietämättömyyden alueelle yhdessä asiakkaan kanssa, jossa etsitään yhteistoiminnallisesti uusia oivalluksia.

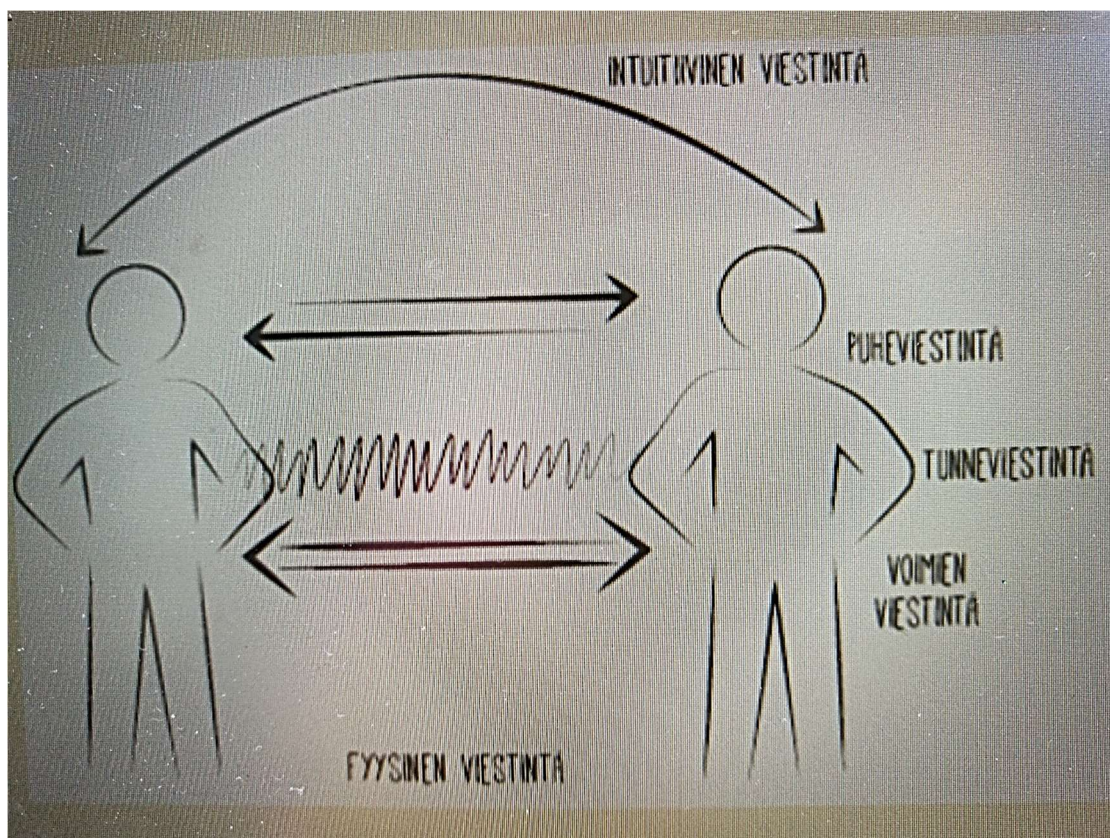
Digitalisaatio on tuonut auttamistyöhön uusia vuorovaikutuksen areenoita (Mönkkönen 2018, 26). Palvelut menevät eteenpäin ja toimivat enemmässä määrin internetissä ja mobiililaitteilla. Ajoittain nopea palvelunsaanti verkossa on ihan kätevää, mutta ei kasvokkaisen kohtaamisen merkitys ole mihinkään kadonnut. Kasvokkaiset kohtaamiset viranomaisten kanssa ovat merkittävästi vähentyneet, sillä palvelut ovat siirtyneet verkkoon (Huovinen 2015, 7, 38). Toimeentulotuki siirtyi Kelan järjestelmään vuonna 2017 ja TE-toimisto on myös siirtänyt palveluitaan enemmässä määrin sähköiseen muotoon. Sosiaalityössä on perinteisesti korostettu osallisuuden ja kokonaisvaltaisen kohtaamisen merkitystä.

Kohtaamiseen vaikuttavat monet asiat; taustateoria, omat taipumukset, arvot, kasvatuseriaatteet ja kulttuuri. Taustateorialla tarkoitetaan ihmiskäsitystä,

mikä työntekijällä on ja mikä välittyy vuorovaikutukseen. Työntekijän henkilökohtaiset taipumukset, arvot ja kasvatuseriaatteet vaikuttavat siihen, miten näemme toisen ihmisen. Sosiaalityön eettisissä periaatteissa ihmisarvo on keskeisin (Niemelä 2014, 5). Toisen kohtaamisessa puhutaan myös usein erikemioiden kohtaamisesta. Toisen ihmisen kohtaaminen ei ole siten yksinkertaista. Lastensuojelustyössä kohtaamistyö nostattaa vahvoja tunteita pintaan, ja se on henkisesti kuormittavaa. Ammatillinen kohtaaminen vaatii oman ammatillisuuden sisäistämistä ja harjoittelua, miten ottaa puheeksi vaikeita asioita. Kohtaamistyössä korostuvat positiivisen yhteyden luominen, ystävällisyys, helppo lähestyttävyyys, asiakaskeskeisyys, voimavarakeskeinen lähestymistapa, kunnioitus, tasavertaisuus ja yksilöllisyys. (Reunanen 2017.)

Dunderfelt (2016, 31) puhuu henkisen yhteyden merkityksestä läsnäolevassa kohtaamisessa. Henkinen yhteys voi rakentua avoimen ja läsnäolevan vuorovaikutuksen kautta. Sanojen ja sanattoman viestinnän (ilmeet ja eleet) merkitys ovat ratkaisevia tekijöitä henkisen yhteyden syntymisessä. Henkinen yhteys mahdollistaa eri mieltä olemiseen riitaantumatta ja kestää toisen erilaisuutta arvostelematta. (Dunderfelt 2016, 31.)

Dunderfelt (2016, 5–7) kuvaa vuorovaikutuksen koostuvan viidestä eri tasosta ihmisten välisessä vuorovaikutustilanteessa (kuva 1): puheviestintä, fyysinen viestintä, intuitiivinen viestintä, tunneviestintä ja voimien viestintä.

Kuva 1 Vuorovaikutuksen viisi tasoa (Dunderfelt 2016)

Puheen kautta välitämme informaatiota, merkityksiä ja tunnetiloja. Puhe näkyy ihmisen kehossa fyysisesti. Sanaton viestintä on kuitenkin paljon muuta kuin pelkkä fyysinen viestintä. Sanojen, ilmeiden ja eleiden kautta välittyy merkityksiä, aistimuksia, joista Dunderfelt puhuu intuitiivisena viestintänä. Tämä voidaan mieltää arkikielessä henkiseksi yhteydeksi tai oloksi siitä, että ajattelee toisen kanssa samalla tavoin. Tunneviestintään kuuluu tunteiden, tunnelmien, ilmapiirin ja ”fiilisten” viestintää. Tunneviestintä ei ole sama kuin puheviestintä. Esimerkiksi työntekijä voi käyttää myönteisiä ilmaisuja, mutta samaan aikaan tunnelataus kertoo ihan muusta. Voimienviestinnän kenttään kuuluu yhteenkuuluvuuden tunne, me-henki, rakkaus ja seksuaaliset voimat. Myös vallankäyttö tai viha voivat olla tällaista voimienviestintää. Voimien viestintään liittyy ajatus siitä, että se on jotain muuta kuin mitä arkikohtaamisessa tapahtuu. Se vaatii heittäytymistä ja hetkellisesti ihminen menettää hallinnantunteensa voimienvallan tilanteessa. (Dunderfelt 2016, 7–22.)

Ihmisten herättämät myönteisen tuntemukset saavat yleensä tekemään toisilleen vastavuoroisia tekoja. Ihmisten hyvinvoinnille on merkityksellistä se,

kuinka he kokevat tulevansa hyväksytyiksi ja arvostetuiksi edes joidenkin ihmisten seurassa. Kaikki ihmiset hakevat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja toisten hyväksyntää. Sosiaalinen pääoma yhdistää ihmisiä, jotka sitoutuvat samoihin sääntöihin, käytäntöihin ja instituutioihin. Vastavuoroisuus nähdään yleensä voimaannuttavana asiana, joka lisää elämäniloa. (Törrönen 2016, 11–51.)

Sosiaalityössä asiakkaan ja työntekijän välillä on ammatillinen auttamissuhde. Suhteessa pyritään asiakkaan elämäntilanteen paranemiseen ja toimijuuden vahvistumiseen ja voimaantumiseen. Auttamissuhteessa tärkeää on vastavuoroisuus, kunnioitus, itsemääräämisoikeus, rehellisyys, avoimuus ja empatia. 2000-luvulla on alettu puhumaan sosiaalialan tutkimuksissa jaetusta asiantuntijuudesta, jossa merkityksellistä on asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutuksen synnyttämä tieto. Jaetun asiantuntijuuden ominaisuuksia ovat dialogisuus, kumppanuus ja osallisuus. (Jokinen 2016, 143.)

Dialogilla tarkoitetaan vuoropuhelua tai keskustelua, jossa on tarkoitus saavuttaa uusi yhteinen ymmärrys. Sellainen ymmärrys, jota ei voisi yksin saavuttaa. Tavoitteena ei välttämättä ole kuitenkaan yhteisymmärrys, vaan se, että ymmärtää mitä toinen ajattelee. Kaikki keskustelu ei ole dialogista, eikä jaettua ymmärrystä aina saavuteta. (Mönkkönen 2002, 33–34.) Dialogissa ihmiset ajattelevat yhdessä. Dialogissa on tarkoitus, että molemmat osapuolet hellittävät otettaan omasta käsityksestään ja kuuntelevat toisen näkökulmaa. Dialogisessa vuorovaikutuksessa yksilön oma kanta ei ole lopullinen, vaan se on askel kohti lopputulemaa. Dialogin lopputulemaa ei kukaan tiedä, ja se onkin sen eteenpäin vievä voima. Voidaankin ajatella, että dialogissa painopiste on enemmänkin kuuntelemisessa kuin puhumisessa. (Eriksson & Arnkil 2009, 37.)

Kumppanuudella jaetussa asiantuntijuudessa tarkoitetaan vastavuoroisuuden periaatetta asiakastyössä. Kumppanuus on yhteistä tavoitteellista toimintaa, jossa toinen tarvitsee toistaan. Osallisuudella tarkoitetaan sitä, että asiakkaalla on oikeus olla mukana häntä koskevassa päätöksenteossa. Osallisuuden kokemuksella on myös voimaannuttava terapeuttilinen vaikutus. Se voi vaikuttaa positiivisesti oman elämän hallinnantunteeseen ja itsetuntoon. Lisäksi

osallisuus on tärkeää siksi, että se voi tukea nuorta yhteiskuntaan integroitumisessa. (Laitila 2009, 4.)

Tällaiseen jaettuun asiantuntijuuteen perustuva vastavuoroinen auttamissuhde vaatii aikaa rakentuakseen ja se vahvistuu myönteisten kokemusten myötä. Vasta tällaisessa vastavuoroisessa suhteessa asiakas saa äänen ja voi kokea aitoa osallisuutta. (Jokinen 2016, 142–143.) Aito kohtaaminen on myös kulttuurista vuoropuhelua, jossa kaksi eri kulttuuritaustan omaavaa välittää tietoa toisilleen. Eri kulttuurit eivät välttämättä edusta samoja arvoja, uskomuksia tai toimintatapoja. Siksi kohtaamiseen liittyy aina myös yksilöllisyys ja kulttuurisidonnaisuus. (Reunanen 2016.) Viime kädessä kohtaaminen rakentuu ”tässä ja nyt” vuorovaikutuksessa yhteisen toiminnan tuloksena (Jokinen 2016, 147).

Asiakastyössä kohtaamisessa harjoitetaan myönteisen tunnistamisen periaatetta: nuori määrittelee itse itsensä, tavoitteensa ja tarpeensa, ohjaajan asettuessa kuulolle, kiinnostuen siitä mitä nuori tuo itsestään esiin. Asiakastyössä olisi hyvä välttää ongelmien tai huolen liiallista korostamista sekä stigmatisoivaa määrittelyä. (Hallas & Sihvola 2015, 8.)

3.2 Kohtaamistyön haasteita

Lastensuojelun asiakastyö on ollut ylikuormitettua jo pitkään. Lisääntynyt byrokratia tuo haasteita kohtaamiseen. Esimerkiksi sosiaalityössä sosiaalityöntekijän asiakkaalle antama aika lastensuojelutarpeen arvioinnissa on rajoitettu niin, että työntekijän on pakko ohjata ja rajata puhetta. Tämä voi johtaa siihen, että asiakas jää osattomaksi asiassaan. (Nousiainen ym. 2016, 14.) Palveluiden hajanaisuus haastaa asiakkaat löytämään apua oikeasta paikasta.

Globalisoituva talous asettaa omat haasteensa sosiaalihuollon kohtaamisille (Mäntysaari 2016, 81). Uusliberalistiselle yhteiskunnan kehitykselle on ominaista markkinoiden voiton tavoittelu. Uusliberalismin näkökulmasta yksilöt ovat vastuussa omista valinnoistaan, eikä hyvinvointiyhteiskunnalla ole velvollisuutta huolehtia heistä, jotka eivät itse huolehdi itsestään, ainakaan nykyisessä laajuudessaan. Ilmapiiri on muuttunut, myötätunto heikommin pärjääviä kohtaan on muuttunut. Sosiaalityön oikeutusta kritisoidaan, sillä sen epäillään

heikentävän yhteiskunnassa vallitsevaa työmoraalia. (Mäntysaari 2016, 80.) Sosiaalityötä ei nähdä tuottavana, joten siihen ei haluta taloudellisesti panostaa (Forssèn ym. 2012, 15). Sosiaalityön ammattilaisten mahdollisuudet laadukkaaseen työhön ovat heikentyneet. Resurssit ovat riittämättömät, työ on haasteellista ja alalla on pula pätevistä työntekijöistä. (Mäntysaari 2016, 82–83.)

Rakenteiden ja rahan aiheuttamat haasteet vaikeuttavat kohtaamista asiakastyössä, mutta silti on etsittävä joka kerta mahdollisuuksia ja keinoja luoda suhde näistä tekijöistä huolimatta. Vastamäki ja Ilvonen (2018) kirjoittavat, että yksi työntekijä voisi ottaa kokonaisvaltaisemmin vastuuta jälkihuoltonuoren asioista. Näin vähenee nuoren luukulta luukulle ohjaaminen.

Lastensuojelutyön luonteeseen kuuluu olennaisesti valta ja kontrolli. Valtaa pitää käyttää viisaasti ja oikein, mutta sitä voi käyttää myös väärin. Valta voi mitätöidä tai turmella syntyneen asiakassuhteen. Ihmisen hätä ja avuntarve saatetaan selittää yksilön tekemillä väärillä valinnoilla tai moralisoida muuten vain omista syistä johtuviksi. Yksilön oma tulkinta tilanteesta saattaa jäädä kohtaanmatta ja siten ymmärtämättä. Työntekijä tuo kohtaamiseen aina oman persoonansa, arvonsa ja asenteensa. Ne saattavat tiedostamatta näkyä oman toiminnan läpi. Näin esiin nousevat myös normaaliuden kriteerit ja moraaliset kannanotot, joiden pohjalta neuvoo tai ohjaa asiakasta. (Isokorpi 2014, 43.) Sosiaalityön eettiset arvoperiaatteet merkitsevät sosiaalityössä ihmisarvoista kohtelua. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi asiakkaan pulmat eivät oikeuta työntekijää kohtelemaan häntä alentuvasti, epäoikeudenmukaisesti tai välinpitämättömästi. (Niemelä 2014, 5.) Aito dialoginen keskustelu, kohtaaminen ja auttaminen edellyttää menemistä hyviksikin tarkoitettujen periaatteiden sisälle ja niiden herkkää tunnustelua. Avuntarpeessa oleva ihminen saattaa herkästi kuulla ja tulkita pienetkin asiat itseensä kielteisesti kohdistuvana. Työntekijän taitamattomasti valitsevat sanat muuttuvat auttamisen sijaan syyttäviksi ja tuomitseviksi. (Isokorpi 2014, 43–44.) Jokainen auttamistyötä tekevä joutuu kohtaamaan sen tosiasian, ettei aina jaettua kohtaamista synny. Tilalle voi syntyä valtasuhde tai peli. (Mönkkönen 2002, 34.)

Valtasuhteessa kummallakaan ei ole välttämättä aitoa halua vuorovaikutukseen tai on oletus aiemman perusteella, ettei yhteisestä vuorovaikutuksesta

tule mitään. Pelisuhteelle ominaista on se, että asiakas tuo esiin vain niitä asioita, millä uskoo olevan vaikutusta tilanteessa. Työntekijä voi toimia niin, että hänellä on valmiiksi omat tavoitteet ja keinot, mitkä poikkeavat asiakkaan omista. Pelisuhde voi olla myös sellainen, että toinen käyttää toisen auttamishalua hyväkseen. (Mönkkönen 2002, 43.) Työntekijän on tärkeää tunnistaa tuottavan vallan ominaisuudet ja toimintamuodot, jolloin vallankäytöllä voidaan tukea ja vahvistaa nuorta sekä avata hänelle uusia mahdollisuuksia elämässään eteenpäin pääsemiseksi. Työntekijän arvo-osaaminen on keskeistä positiivisen vallankäytön onnistumiseksi. Institutionaaliset, professionaaliset ja henkilökohtaiset arvot vaikuttavat jokaisessa asiakkaan kohtaamisessa. (Lainen & Pohjola 2010 8–9.) Positiivinen yhteys syntyy usein helposti, mutta negatiivisen yhteyden synnyttyä sen kääntäminen positiiviseksi ei olekaan enää niin helppoa. Henkisen yhteyden syntyminen voi kuitenkin tapahtua aidon ja hyväksyvän läsnäolon kautta, missä on riisuttu oletukset ja periaatteet. (Dunderfelt 2016, 32–38.)

Työntekijän on pyrittävä vahvistamaan työssään nuoren sosiaalista pääomaa. Nuori tarvitsee sitä tullakseen aktiiviseksi ja omatoimiseksi omassa elämässään. Tällainen prosessi ei ole mahdollista ilman, että työntekijä luottaa häneen ja hänen voimavaroihinsa. Asiakkaan näkeminen luotettavana yhteistyökumppanina on merkityksellistä aidossa kohtaamisessa. Yhteiskunnassamme on vallalla diagnoosi- ja ongelmakeskeinen ajattelu sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tällainen ajattelu ei tarvitse tuekseen asiakkaan kokemusten kuuntelua tai luottamusta asiakkaan omista tuntemuksista ja käsityksistä. On kuitenkin huomioitava, että epäluottamus vie pois auttamisen mahdollisuudet. Kysymys onkin siitä, miten palveluissa voidaan lisätä keskinäistä luottamusta ja kykyä ratkaista ongelmatilanteita paremmin. Ammatillaisia enemmänkin varoitellaan menemästä ”liian syvälle” tai ”liian lähelle” asiakkaan tilannetta. Se toki antaa auttajalle tärkeää suojaa ja säilyttää objektiivisuutta. Se ei kuitenkaan saa rinnastua välinpitämättömyyteen. Onnistunutta kohtaamista määrittää työntekijän aito läsnäolo, välittäminen ja työntekijän kokema myötätunto tilanteessa. (Hänninen & Poikela 2016, 149–159.) Ammatillisuutta on omata sellaista herkkyyttä tunnistaa ja kehittää sellaisia työvälineitä, millä asiakas tulee kuulluksi asiassaan (Isokorpi 2014, 44–45).

Nuori tarvitsee elämäänsä aikuisia, joilla on aikaa puhua järkeä, lohduttaa ja kannustaa. Nuori tarvitsee kokemuksen siitä, että joku ymmärtää, välittää ja jaksaa. Nuorta täytyy kannustaa jaksamaan ja näkemään hyviä asioita ympärillään. Aito välittävä kohtaaminen, kuunteleminen, mukana oleminen, läsnäolo ja läheisyys ruokkivat nuoren itsetuntoa ja sisäistä vahvistumista. Hyvän tekeminen ja kannustaminen tuovat nuorelle hyvää mieltä ja jaksamista. (Isokorpi 2014, 43.)

3.3 Narratiivisuus ja elämäkerrat asiakastyössä

Opinnäytetyöni tutkimusmenetelmänä toimii narratiivis-elämäkerrallinen tutkimusote. Narratiiviselle tutkimukselle tai lähestymistavalle ei ole olemassa yhtä yleisesti hyväksyttyä ja käytettyä määritelmää. Narratiivinen tutkimus ei myöskään selvästi perustu mihinkään tiettyyn tieteeseen. Narratiivien tutkimuksessa huomio kiinnitetään narratiivin kertomisen muotoon, tekstiin tai puhuttuun kieleen sellaisenaan. Narratiivisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneista tapahtumista, tarinan sisällöstä. Narratiivisessa tutkimuksessa tavoitellaan kertomusten kuuntelua, analysointia ja tutkimuksen avulla yhteiseksi tiedoksi saattamista. (Timonen 2009, 13.) Käytän tässä työssäni narratiivin synonyymeinä elämäntarinaa ja kertomusta. Roos (1988, 140) määrittelee elämäkerran tarinaksi, joka perustuu kirjoittajan omaan elämään. Elämäkerta voidaan nähdä tarinoina tai narratiiveina, joissa kirjoittaja on tarinan subjekti. Ihminen on luontainen tarinankertoja. Tarinankerronta on tapa jäsentää elämää, itseään ja kokemuksia. (Laitinen & Uusitalo 2009, 111.)

Narratiivisen tutkimukseen liittyy ontologinen lähtökohta. Se tarkoittaa sitä, että yksilön tekemät havainnot ovat todellisuutta. Narratiivinen tutkimus määrittää yksilön aktiiviseksi ja merkityksiä luovaksi toimijaksi. Elämään liittyvät tapahtumat ovat prosessimaisia ja ne ovat aikaan ja paikkaan sidottuja. Ihminen vuorovaikutuksessa toisten ihmisten ja ympäristön kanssa muodostaa käsityksen, tarinan ympäröivästä todellisuudesta. Kun ihminen kertoo tarinaansa, hän samalla elää sitä ja kertomuksen eri elementit muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden. (Timonen 2009, 20.)

Elämäntarinan kertominen mahdollistaa uusien näkökulmien avautumisen tai entisten ajatusten poiskätkemisen (Roos 1988, 149-150). Narratiivisuuden

avulla voi muovata ja uudelleen järjestellä asioita ja tapahtumia ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi. Tapahtumien välille voidaan luoda yhteyksiä ja nähdä mitä seurauksia tapahtumilla on ja mihin ne ovat johtaneet. (Chase 2011, 421.) Narratiiveissa kiinnostuksen kohteina ovat taustalla olevien tapahtumien selvittäminen ja mikä on ollut niiden sosiaalinen konteksti (Heikkinen 2015, 154). Narratiiveissa nostetaan esille nuoren ääni, tunteet, toiminta ja kokemukset. Narratiivissa on tavoitteena tarkastella elämän käännekohtia ja niiden merkityksiä nykyhetkeen (Syrjälä 2010, 249). Kun nuori kertoo omasta elämästään, se muokkaa aina jollakin tapaa identiteettiä. Nuori ymmärtää itseään kokemustensa kautta, ja näin identiteetti rakentuu. (Nousiainen 2004, 32.) Ricoeur (1992) on sanonut, että narratiivisuus on tapa hahmottaa itsensä ajassa ja näin löytää kiintopisteitä elämästään (Timonen 2009, 26).

Länsimaisessa kulttuurissa ja ajattelussa on perinteisesti katsottu elämää elämänkaaren kautta. Elämänkaari kuvastaa elämämme lineaarisena jatkumona, joka on suhteessa aikaan. Ihminen nähdään biologisen kypsymisen kautta kehittyvänä, mikä muuttaa myös kognitiivisia taitoja ja psyykettä. Psykologiassa puhutaankin eri vaiheista, jotka kuuluvat biologiseen ikään. Viimeisten vuosikymmenien aikana on alettu kuitenkin nostaa esiin enemmän kulttuurisidonnaisia konstruktioita, odotuksia jotka liittyvät elämänkaareen. Psykologiassa näihin elämänkaaren vaiheisiin liittyy yhteiskunnallisia odotuksia, mitä odotetaan tapahtuvan yksilön elämässä kunkin ikävaiheen perusteella. Muuttuneessa globaalissa ja modernissa maailmassa perinteinen elämänkaari-ajattelu on muutoksessa. Suomalaisessa yhteiskunnassa korostuu yksilöllisyys. Yksilö rakentaa omilla toimillaan ja valinnoillaan omaa elämänpolkuaan. Ne ovat toki rajalliset, ja niihin vaikuttavat aina historia, kulttuurinen ja poliittinen konteksti. (Saastamoinen 2001, 135–140.)

Elämänkulku muokkautuu muiden elämänkulkujen vuoropuhelussa. Toisten ihmisten merkitys elämänkulussa määräytyy yksilöstä riippuvista sekä riippumattomista syistä. Vuorovaikutuksessa rakentuva sosialisatio on keskeinen osa ihmisen elämää. (Salo 2015, 15–16.) Sosiaaliset normit eivät määritä enää niin vahvasti yksilön identiteettiä kuin ennen vanhaan. Aika on muuttunut ja ihminen itse arvottaa, mikä hänelle on tärkeää ja merkityksellistä elämässä. (Korhonen 2003, 7.) Elämänkulku rakentuu aktiivisen oman toiminnan tuloksena (Vilkko 2001, 76). Elämänkulkuun liittyy ympäristö ja aika jossa ihminen

elää. Narratiivisuus liitetään usein konstruktiiiviseen näkökulmaan. Siinä korostuu näkemys siitä, että ihmiset rakentavat todellisuuttaan ja minuuttaan kertomusten avulla. (Heikkinen 2010, 146.)

Narratiivinen lähestymistapa kukoistaa ja lisääntyy. Narratiivisuuden kautta nuorta autetaan luomaan merkityksiä omista kokemuksistaan ja autetaan järjestämään tapahtumia ja asioita ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi. Tarinoiden kautta nuorta autetaan ymmärtämään syy-seuraussuhteita, mihin tapahtumat ovat johtaneet ja mitä seurauksia niillä on ollut. (Chase 2011, 421.)

Toimijuus on ollut pitkään sosiaalitieteiden tutkimuksenkohteena. Ihmisen toimijuus voidaan nähdä vaihtelevan ajan, paikan ja vuorovaikutustilanteen mukaan. Jokaisen ihmisen toimijuus vaihtelee, toimijuuden perusteella ei voida täysin kategorioida yksilöä heikoksi tai vahvaksi toimijaksi. Toimijuus on ihmisen kykyä ja voimavaroja toteuttaa aikomukset toiminnaksi ja muuttaa elämäntarinaa ja tapahtumia toimimalla toisin. Se missä määrin ihmisellä on vapaus ja kyky valita toisin on välillä rakenteiden sanelemaa. (Jäppinen 2015, 53–54.) Erilaiset toiminnan mahdollisuudet vaihtelevat suuresti, riippuen siitä mihin on positioitu. Yhteiskunnan eri marginaaleissa elävät ihmiset ovat usein muita heikommalla toimijuutensa suhteen ja kun mahdollisuuksia on vähän, voi valita helpommin kyseenalaiset selviytymiskeinot. Huomioitavaa on myös se, että jälkihuoltonuorilla hankaliin elämäntapahtumiin liittyy paljon institutionaalisia hoiva- ja kontrollitoimia, jolloin nuoren toimijuus on paljon instituutioiden määrittelemää (Wiikla 2017, 17.)

Narratiivinen lähestymistapa voidaan nähdä olevan käyttökelpoinen silloin, kun ihmistä tarkastellaan aktiivisena toimijana ja kun ihmisen elämänkulku ajatellaan aikaan ja paikkaan sidottuna (Hänninen 1996, 109). Nuoren toimijuus muotoutuu sosiaalisen osallistumisen prosessin kautta. Nuoren toimijuutta mahdollistavat ja rajaavat omat menneisyyden kokemukset, läheisverkoston elämänkulku, nykyhetken olosuhteet ja tapa suhtautua tulevaisuuteen. Jälkihuoltonuori elää elämänsä käännekohdassa. Narratiiveilla voidaan luonnostella tulevaisuuden polkua, mahdollistaa sekä kasvattaa niitä olosuhteita, missä nuoren oma toimijuus voi kasvaa. (Wiikla 2017, 2, 17.) Oman elämän ja kokemusten jäsentäminen tarinoiksi on jo itsessään aktiivinen, toimijuutta vaativa teko (Murray 2003, 115–116). Identiteetin kasvua, muutoksia ja oppimista

tarkastellaan menneisyyden kautta. Tästäkin syystä narratiivis-elämäkerrallinen tutkimusote on perusteltu.

3.4 Narratiiviset menetelmät lastensuojelussa

Nuori tarttuu yleensä nuoruuden kriisissä kynään. Lastenkodeissa on tehty huomio, että nuoret kirjoittavat paljon päiväkirjoja, runoja ja elämäntarinoita. (Sutinen 2010.) Viimeistään jälkihuoltovaiheessa nuori kiinnostuu juuristaan ja elämäntarinastaan. Ihmisen kykyä eritellä elämäänsä ja tietoisuutta omista tunteista on alettu pitää keskeisenä tekijänä ihmisen hyvinvoinnin ja elämässään selviytymisen kannalta (Känkänen 2013, 112).

Normaalisti menneisyyttä muistellaan perheissä kertomalla tarinoita ja tai katselemalla vanhoja valokuvia. Tätä harvemmin kuitenkin tehdään sijoitettujen lasten kanssa. Huostaanotetut lapset ja nuoret eivät voi muistella asioita samalla tapaa läheistensä kanssa. Jälkihuollossa työntekijä voi ottaa vastuuta elämäntarinan eheyttämisestä. Positiiviset muistot lapsuudesta auttavat silloin, kun elämässä on vaikeaa. Kun taas kielteiset tunnemuistot saattavat jopa pysäyttää kehityksen ja nuori voi jäädä jumiin ja tehdä vääriä valintoja kerta toisensa jälkeen. (Muuri 2010, 27–28.)

Laitinen ja Uusitalo (2008, 111) tuovat artikkelissaan esiin traumanarratiivin käsitteen. Tällainen narratiivinen tarina pitää sisällään traumaattisia elämäntapahtumia. Traumanarratiivi voi olla rakenteeltaan keskeneräinen ja sekava, jolloin se poikkeaa tavallisista narratiiveista. Jälkihuoltonuoren narratiivit eivät ole välttämättä rakenteeltaan selkeästi jäsenyneitä. Nuori on usein joutunut kohtaamaan asioita, jotka ovat olleet ikätasolleen vaikeita käsitellä. Joskus menneet tapahtumat voivat olla niin vaikeita, että niiden kuvaileminen on mahdotonta.

Elämään ja elämästä kertomiseen liitetään useasti ajallinen jatkuvuus. Omat kokemukset ja tapahtumat elämästä pyritään luontaisesti asettamaan loogiseen ajallisesti eteneväksi kertomukseksi. Se, miten henkilö kokee tämän päivän, määrittää sitä, mitä ja miten menneestä elämästä kerrotaan. Ihminen on voinut tehdä ajan myötä kokemuksistaan uusia tulkintoja. Ihminen tarkastelee

tulevaisuuttaan menneen ja myös nykyhetken näkökulmasta. Myös traumanarratiivissa henkilö hahmottaa elämäänsä kehityskaarena, jolloin tarinassa edetään lapsuudesta nykyhetkeen. Ihmisen elämä rakentuu kertomuksena ja kertomus on alituisesti läsnä ihmisen eletyssä elämässä. (Nousiainen 2016, 72.)

Elämäntarinan käsittely on ammatillinen työväline, mutta se myös mahdollistaa persoonan kasvun. Elämä tarjoaa vapauksia, mutta toisaalta myös loputtomat mahdollisuudet voivat lamauttaa. Jokaisen nuoren täytyy pärjätä samassa yhteiskunnassa, vaikka kaikilla ei ole yhtäläisiä mahdollisuuksia valintojen tekemiseen. (Bauman 2002, 78, 108–109.) Identiteettityössä elämäntarinaa tuotetaan ja tarkastellaan, jotta jälkihuoltoon nuoren mahdollisesta sirpaleisuudesta voitaisiin koota ehjempi kokonaisuus ja näin lisätä elämäntarinnan tunnetta (Heikkinen 2018, 183).

Elämäntarinan rakentamisen tavoite on saavuttaa ehjempi ja kokonaisempi kuva omasta elämästä. Tarinan rakentaminen mahdollistaa luottamuksellisen suhteen syntymisen samalla kun työntekijä tutustuu nuoreen. Elämäntarinan teossa on kysymys itsetunnon ja itsetuntemuksen vahvistamisesta. Nousiainen mukaan omasta elämästä toiselle kertominen muuttaa aina jollakin tavoin kertojan identiteettiä (Nousiainen 2004, 32). Oman elämän kokonaisuuden hahmottaminen auttaa myös itsensä tuntemista osana yhteiskuntaa (Känkänen 2013, 112).

Keltinkangas-Järvisen (2000, 15–17) mukaan elämäntarinnan hallinta alkaa itsensä tuntemisesta. Nuoren on hyvä ymmärtää, miksi hän on sellainen kuin hän on, miksi hän arvostaa tiettyjä asioita. Nuori ei voi hallita elämäänsä, jos ei ymmärrä itseään, ei tiedä mitä asioita toivoo tai tavoittelee. Jokaisen ihmisen on hyvä tuntea juurensa ja historiansa, muuten hän on alttiimpi ulkopuolelta tuleville johdatuksille ja avuton omissa ratkaisuisaan.

4 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksellinen kehittämistehtävä

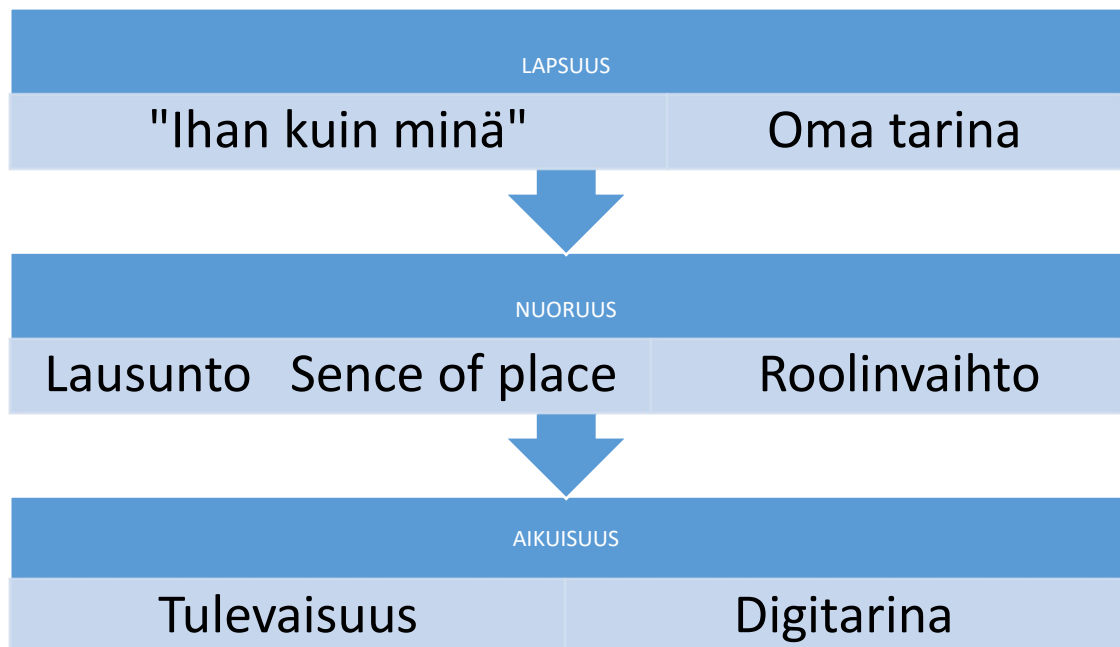
Narratiivinen ajattelu ja menetelmät ovat sosiaalityössä kasvaneet. Narratiivisessa työskentelyssä tarkastellaan nuoren elämäntarinaa yhdessä työntekijän kanssa. Elämäntarinatyöskentelyn kautta nuorelle tarjoutuu mahdollisuus päästä paremmin kosketuksiin omien tunteiden, kokemusten ja muistojen kanssa. Itsetuntemuksen lisääntyessä työntekijän on mahdollista tutustua nuoreen paremmin ja siten ohjata jälkihuollon tukitoimia paremmin. (Barkman 2016, 129.)

Opinnäytetyöni tavoitteena on tutkia, kuinka työntekijät kokevat elämäntarinatyöskentelyn kehittävän heitä ammattilaisina ja työtapojaan osana nuoren kohtaamista. Työssäni tutkin miten narratiivinen työskentely soveltuu osaksi UOMAn jälkihuoltotyötä. Yrityksen näkökulmasta kehittämistyön taustalla on laajemmin tavoitteena tarjota nuorelle parempia mahdollisuuksia edetä elämässä eteenpäin ja kehittää itsetuntoa. Työssäni pyrin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin

- Miten narratiiviset menetelmät toimivat jälkihuoltotyössä?
- Miksi nuoren oman tarinan rakentaminen on tärkeää?

Minua on jo pitkään kiinnostanut lastensuojelulasten ja nuorten vaikeista olosuhteista selviytyminen. Lasten ja nuorten mahdollisuudet puuttua omaa elämää koskeviin epäkohtiin ovat aikuisia heikommat. Olen tehnyt urani lastensuojelussa ja minua on aina kiinnostanut se, miten lapsena tai nuorena huostaanotettu näkee ja kokee oman elämäntarinansa, kun kasvaa aikuiseksi. Kun tutkija on kiinnostunut siitä, mitä ihmiset kertovat omasta elämästään ja kokemuksistaan, sopii narratiivinen lähestymistapa hyvin (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 119). Elämäntarina-työskentelymallin avulla nuorta autetaan voimautumaan omasta elämäntarinastaan ja löytämään oma paikkansa yhteiskunnassa. Identiteetin vahvistuessa oman tarinan tuntemisen ja hyväksymisen kautta, nuorten toimijuutta omassa ympäristössään pyritään vahvistamaan.

Elämäntarinatyöskentelyä alettiin konkreettisesti toteuttamaan niin, että asiakasnuoren oma työntekijä yhdessä nuoren kanssa ryhtyivät käsittelemään nuoren menneisyyttä erilaisten tarinallisten tehtävien kautta. Olen kerännyt 15 erilaista tarinan työstämiseen tarkoitettua menetelmää, valinnut niistä seitsemän tähän työhön ja koostanut niistä loogisesti etenevän tarinallisen prosessin (kuva 2). Menetelmien valinnassa on hyödynnetty alkuideoinnissa tiimin kesken heränneitä ajatuksia ja SelfStory -menetelmää. Tarkoitus tässä kehitystyössä ei ole ollut kehittää uusia menetelmiä, vaan tuoda jo kehitettyjä menetelmiä tutkimuksen valossa kokeiluun opittavaksi tiimille ja näin kartuttaa työntekijöiden osaamista. Innovaatioiden ei tarvitsekaan aina olla uuden kehittämistä vaan kartoittaa jo olemassa olevia hyviä käytänteitä. Kehitystyön alkuideointiin ja vaiheisiin palaan työssäni tarkemmin luvussa viisi. Koostamilleni elämäntarinamenetelmille kriteereinä olivat narratiivisuuden lisäksi selkeys, helppokäyttöisyys, osallisuus, kokemuksellisuus, visuaalisuus ja sopivuus. Sopivuudella tarkoitan sitä, että menetelmistä koostuu loogisesti etenevä, nuoren tarinaa kannatteleva prosessi, jossa on läsnä nuoren menneisyys, nykyhetki ja tulevaisuus.

Kuva 2 Elämäntarinaprosessi

Matka omaan elämäntarinaan on jaettu kolmeen eri vaiheeseen (kuva 2), menneisyyteen, nykyhetkeen ja tulevaisuuteen. Ihmisen elämänkaari voidaan

jakaa neljään eri vaiheeseen: lapsuuteen, nuoruuteen, aikuisuuteen ja vanhuuteen (Pekkarinen 2007, 10). Tässä työssäni menneisyys tarkoittaa lapsuutta ja nuoruutta, nykyhetki nuoruuden ja aikuisuuden välimaastoa, tulevaisuus aikuisuutta. Nuoruuden keskeinen tehtävä on sovittaa lapsuuden kokemukset ja omaksutut arvot, eli sisäinen psyykinen maailma yhteen ulkoisten odotusten ja mahdollisuuksien kanssa. Nuori joutuu tekemään valintoja, joilla on vaikutusta hänen tulevaisuuteensa. (Enqvist 2016, 13.)

Aluksi nuoren kanssa virittäydytään omaan elämäntarinaansa ja tutkitaan omaa menneisyyttä. Elämäntarinamenetelmissä paneudutaan vanhoihin nuorta koskeviin asiakirjoihin, vierailaan nuoren elämään liittyvissä paikoissa ja tutkitaan sukua sekä historiaa laajemmin. Sen jälkeen nuoren kanssa tutkitaan minuutta, omaa identiteettiä ja tämänhetkistä elämäntilannetta. Nuoren kanssa tehdään erilaisia harjoitteita, jonka kautta omaa elämää visualisoidaan näkyväksi. Lisäksi nuoren kanssa kokeillaan roolinvaihtoa, jolloin asiakas pääsee katsomaan itseään työntekijän silmin. Elämäntarinyöskentelyllä ei katsota pelkästään nuoren menneisyyteen, vaan työskentelyssä on läsnä vahvasti tämä hetki. Nuoren kanssa pohditaan, miten tänään menee, mitä kuuluu, miten jaksan ja pärjään. Menneitä tapahtumia on mahdollista myös muistella nykyhetkestä käsin, miltä ne nyt tuntuvat ja näyttäytyvät nuoren elämässä. Lopuvaiheen työskentelyssä suunnataan eteenpäin, nuoren omiin voimavaroihin, vahvuuksiin sekä asioihin mitkä tuovat iloa ja onnellisuuden tunnetta omassa elämässä. Nuoren kanssa työstetään tulevaisuutta, unelmia ja toiveita. Matka lopuksi nuoren kanssa tehdään digitarina. Matkan päätyttyä tehdään nuorelle prosessiportfolio ”Maailma on sun”, johon talletetaan kaikki matkan varrella kerätyt dokumentit, kuvat ja digitarina. Nuorelle jää matkasta konkreettinen muisto, joka tuo paljon uutta tietoa nuoresta ja antaa nuorelle parhaimmillaan uusia, positiivisia, muistoja ja ohjenuoria elämän varrelle.

Eri menetelmän osista muodostuu kokonaisuus, nuoren oma tarina. Menetelmiä valitessa on hyödynnetty ideoita, mitä kehittämistyön alkuvaiheen brain-writing tiimin kesken tuotti ja ideat on jalostettu narratiivisiksi menetelmiksi. Prosessin eri osat virittävät nuorta oman tarinan äärelle pohtimaan menneisyyttä, tapahtumia, muistoja, kuvia, tunteita ja ajatuksia. Mahdollisuuksien mukaan asiakasnuoren menneisyyden tärkeisiin paikkoihin ja ihmisiin on voinut

olla yhteydessä. Vierailut esimerkiksi mummolassa, lapsuuden kodissa, vanhassa lastensuojelulaitoksessa tai koulussa herättävät muistoja, jotka ovat vaikuttaneet nuoren identiteettiin. Tämä on erityisen tärkeää lastensuojelun nuorille, koska usein heidän menneisyytensä on unohduksissa ja pimeyden peittämä. Nuorten tarinoita ei ole tarkoitus käyttää tässä työssä, jotta heidän yksityisyys ja luottamuksellisuus asiakastyössä säilyisi. Tässä työssä syvenytään sen sijaan työntekijöiden kokemukseen ja narratiivisiin tarinoihin työmenetelmänä osana kohtaamistyötä.

4.2 Kohdejoukko ja kehittävä työote

Opinnäytteen tavoitteena on tutkia, kuinka elämäntarinyöskentely soveltuu osaksi jälkihuoltonuoren kohtaamista ohjaustyössä. Työni kautta kehitystyö alkaa ja tulevaisuudessa työskentelymalli jalostuu osaksi UOMA sosiaalipalvelujen jälkihuoltotyötä. Kehittämistyössä on kyse jälkihuoltotyön kehittamisestä ja samalla työntekijän osaamisen kehittamisestä. Lähtökohtana kehitystyölle voidaan pitää ihannetilaa tulevaisuudesta, visiota sekä ongelmaa nykytilassa. Kehittämistyö voi tarkoittaa esimerkiksi työyhteisön työn jäsentämistä ja uusien työtapojen kokeilua. (Toikko & Rantanen 2009, 56.)

Työssäni tutkimuksellinen kehittämistoiminta on kehittävää työntutkimusta. Se yhdistää tutkimuksen, kehittämistyön ja koulutuksen. Kehittävän työntutkimuksen keskeinen perusta on toiminnan käsitteen analyysi. Lähtökohta on se, että pelkästään yksilön toimintojen tutkimus ei riitä, vaan tarvitaan yhteys isompaan yksikköön, kuten esimerkiksi yhteiskuntaan. Työtoiminnan mallissa erotetaan toisistaan tekijä, väline, kohde ja tavoite. Tätä konseptia käytetään usein, kun kehitetään uusi malli jostakin toimintakäytännöstä. Kehittävä työote pohjautuu uudelleenarviointiin ja tulevaisuuden visiointiin, miten toiminta tulevaisuudessa voisi parhaiten palvella asiakkaita ja yhteiskuntaa. (Toikko & Rantanen 2009, 32.)

Kehittämistyö tehdään koko työyhteisöni kesken. Kehitystyössä yleensäkin voidaan pitää lähtökohtana sitä, että toimintaan osallistuvat kaikki, kenen työtä se koskettaa (Toikko & Rantanen 2009, 58). Työssäni kohdejoukko on hyvin pieni. Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tutki-

muksen kohdetta ja ongelmaa syvällisemmin. Kohdejoukon suuruudesta voidaan puhua tällöin harkinnanvaraisena näytteenä, jossa tuloksia ei pyritä tilastollisesti yleistämään. Tärkeää laadullisen tutkimuksen kohdejoukon valinnassa on se, että tutkittavilla on tietoa ja kokemusta tutkittavasta asiasta. Kohdejoukko voi olla pieni, sillä muutamallakin vastauksella voidaan saada kerättyä merkittävää tietoa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 58.) Tutkielmani kohdistuu työntekijöiden omiin subjektiivisiin kokemuksiin ja näkemyksiin, joten sen perusteella voidaan testata, miten ilmiö vastaa teoriaa tai ilmiöstä saadaan uutta tietoa (Anttila 2006, 197). Kohdejoukon pienuuden vuoksi saadun aineiston tuloksia voidaan kuitenkin pitää vain suuntaa antavina.

Opinnäytetyöni tutkimuksellisen osuuden toteutan kvalitatiivisena tutkimuksena. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus sopii työhöni siksi, että pyrin selvittämään työntekijöiden kokemuksia elämäntarinaratioskentelyn sopivuudesta osana nuoren kohtaamistyötä työntekijän tekemän itsereflektion kautta. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista pyrkiä kuvaamaan todellista elämää ja käyttää ihmistä tiedon lähteenä. (Hirsjärvi ym. 2009, 160–161.) Tavoite on, että tutkittavien näkökulma ja ääni pääsevät mahdollisimman hyvin esille, joten valitsin siksi avoimet kysymykset. Avoimet kysymykset ovat työläämpiä analysoida, mutta ne antavat enemmän tietoja ja pakottavat vastaajat syvällisempään pohdintaan (Suojanen, 2014). Tutkimuksessa testataan erilaisia tarinallisia menetelmiä ja pyritään selvittämään, miten tarinallinen lähestyminen auttaa kohtaamaan asiakkaan. Tavoitteenani on, että tutkijana kykenen tavoittamaan työntekijän kokemuksilleen antamia merkityksiä.

Omassa opinnäytetyössäni elämäntarinoita testataan kokeilevan kehittämisen idealla. Kokeilevan kehittämisen etuna on sen toimiminen tiiviisti asiakasrajapinnassa, jolloin sieltä saatu tieto saadaan heti käyttöön. Kokeilevan kehittämisen kautta työntekijän on mahdollista saada kokemusta ja lisätä osaamista asioista, mikä ei välttämättä arjen työtilanteissa mahdollistu. Uutta elämäntarinenamenetelmää kokeillaan kolmen viikon sykleissä, jonka jälkeen työntekijät refleктоivat siitä. Konkreettisen toiminnan ohella kehittämistyöhön kuuluu analyysoiva taso, sillä kehittämistä on vaikea todentaa pelkän tekemisen tai myöskään pelkän reflektion kautta (Toikko & Rantanen 2009, 60). Tavoitteena koko työllä on tarjota myös välineitä ja selkeyttää työntekijän omaa ohjaajuusprosessia tehden näin jälkihuoltotyöstä laadukkaampaa.

Tutkimuksellisen kehittämistyöni kohteena ovat UOMA sosiaalipalveluiden yrittäjät ja työntekijät. Työssäni anonymiteetin säilymiseksi puhun heistä kaikista työntekijöinä. He tekevät kaikki samaa asiakastyötä, joten työntekijän statuksella ei ole merkitystä työssäni. Kehitystyöhön osallistuu itseni lisäksi kaikki yrityksen viisi työntekijää. UOMA tuottaa jälkihuoltopalveluita Päijät-Hämeessä, Pirkanmaalla ja Forssan seudulla. Työntekijöillä on omat jälkihuoltoasiakkaat näillä alueilla, joiden kanssa he lähtevät elämäntarinamenetelmiä testaamaan. Työntekijät ottavat menetelmiä haltuun yksitellen. He refleктоivat tapaamisen jälkeen kokemuksiaan menetelmästä ja kohtaamisesta siihen tuotetun reflektiopohjan kautta. Kaikki yhteydenpito minun ja työntekijöiden välillä kehitystyön aikana tapahtuu sähköpostitse. Oma roolini kehittämistyössä on idean keksijän, kehitystyön ohjaajan, analysoijan ja koostajan roolissa. Roolini valikoitui tällaiseksi olosuhteiden pakosta, sillä olen ohjannut ja koostanut työtäni suurimmaksi osaksi etänä ulkomailta käsin.

4.2 Kehittämisote ja kehittämisen menetelmät

Opinnäytetyössäni kehittämisen tarve syntyy laadun ja kilpailukyvyn säilymisen näkökulmasta. Lastensuojelutyössä suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus ovat aina tärkeitä tekijöitä, joita pyritään koko ajan kehittämään ja vahvistamaan. Tämän kehitystyön tarkoituksena on saavuttaa uusi työskentelymalli, joka lisää jälkihuoltotyön laadukkuutta ja tuloksellisuutta. Kehittämistyössä pyritään koostamaan tuote, joka toimii pilotointivälineenä ja jota voi jatkokehittää toimivaksi työskentelymalliksi. Työtä voi hyödyntää jo pilotointivaiheessa UOMAn jälkihuoltopalvelujen mainostamisessa tilaajille. Malli lisää jälkihuoltotyön laadukkuutta tuomalla siihen uuden työvälineen, jonka tuloksia voidaan UOMAn oman vaikuttavuuden arvioinnin myötä myös arvioida.

Opinnäytetyöni on tutkimuksellinen kehittämistyö. Kehittäminen nähdään toimintana, jolla tähdätään jonkin tavoitteen toteutumiseen. Kehittäminen on luonteeltaan asioiden korjaamista, parantamista ja edistämistä. Kehittäminen tähtää muutokseen, sillä pyritään saavuttamaan jotakin uutta, parempaa ja toimivampaa. Kehittämistoiminnalla pyritään positiivisiin tuloksiin. Kehittämis-

työtä voidaan perustella ulkoisilla ja sisäisillä tekijöillä. Tutkimuksellisessa kehittämistyössä sovelletaan tutkimuksen tarjoamaa tietoa. (Toikko & Rantonen 2009, 16, 128.)

Kvalitatiivisen, eli laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineiston keruumenetelmät ovat haastattelu, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. Laadullisilla menetelmillä päästään lähemmäksi niitä merkityksiä, joita ihmiset antavat ilmiöille ja tapahtumille. Näin tutkittavan ääni ja näkökulma päässeet esille. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 28.) Laadullista tutkimusta voidaan luonnehtia myös prosessiksi, jossa tutkijan näkökulmat ja tulkinnat kehittyvät vähitellen tutkimusprosessin aikana. Sitä voidaan luonnehtia näin ollen myös oppimisprosessiksi. (Kiviniemi 2018, 73.)

Opinnäytetyössäni on tarkoitus keskittyä viiden työntekijän tekemiin havaintoihin ja reflektointeihin elämäntarinamenetelmistä osana asiakasnuoren kohtaamista. Pohdin aineiston riittävyttä ja pyrin saamaan mahdollisimman laadukkaan aineiston näiden kahden menetelmän kautta. Tieteellisyyden osalta merkittävää on aineiston laatu eikä määrä (Eskola & Suoranta 1998, 18). Toisekseen olen ohjannut kehitystyötä ulkomailta käsin, joten se on vaikuttanut näiden menetelmien päättymiseen työssäni. Kehittämistyössä oma osuuteni on toimia koostajana ja analysoijana, sekä havainnoida työntekijöiden tuottamaa dokumenttimateriaalia.

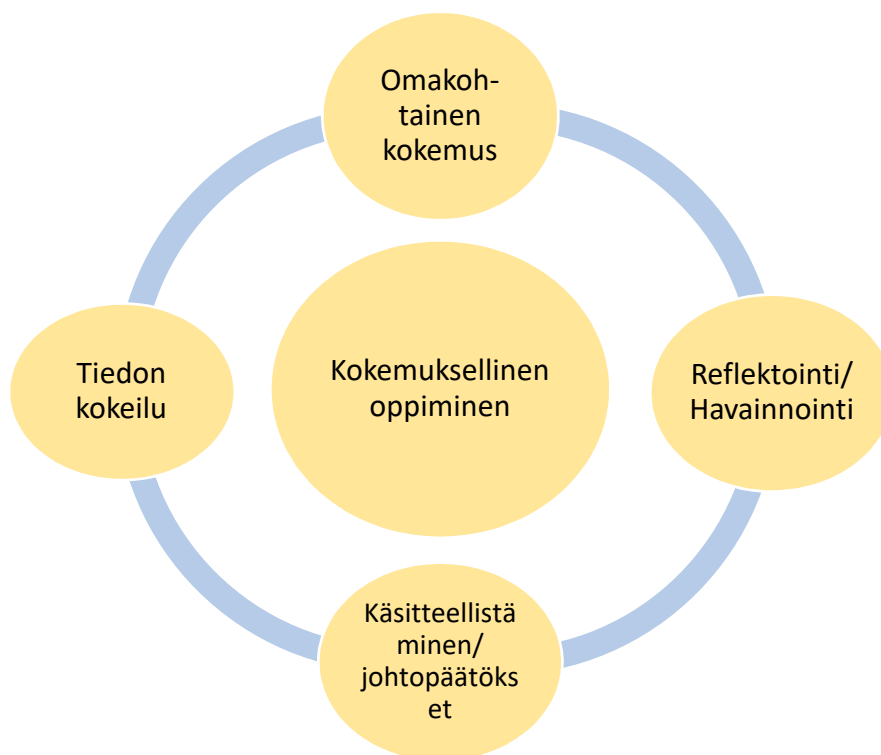
Kokeilevan toiminnan tuotos perustuu työntekijän tekemään havainnointiin. Havainnointi on tutkimusmenetelmä, missä perinteisesti tutkija tarkkailee tutkimuksen kohdetta. Havainnointi on muutakin kuin katsomista. Se voi olla myös kuuntelemista, kuten ihmisen puheen havainnointia. Tutkimushavaintoja voi tehdä muutenkin kuin osallistuvalla havainnoinnilla. Niitä voi tehdä esimerkiksi myös teksteistä. Dokumenttimateriaalia voivat olla esimerkiksi tutkittavien tuottamat kirjoitelmat tai sähköpostiviestit. (Vilka 2014, 19–11.) Havainnointi sopii tutkimuksiin, joissa tutkitaan ihmisen toimintaa ja hänen vuorovaikutustaan toisten ihmisten kanssa. Havainnointi sopii myös silloin kun tutkitaan tekstejä, kuvia ja ympäristöä. Havainnointi sopii erityisen hyvin silloin, kun tilanteet eivät ole ennakoitavissa ja tutkimuksen kohteena ovat lapset tai nuoret. (Vilka 2014, 33.)

Havainnointi sopii niin laadulliseen kuin määrälliseen tutkimukseen. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan puhua osallistuvasta havainnoinnista. Se muokautuu tutkittavan kohteen toimintaan. Tutkimuksen kohteena ovat tällöin sosiaalinen vuorovaikutus ja kulttuuriset merkitykset. Havainnointi ei perustu pelkästään verbaaliseen ilmaisuun, vaan eleet, ilmeet, asennot ja liikehdintä ovat myös havainnoinnin kohteena (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Vapaa havainnointi on tutkimusmenetelmänä vaativa, koska tiedon määrä on tallaisessa tilanteessa valtava (Vilkka 2014, 35–36). Tutkija voi myös häiritä tai ohjata liikaa tapahtuman kulkua. Havainnointi on vaikeaa myös siksi, että tutkija (työntekijä) on emotionaalisesti sitoutunut tutkittavaan (asiakkaaseen) ja heikentää näin objektiivisuutta. Elämänhallintamenetelmiä kokeillessa on vaikeaa tallentaa havaintoja välittömästi, joten tutkijan on vain luotettava muistiinsa ja kirjattava havainnot tapaamisen päätyttyä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Työssäni tutkiva havainnointi tapahtuu monella tasolla. Toisaalta se perustuu työntekijän tekemään havainnointiin menetelmästä ja nuoren kohtaamisesta, mutta myös itsestään ohjaajana tilanteessa. Työntekijää on ohjeistettu sähköpostitse ennen menetelmien aloittamista käyttämään apunaan itsereflektioon suunnittelemani pohjaa (liite 1). Kysymysten kautta työntekijä on voinut kiinnittää huomiota tapaamisella kohtaamiseen ja havainnoida sekä nuorta että itseään vuorovaikutustilanteessa. Työntekijää on pyydetty havainnoimaan ja arvioimaan menetelmää, miten se toimii osana nuoren kohtaamista. Työntekijöiden havainnoinneista koostuu tämän opinnäytteen tutkimusaineisto.

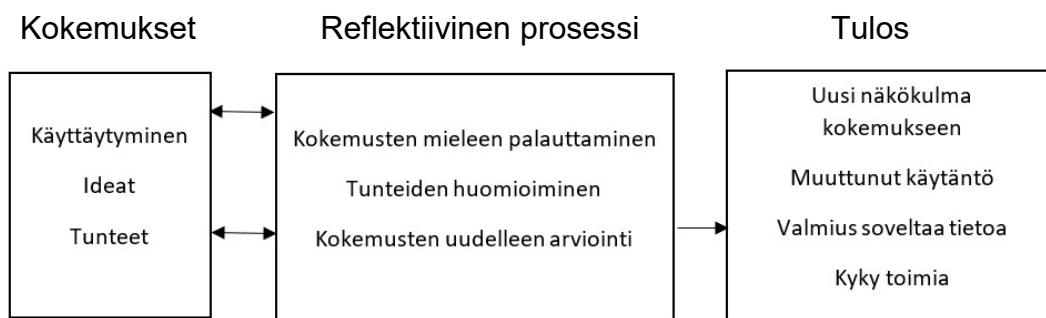
Kokemuksellisen oppimisen mallissa (Kolbi 1984) oppiminen nähdään kehämäisenä syklinä (kuva 3), jossa oppiminen kehittyy jatkuvasti. Omakohtainen kokemus luo perustan oppimiselle. Kolbin mallista eritoten kriittinen pohdiskeleva havainnointi, eli reflektointi on osana työtäni. Työntekijät refleктоivat omia kokemuksiaan tuoden ilmiöön eri näkökulmia ja tulkintoja. Pelkkä kokemus ei kuitenkaan takaa oppimista, oleellista on reflektion lisäämä pohtiminen ja ilmiön ymmärtäminen. (Virta s.a.)

Kuva 3 Kolbin (1984) kokemuksellisen oppimisen malli

Työntekijän ammatillista kasvua edistävät oman toiminnan ja oman oppimisen jatkuva itsearviointi eli refleктоiminen. Oppiakseen ymmärtämään muita ihmisiä työntekijän täytyy ensin ymmärtää itseänsä, omia tunteitaan ja niiden yhteyksiä elettyyn elämään. (Järvinen ym. 2007, 184–185.) Reflektiolla on keskeinen tehtävä tavoitteellisessa oppimisessa ja ongelmanratkaisuprosessissa. Reflektio on prosessi, missä arvioidaan kriittisesti kokemustemme sisältöä, prosessia ja lähtökohtia. (Rouhiainen 1999, 36.)

Reflektointi on kokemus jo itsessään, mutta se ei voi olla kehittämisen tavoite. Reflektointi on väline, jonka avulla voi hankkia kokemukseen uusia näkökulmia, muuttaa käyttäytymistä, soveltaa tietoa, muodostaa tietokokonaisuuksia ja muuttaa asennetta positiiviseksi oppimista kohtaan. Suojasen (1993) reflektiivisen prosessin malli (kuva 4) korostaa oppijan, eli tässä kehittävässä tutkimuksessa työntekijän kokemuksen kokonaisvaltaisuutta, tiedostettua käyttäytymistä, tietoisia ideoita ja koettuja tunteita.

Kuva 4 Reflektiivisen oppimisen prosessi

Reflektiivisen oppimiseen kuuluu kolme vaihetta:

1. Kokemusten mieleen palauttaminen. Alkuperäinen kertomus kerrataan omassa mielessä tai kerrotaan toiselle. Reflektoinnissa asiat kerrotaan niin kuin ne ovat, ei niin kuin työntekijä toivoisi niiden olevan.
2. Tunteiden huomioonottaminen. Positiivisten tunteiden hyödyntäminen ja negatiivisten tunteiden tiedostaminen ja poistoyöstäminen. Negatiiviset tunteet täytyy ensin työstää, jotta on mahdollista reflektoida järkevästi. Hyvät kokemukset ja niiden tiedostaminen kasvattaa positiivista asennetta oppimista kohtaan.
3. Kokemusten uudelleenarviointi. Kaksi edellistä vaihetta täytyy tehdä, jotta uudelleenarviointi on mahdollista. Uudelleenarvioinnin tarkoituksena on liittää uusi tieto työntekijän tietorakenteeseen.

Elämäntarinamenetelmien reflektoinnissa (liite 1) käytetään taustalla Suojasen mallia. Nuoren kohtaamistilanteessa työntekijän on vaikea kirjata havaintojaan heti ylös. Kohtaamisen jälkeen työntekijä palauttaa mieleensä kohtaamisen ja tekemänsä havainnot siitä. Tärkeää on kirjata ne ylös sellaisena kuin muistaa. Reflektoinnissa huomioidaan kohtaamisessa nousseet tuntemukset ja arvioidaan kokemusta ja itse menetelmää. Auttoiko käytetty menetelmä pääsemään nuoren tarinaa lähemmäksi, kohtaamaan nuoren paremmin vai nousiko menetelmän kautta jotain negatiivista, yllättävää mihin ei osannut varautua? Reflektointia käytetään työstäessä menetelmää lopulliseen muotoonsa.

Reflektointi on keskeisessä osassa kokeilevassa kehittämisessä. Oppimisen näkökulmasta Suojasen malli on myös taustalla apuna, kun olen suunnitellut reflektiokysymykset työntekijälle avuksi. Jokaiseen elämäntarinan kokeiluun

kuuluu analyysi kokeilun tuloksista ja menetelmän toimivuudesta. Kehittämistoimintaan kuuluu olennaisesti arviointi, joka etenee prosessimaisesti. Työssäni arviointi ja konkreettinen toiminta vuorottelevat keskenään. (Toikko & Rantanen 2009, 85.) Prosessi on kulkenut kokeilevan kehittämisen luonteen omaisesti lyhyissä sykleissä. Työntekijälle on annettu kolme viikkoa aikaa testata menetelmää ja reflektoida se, ennen uuden menetelmän saantia ja testausta. Reflektion palautuessa minulle olen alkanut analysoida aineistoa.

Kokeilua samasta menetelmästä voitaisiin toistaa tarvittaessa useita kertoja peräkkäin. Päädyin kuitenkin tässä opinnäytteessä rajallisen ajan ja asiakkaiden vuoksi siihen, että jokainen työntekijä kokeilee kutakin elämäntarinamenetelmää kerran ja kokeiluja ei toisteta. Työssäni työntekijöiden reflektioista otetaan opiksi lopullista menetelmämallia ajatellen.

UOMAn jälkihuoltoasiakkaiden itsenäistymisen prosessit ovat olleet hyvin eri-vaiheissa, jolloin täytyy huomioida, että nuorten aikuisten voimavarat, taidot ja toimintakyky ovat olleet erilaisia. On selvää, että asiakkaan päivät ovat erilaisia, eikä aina hyvätään suunnitelmat onnistu. Reflektiossa onkin olennaista ymmärtää, että kokeilu voi olla arvokas, vaikka menetelmän kokeilu epäonnistui jollakin tapaa (Poskela ym. 2015, 15).

Aiempiä tutkimuksia käytetään kehitystyön tukena. Erityisesti Selfstory -menetelmää, joka on kehitetty arjen tarpeesta työkaluksi tunnevaurioituneiden lasten ja nuorten parissa toimiville (Sutinen 2010). Monissa ammateissa, kuten sosiaalialalla kaivataan käytännöstä tulevaa tietoa, joten siltäkin osin tutkimuksellinen kehittämistyö on perusteltu. (Toikko & Rantanen 2009, 20–21.) Kehittämistoiminta on ennen kaikkea sosiaalinen ja reflektiivinen prosessi (Toikko & Rantanen 2009, 165). Kehittämisote työssäni perustuu osallistavaan kehittämismenetelmään ja kokeilevaan kehittämiseen.

4.2.1 Osallistava kehittämismenetelmä

Osallistavassa kehittämismenetelmässä tutkimuskohteena olevat työyhteisön jäsenet osallistuvat tutkimukseen ja toimintakäytäntöjen muutos tapahtuu yhdessä. Näin se on vuorovaikutuksellinen prosessi. Tutkimusta tehdään ihmisten kanssa, ei ihmisistä. Osallistava kehittämismenetelmä osallistaa mukana

olevat reflektiiviseen oppimisprosessiin, jossa tarkoitus on uudistaa toimintakäytäntöjä. (Jääskeläinen 2013, 68–69.)

Yleisesti ajatellaan, että kehittämistoiminnan pitäisi edetä loogisesti ja rationaalisesti analysoimalla ongelmia ja sitä kautta vaikuttamalla ajatteluun. John Kotter (2002) on tuonut kuitenkin toisenlaisen logiikan kehittämiseen. Hän korostaa, että kehittämisen tulisi perustua tunteisiin ja kokemuksiin. Hän näkee, että kehittäminen etenee asioiden näkemisen kautta kohti tunteita ja vasta sitten se konkretisoituu muutokseksi. (Toikko & Rantanen 2009, 98–99.) Tässä kehitystyössä työntekijät pääsevät osallistumaan kehitystyöhön juurikin henkilökohtaisen ajatuksen, kokemuksen tai näkemyksen perusteella.

Osallistaminen voi tarkoittaa myös kokeilun viemistä käyttäjien ja toimijoiden aitoihin toimintaympäristöihin. Tällöin kehittämisessä työntekijät voivat toimia ympäristössään omalla tavallaan ja heiltä odotetaan kokeilusta palautetta. Reflektiivisessä prosessissa toimintaa analysoidaan myös analyttisestä näkökulmasta (Toikko & Rantanen 2009, 100, 166).

Osallistavalla kehittämismenetelmällä pyritään yhdessä saamaan muutosta. Osallistava kehittäminen rakentuu dialogisen moniäänisyyden varassa (Toikko & Rantanen 2009, 166). Osallistavalla kehittämismenetelmällä voidaan luoda uutta tietoa ja ymmärrystä ilmiöstä. Uusi tieto syntyy siellä missä toiminta tapahtuu. Tieto syntyy aidosta käytännön toiminnasta. Tieto on myös luonteeltaan reflektiivistä, jossa korostuu kriittinen arviointi. Tieto nousee tutkijan ja tutkimuskohteen välisestä vuorovaikutuksesta ja sen kriittisestä tarkastelusta. Uusi tiedontuotanto voidaan perustella sillä, kuinka hyvin se on hyödynnettävissä muihin sosiaalisiin ympäristöihin. Kokemukseen perustuvalla näytöllä voidaan myös saada lisää vaikuttavuutta työhön. Pyritään lisäämään sitä käytäntöä, mikä todetaan toimivaksi ja tuottaa tulosta. (Toikko & Rantanen 2009, 42–43.)

Tiedon tuottamisella tavoitellaan työssän työntekijöiden omaa oppimista ja oman toiminnan kehittämistä. Työntekijän toiminta perustuu tutkittuun tietoon ja kokemustietoon, jota sovelletaan tilannekohtaisesti reflektoiden. Reflektiivi-

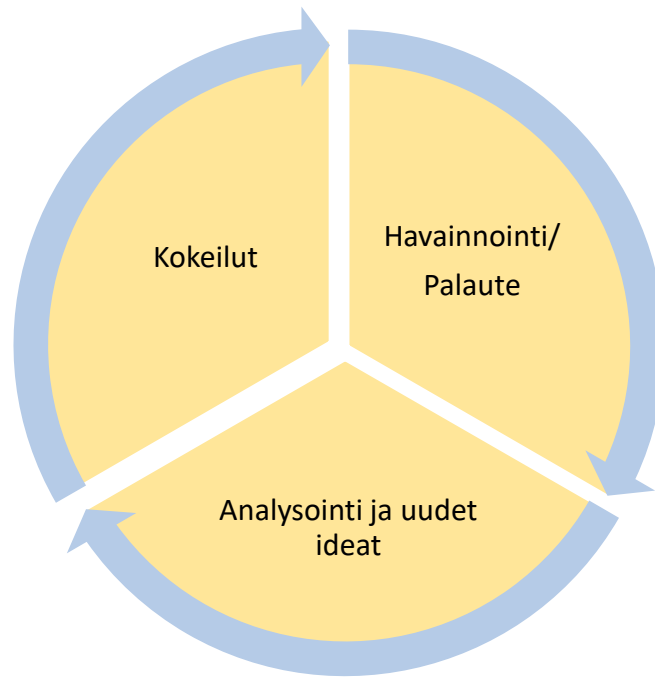
selle ammatillisuudelle on ominaista työntekijän jatkuva itsearviointi ja oppiminen sekä kyky ja joustavuus muokata tietoa erilaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten kanssa. (Toikko & Rantanen 2009, 114.)

4.2.2 Kokeileva kehittäminen

Kokeileva kehittäminen on uudenlainen palveluiden tai tuotteiden kehittämisen tapa. Pääministeri Sipilä nosti yhdeksi hallitusohjelman kärkihankkeeksi kokeilukulttuurin käyttöönoton. Kokeilukulttuurilla pyritään löytämään innovatiivisia ratkaisuja, parantamaan palveluita, edistämään omatoimisuutta ja yrittäjyyttä. (Poskela ym. 2015, 9–13.)

Kokeilevalle kehittämiselle ominaista on, että kehitettävä palvelu tai tuote löytaa lopullisen muotonsa kokeiluprosessin aikana. Kokeilevan kehittämisen lähtökohtana on käytössä olevat resurssit. Kokeileva kehittäminen vaatii sitoutumista ja kokeilua toteuttavalle tiimille heidän monipuolinen osaamisensa on tärkeää. Kokeileva kehittäminen sopii työhöni, koska tavoite on tuotteistaa UOMAn osaamista. Kehittämistyössä vaaditaan luovuutta ja sallitaan epäonnistumiset. Ne ovat yhtä tärkeitä kuin onnistumisetkin. (Poskela ym. 2015, 14–16.)

Liiketoimintaympäristö muuttuu ja tarve kokeilevalle kehittämiselle nousee halusta erottua toisista palvelutarjoajista. Kokeilevan kehittämisen etuna on sen toimiminen tiiviisti asiakasrajapinnassa, jolloin sieltä saatu tieto saadaan heti käyttöön. Kokeilevan kehittämisen kautta työntekijän on mahdollista saada kokemusta ja lisätä osaamista sellaisista asioista, joihin aika ei arjen työtilanteissa riitä. Kokeilevan kehittämisen prosessi (kuva 6) kulkee syklisesti kokeilujen, havaintojen, reflektoinnin ja analysointien kautta.

Kuva 5 Kokeilevan kehittämisen prosessi

Kokeilevassa kehittämisessä on kehittämisprosessi, jossa palvelua testataan aikaisessa vaiheessa asiakkailla. Palvelun tai tuotteen toimivuudesta saadaan näin tietoa ja tältä pohjalta tehdään tarvittavat muutokset. Tämä jälkeen sitä testataan uudelleen. Iteratiiviselle tavalle kehittää on tyypillistä se, että se elää koko ajan. Merkityksellistä kokeilevassa kehittämisessä on reflektointi ja oppiminen. (Poskela ym. 2015, 12–15.) Kehittämisprosessi on siis syklinen ja sen vaiheet toistuvat työssäni. Kokeileva toiminta voi olla myös pilotoivaa. Työssäni elämäntarinamenetelmiä kokeillaan ensin omassa, rajatussa toimintaympäristössä ja vasta myöhemmin laajemmassa ympäristössä. (Toikko & Rantanen 2009, 101.)

4.3 Dokumentointi

Tutkimuksellinen kehittämistoiminta edellyttää monipuolista ja sisällöllistä seuranta. Kehittämistyötoiminta on dokumentoitava ja saatava näkyviin (Toikko & Rantanen 2009, 80). Dokumentointi työssäni edellyttää työntekijän tekemää havainnointia elämäntarinamenetelmän käyttöönoton valmistautumisesta, itse tapaamisesta, nuoren kohtaamisesta ja reflektointia myös omasta ohjaajuudesta tilanteesta.

Tiedonkeruumenetelmänä työssäni toimii työntekijän tekemät muistiinpanot. Jokaisen kokeilun aikana työntekijä pitää kirjaa menetelmän soveltuvuudesta ja toimivuudesta osana omaa ohjaustyötä ja nuoren kohtaamista. Lisäksi työntekijä arvioi ja kirjaa mahdollisia epäkohtia. Työntekijän tarkoitus on reflektoida itseään siitä, miten eri kohtaamisen elementit toteutuivat tapaamisella. Reflektointilomake laaditaan tutkimuksen tavoitteiden perusteella ja sen kysymykset voivat olla avoimia tai suljettuja (Suojanen, 2014).

Oma roolini tutkijana ja yrityksen työntekijänä, joskin en läsnäolevana, tekee tutkimuksestani haasteellisen. Jo ennen kehittämistyön aloittamista jouduin pohtimaan sitä, että olen suurimman osan kehitystyötä ulkomailla ja ohjaisin prosessia etänä. Kehitystyön läpivienti perustuu luottamukseen, että jokainen hoitaa oman osansa ja sovittu työ tehdään. Pohdin ennen prosessiä sitä, kuinka avoimesti työntekijät uskaltavat kertoa kokemuksistaan, esimerkiksi kohtaamisen haasteista ja osaamattomuudestaan minulle. Olen pyrkinyt tätä kynnystä madaltamaan kannustamalla heitä pitkin prosessia kertomaan rehellisesti kaikista kokemuksistaan, niin hyvistä kuin huonoista yhteisen oppimisen vuoksi. Kaksoisrooli voi nousta esiin analysoidessani työntekijöiden tekemiä reflektioita. Tiimin kokemuksiin on helppo itse samaistua, mutta samalla on varoitettava, etteivät ne muutu omien mielikuvien tai kokemusten mukaiseksi. Toisaalta tutkijana minun täytyy tehdä tulkintoja, mutta tämän kaksoisroolini vuoksi käytän tulosten esittelyssä työntekijöiden suoria lainauksia.

Dokumenttiaineistoa kerätään myös alkuarvioinnin, väliarvioinnin ja loppuarvioinnin kautta. Kaiken kerätyn aineiston analysoinnin pohjalta syntyy elämäntarina -työskentelymalli. Malli sisältää erilaisia menetelmiä käsitellä elämäntarinaa yhdessä nuoren kanssa. Työntekijät kokeilevat menetelmiä ensin itse, jonka jälkeen he osaavat soveltaa sitä nuoren kanssa käytännössä.

Prosessikehittämisen perusajattelu muodostuu arjen elämisen ja pysähtymisen vuorotellessa. Pysähtyessä jaetaan havaintoja työn toimivuudesta. Pysähtymiset toteutetaan kyselyn kautta, työntekijöiden muistiinpanot/nauhurit tehdyistä havainnoista ovat työssäni tutkimuksen kohteena. Kerättyä aineistoa arvioidaan laadullisesti.

Lähetin huhtikuussa 2018 tiimille reflektointiin suunnitellun havainnointilomakkeen (liite 1), jonka kysymysten kautta työntekijä voisi jokaista kohtaamista ja menetelmää asiakkaan kanssa arvioida.

4.4 Aineiston analyysitapa

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa analyysillä tarkoitetaan aineiston ymmärtämistä ja tiivistämistä tutkijan valitsemasta näkökulmasta käsin. Analyysin tavoitteena on löytää vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Analysoinnissa pyritään tiivistämään ja tulkitsemaan saatua aineistoa ja samalla käydään vuoropuhelua teorian, käytännön ja tutkijan oman pohdinnan kanssa. Aineiston analysoinnissa on mahdollista käyttää useita erilaisia menetelmiä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 32.)

Analyysimenetelminä käytin teemoittelua sekä sisällön analyysia. Teemoittelussa on kyse aineiston pelkistämisestä etsimällä siitä oleelliset asiat (Moilanen & Rähä 2018, 60). Olen jakanut teemat työssäni elämäntarinaan viitaten menneisyyteen, nykyhetkeen ja tulevaisuuteen. Menneisyys työssäni tarkoittaa elämäntarinan menetelmien aloittamista yhdessä nuoren kanssa, siihen perehtymistä ja oman menneisyyden työstämistä. Nykyhetkessä nuoren kanssa työstetään omaa identiteettiä ja elämäntilannetta. Lopuksi keskitytään tulevaisuuteen ja digitarinan työstämiseen.

Käytännössä teemoittelu tarkoittaa sitä, että kunkin teeman alle kootaan aineistosta ne kohdat, jotka käsittelevät asiaa. Teemoittelussa pyritään löytämään ne merkitykset, mitä työntekijät antavat asioille. Tämän jälkeen käydään vuoropuhelua teorian ja aineiston kesken pyrkien löytämään yhteyksiä toisiinsa. Vuoropuhelun avulla voidaan tehdä vasta johtopäätöksiä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Analysoinnissa pyrin käymään vuoropuhelua työntekijän reflektioiden, teorian ja oman pohdinnan kanssa.

Laadun arvioinnissa olen pyrkinyt vastaamaan Toikon ja Rantasen (2009, 123, 125–126) nostamiin käsitteisiin vakuuttavuus, käyttökelpoisuus ja siirrettävyys tässä kehittämistyössä. Tutkijan onnistumista mitataan sillä, vakuuttuuko lukija tutkimuksen pätevydestä. Raportin täytyy tuota näkyväksi tutkijan tekemät valinnat ja tulkinnat. Lisäksi aineiston ja argumentaation täytyy olla avointa. Työn johdonmukaisuus lisää uskottavuutta. Käyttökelpoisuudella

Toikko ja Rantanen tarkoittavat kehittämistyön aikana syntyneiden tulosten hyödynnettävyyttä. Lisäksi merkittävää on se, pystyykö tulokset ja niistä syntyneet tavat siirtämään esimerkiksi toiseen työyhteisöön.

Denzinin (1996, 56) mukaan tavoitteena on, että tutkija kykenee tavoittamaan toisen ihmisen omille kokemuksilleen antamia merkityksiä. Se mitä aineistosta nousee esiin, ei sinällään ole suoraan käytettynä tärkeää. Vaan merkityksellistä on se, että analyysissä päästään havaintojen ja kokemusten taakse. Tutkimuksellisessa kehittämistyössä pelkkä kuvailu ei riitä, vaan on päästävä pintaan syvemmälle. Teoriat ja tulkinnat on pidettävä erillään työntekijöiden tekemistä havainnoista. (Moilanen & Rähä 2018, 62.)

Työssäni osana on kerronnallisuus, eli narratiivisuus. Narratiivisuus toimii tutkimuksessa kahteen suuntaan: tarinat ovat sekä tutkimuksen lähtökohta että lopputulos. (Heikkinen 2007, 146–147.) Tässä työssä aineistoa on tuotettu erilaisten elämäntarinamenetelmien kautta, jossa nuoret ovat tuottaneet omia ”sisäisiä tarinoita”. Sisäisellä tarinalla viitataan ihmisen tulkintaan omasta elämästään tarinallisten merkitysten kautta. Sisäinen tarina muodostuu vuorovaikutuksessa ja toiminnassa toisten kanssa. Osittain se jää kuitenkin piiloon, sillä kaikkea kokemuksia ei jaeta. (Hänninen 2002, 20–21.) Lopputuloksena on ollut nuoren elämäntarina koottuna digitarinan muotoon.

Jokaisen elämäntarinan kokeilukierroksen jälkeen työntekijää on pyydetty reflektomaan, eli kertomaan ja kuvailemaan kokemuksiaan elämäntarinatyön tekemisestä, ohjaamisesta ja nuoren kohtaamisesta. Reflektoinnit ovat kerrontaan perustuvaa narratiivista aineistoa, jossa tutkittavat kertovat käsityksiään omin sanoin. Tällaisessa aineistossa ei välttämättä vaadita, että se etenee ajallisesti ehyesti ja juonellisesti, vaan se voi olla mitä tahansa kerrontaan perustuvaa. (Heikkinen 2018, 180.) Narratiivisen analyysin kohteeksi voidaan nostaa yksittäisistä episodeista kertovia pikkutarinoita (Hänninen 2018, 195). Tässä opinnäytetyössä näitä pikkutarinoita ovat reflektoinnit kohtaamisista jälkihuoltoasiakkaiden kanssa. Narratiivisen aineiston analyysi vaatii aina tulkintaa, sillä sitä ei voida luokitella numeraalisesti tai kategorioida (Heikkinen 2018, 180).

5 TYÖSKENTELYN ERI VAIHEET

5.1 Ideointi

Maailma on sun - kehittämistyö käynnistyi yhteisellä tapaamisella ja jälkihuoltotyön pohdinnalla tiimin kesken alkuvuodesta 2018. Tavoitteena tapaamisessa oli tarkastella jälkihuoltotyön nykytilaa. Millaista on hyvä jälkihuoltotyö? Mitä hyviä käytänteitä on jo olemassa? Mikä toimii, mikä ei toimi? Mitkä asiat vaatisivat lisää huomiota nuoren kanssa työskentelyssä ja millä tavoin, kun ajatellaan nuoren elämänkaarta? Kehittämistyön prosessin kannalta järjestys on poikkeavaa, että ideointia tehtiin jo ennen tutkimusvaihetta. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta koostuu erilaisista vaiheista. Toikko & Rantanen (2009, 56) kuvaavat kehittämisprosessia viiden eri tehtäväkokonaisuuden avulla; perustelu, organisointi, toteutus, levittäminen ja analysointi. Prosessia voidaan kuvata erilaisten mallien avulla, tyypillisesti kehitystyö nähdään lineaarisesti etenevänä prosessina. Lineaaristen kehitysprosessien ongelmana on suoraviivaisuus, kehittämistoiminta näyttäytyy yksinkertaisemmalta kuin se todellisuudessa on. Toikko & Rantanen (2009, 69 – 70) kritisoivatkin yksinkertaistettuja kaavoja. Käytännön kehittämistyössä ei voida useinkaan erotella tarkkaan erillisiä suunnittelun, organisoinnin, toiminnan ja arvioinnin vaiheita. Kehittämistoimintaan kuuluu olennaisesti sen ominainen dialoginen ja reflektiivinen luonne. Kehittämistoiminta ei aina etene loogisesti. Päädyin tällaiseen ratkaisuun, jotta ehdimme kasvotusten paneutua aiheeseen kunnolla ennen lähtöäni. Ideointitapaamisen tarkoituksena oli ensinnäkin esitellä ideaani paremmin ja tehdä näkyväksi kehityssuunnitelmaa sekä aikataulua tiimille lähtöni vuoksi. Toisaalta, halusin tapaamisessa työntekijöiden perehtyvän elämäntarinateyöskentelyyn oman tarinansa kautta.

Tapaamisessa teemaan syvennyttiin työstämällä oma elämäntarina ”Laiva” -menetelmän avulla (liite 2). Menetelmä valikoitui minulle sen tuttuuden vuoksi, sillä olin käyttänyt sitä perhetyössä ennenkin. Menetelmä on yksinkertainen toteuttaa, mutta sen kautta pääsee kattavasti perehtymään sen hetkiseen elämäntilanteeseen. ”Laiva” -menetelmän avulla pääsee pohtimaan omia vahvuuksia ja kehitettäviä asioita sekä harjoittelemaan kertomista omasta itsestään, tuntemuksistaan sekä kokemuksistaan. Menetelmä oli työntekijöille uusi ja se lisätään lopulliseen elämäntarinateyöskentelyn mallioppaaseen.

Toiminnallisissa menetelmissä on tärkeää, että työntekijä kokeilee niitä ensin itse. Halusin tarjota työryhmälle mahdollisuuden päästä itse kokeilijan rooliin, jolloin oli mahdollista nähdä kuinka helppoa tai vaikeaa ylipäätään elämäntarinan työstäminen voi olla. Myös itsemääräämisoikeus elämäntarinaa työstettäessä on tärkeää. Työntekijäkin pystyi itse määrittämään, mitä halusi jakaa tarinastaan ääneen toisille. Työntekijä ymmärtää paremmin nuoren prosessia, kun on itse ensin paneutunut ymmärtämään omaa elämäntarinaansa. Sen työstäminen antoi kokemuksen siitä, miltä heittäytyminen prosessiin tuntui ja miten voi auttaa nuorta uskaltautumaan samaan. (Känkänen 2013, 48.)

Kehitystyöhön etenimme *brainwriting*-menetelmän avulla. Valitsin menetelmän, jonka avulla voisimme tuottaa nopeasti mahdollisimman monta ideaa siitä, miten nuoren elämäntarinaa voisi käsitellä. *Brainwriting*-menetelmässä tiimin jäsenet kirjaavat ideoita kynällä paperilapuille annetun idean pohjalta. Se poikkeaa aivoriihestä (*brainstorming*) siinä, että idealappu annetaan jatkokehitykseen vieressä istuvalle henkilölle. Näin lappu kiersi ideatiimimme neljän henkilön kautta aina jalostuen eteenpäin. (ks. Maijala 2017.) Ohjeena ideointivaiheeseen oli se, että huonoja ideoita ei ole omassakaan, joten kenenkään ideoita ei tuomita. Tarkoitus oli tuottaa mahdollisimman monta ideaa lyhyessä ajassa, sillä laadun sijaan määrä oli tärkeämpää. Ideointivaiheessa rauhallisen tilan luominen oli tärkeää, jotta siihen voi keskittyä.

Ideoimme yhdessä kahta eri kysymystä (kuva 6):

1. Millaisia erilaisia teemoja ja aiheita työntekijöillä nousee jälkihuolto-työstä, mistä voisi olla hyvä elämäntarinassa käsitellä nuoren kanssa?
2. Miten voisimme työstää nuoren elämäntarinaa?

Kuva 6 Ideointia UOMAn toimistolla tammikuussa 2018

Alkuideointivaiheessa syntyi jo ajatus siitä, mitä ollaan tekemässä. Roolit ja vastuut selkiytyivät ja motivaatio yhteiselle kehitystyölle syntyi. Toisaalta osasin alkuideoinnin pohjalta paremmin sisäistää mitä etänä prosessin ohjaaminen tulisi minulta vaatimaan. Alkuideoinnissa sovimme pääperiaatteet, kuinka kehitystyötä käytännössä tehdään ”etähaasteesta” huolimatta onnistuneesti. Vastuu oman osan tekemisestä kehittämistyössä jää työntekijöille. Suurin kysymys itselleni alkuideoinnissa jäi siitä, olisiko varsinaisen kehitystyön alkaessa riittävästi kohderyhmän asiakkaita. Alkuideointitapaaminen antoi aikaa vielä markkinoida ja saada lisää jälkihuoltonuoria työskentelyyn.

5.2 Alkukysely

Tammikuun ideointitapaamisen jälkeen aloin työstää menetelmälle taustateoriaa. Tämä vaihe sattui myös samaan kohtaan ulkomaillemuuton kanssa, joten prosessi käynnistyi vasta kunnolla konkreettisesti tästä. Ideointitapaamisen jälkeen prosessin eteneminen ja tavoitteet hahmottuivat paremmin. Taustateorian, eli nuoren kohtaamiseen ja narratiivisuuteen liittyvän aineiston kokoamisen jälkeen lähetin maalikuussa 2018 UOMAn työntekijätiimille alkukyselylomakkeen (liite 3), josta kehittämisprosessi lähti käyntiin. Työssäni kehittämisprosessi etenee arvioinnin varassa. Aineistoa kerätään ja arvioidaan siksi, että näin kehittämistoimintaa voidaan kohdentaa ja täsmentää. (Toikko & Rantonen 2009, 83.)

Alkukyselyn tarkoituksena oli selvittää työntekijöiden ajatuksia alkavaa ”Maailma on sun” -elämäntarinatyöskentelyä kohtaan. Halusin selvittää, millaista tietoa, osaamista ja kokemusta elämäntarinamenetelmien käyttämisestä työntekijöillä entuudestaan oli. Lomakkeella halusin kartoittaa tilannetta, jotta kehittämisessä voidaan kokeilla uudenlaisia menetelmiä ja tapoja. Halusin myös selvittää, millaisia narratiivisia työskentelykokemuksia heillä on entuudestaan ja miten niitä voisi käyttää kehittämistyön tukena. Millaisia ajatuksia, toiveita ja pelkoja elämäntarinatyöskentely herättää? Miten työntekijä näkee menetelmän sopivan osaksi omaa ”ohjaajasessiota”? Millaisia esteitä työntekijä voi nähdä olevan prosessin varrella? Kysely on toteutettu kyselylomakkeella ja vastauksia on käsitelty anonyymisti.

Alkuarviointiin vastasi neljä työntekijää tiimistä. Ensimmäinen kysymys käsiteli kohtaamista, ja sitä mitä työntekijät näkivät olevan siinä avainasemassa. Vastauksissa toistui aito läsnäolo ja kiinnostus, avoimuus, kuunteleminen, aika ja kunnioitus. Tämä on linjassa myös Helteen tutkimukseen (2016, 45, 53–54), joka nosti esiin avoimen vuorovaikutuksen olevan merkittävä tekijä asiakasprosessin toimivuuden kannalta. Tähän liittyy tuttuus, luottamus, rentous ja henkilökemioiden sopivuus. Helteen tutkimuksessa tehdyissä nuorten haastatteluissa nuoret nostivat työntekijän tärkeimmäksi piirteeksi aidon kiinnostuksen nuoren elämää ja asioita kohtaan. Tutkimuksessa nostettiin, että nuorelle on tärkeää tuntea työntekijän välittävän hänestä ja olevan kiinnostunut. Myös aiemmissa tutkimuksissa (Törrönen ym. 2012, 102) nuoret ovat kaivanneet sellaista aitoa välittämistä, jota tavallisesti saivat omilta vanhemmiltaan.

Tiimin vastauksista nousi myös asiakkaan huomioiminen, rehellisyys, kannustus, tuki ja tulkitsemattomuus asiakkaan puheesta, jotka koettiin tärkeäksi. Tasapainottelu ammattimaisen ja tavoitteellisen työskentelyn ja rennon sekä aidon kuulemisen välimaastossa koettiin myös tärkeäksi. Rentoudella työntekijät tarkoittivat kanssakäymisen luontevuutta niin, että nuori tuntisi olonsa mukavaksi.

Yhdessä vastauksessa pohdittiin työntekijän heittäytymisen tärkeyttä asiakkaan omaan toimintaympäristöön. Helteen tutkimuksessa nuoret nostivat

myös esiin, että asiointi työntekijän toimistossa ei tunnu rennolta. Jälkihuolto-työssä tapaamiset pyritäänkin järjestämään asiakkaan omassa toimintaympäristössä. Australialaisessa tutkimuksessa (Malvaso ym. 2016) on todettu, että tapaamiset, jotka toteutuvat nuoren omassa ympäristössä edistävät sitoutuneisuutta palveluun. (Helle 2016, 48.)

Alkukyselyssä selvitettiin myös, kuinka kuva asiakkaan elämäntarinasta syntyy työntekijälle. Miten prosessi etenee ja hyödyntääkö työntekijä kysymyksiä tai kuvia? Kuva asiakkaan elämäntarinasta työntekijöille syntyy pikkuhiljaa yhteisissä keskusteluissa ja tekemisessä. Työskentelyn alussa tietoa asiakkaasta tulee enemmän sosiaalityöntekijältä, nuorelta itseltään ja nuoren lähipiiristä. Ymmärrys voi kasvaa myös toisten aikaisemmin nuoren kanssa työskennelleiden työntekijöiden kautta.

Oleellisena asiana yksi työntekijä koki tiedon kokoamisen ja palasten sovittamisen tarinaksi. Ihmiset ja paikat, isot käännekohtat, asiat, joita asiakas itse haluaa nostaa esiin ovat oleellisia. Nuoren kohtaamisen aikana voi tapahtua asioita, mitkä muistuttavat jollain tapaa menneisyydestä. Mikäli nuori kokee olonsa turvalliseksi, saattaa hän alkaa kertomaan tapahtumista. Valmista sapluunaa kysymyksille ei ole, vaan ne muodostuvat tilanteessa. Yksi työntekijä mainitsee asiakkaan lähimmäiset tiedon saamisen lähteenä. Työntekijä kertoo käyttäneensä verkostokarttaa tai aikajanaa satunnaisesti ja joskus myös asiakkaan valokuvia on hyödynnetty. Verkostokarttaa ja aikajanaa voidaan käyttää apuvälineinä, kun halutaan tehdä näkyväksi lapsen tai nuoren läheisiä tai tukiverkostoja, ihmissuhteiden pysyvyyttä tai niihin tulleita muutoksia. Perinteisesti aikajanaa käytetään, kun halutaan tehdä näkyväksi nuoren tai perheen historiaa. Kaikkea tietoa nuoresta ei ole edes oleellista tietää, kuten yksi työntekijä toteaaakin alkukyselylomakkeella:

Koen, ettei minun tarvitse tietää kaikkea työskentelyn alkaessa (poislukien asiat, jotka vaikuttavat suoraan työskentelyyn). Omasta mielestäni yksi parhaista hetkistä työskentelyssä ovat ne tilanteet, joissa nuori tuo oma-aloitteisesti esiin asioita omasta menneisyydestään. Mielestäni nämä tilanteet kertovat luottamusuhteen syntymisestä ja rakentavat vahvaa pohjaa jatkotyöskentelylle.

Kolmas kysymys liittyi elämäntarinamenetelmiin ja aikaisempiin kokemuksiin niistä. Työntekijöistä kaksi ei ole hyödyntänyt niitä työssään, mutta toinen oli opiskeluaikana tutustunut oman kuvatarinan kautta elämäntarinan työstämiseen. Opiskelutehtävänä oli koota omasta elämästä tärkeimmät kuvat otsikolla ”Miksi minusta tuli minä”. Työntekijä muistaa edelleen kuvatyöskentelyn aiheuttamat tunteet, miten samalla niin helppoa mutta myös vaikeaa oli kerätä kuvia kertomaan jostakin itselle vaikeasta asiasta. Myös kuvien ja sen tarinoiden jakaminen toisten kanssa nosti tunteita pintaan. Työntekijä koki omakoh- taisen kokemuksen olleen hyödyllinen työtä ajatellen. Aikajanan teko nuoren elämästä on ollut käytetyin menetelmä tämän aineiston vastaajien kokemuk- sissa.

Mitään valmista sapluunaa en ole käyttänyt vaan mennyt asiakas kerrallaan. Aikajana, sukupuoli, läheisten tapaamiset, keskustelut, valokuvat.

Narratiiviset työmenetelmät ovat kasvattaneet suosiotaan viime vuosikymme- nen aikana. Alkuun narratiiviset työmenetelmät liittyivät lähinnä terapiatyöhön. Perinteiset auttamisen menetelmät eivät toimi kaikille nuorille ja sosiaalityössä on ollut tarvetta uusille menetelmille keskustelevan työn rinnalle. (Känkänen & Raunio 2010, 6.) Osalla UOMAn työntekijöistä on ollut yksittäisiä menetelmiä hallussa, mutta mitään johdonmukaista tapaa niitä käyttää ei ollut muodostu- nut. Aikajana on tuttu monelle työntekijälle. Omastakin työkokemuksestani ai- kajanojen ja sukupuiden piirtäminen ovat olleet jo kauan tyypillisiä visuaalisia työmenetelmiä asiakastyössä.

Työelämän kehittämistarve nousee usein arjesta ja tarpeista (Toikko & Ranta- nen 2009, 56). Alkukyselyn vastauksista tuli näkyväksi, että menetelmien käyttö tai hallinta oli aika vähäistä tiimissämme. Elämäntarinamenetelmien vä- häinen hallinta oli kuitenkin positiivinen merkki kehittämistyön aloitusta ajatel- len. Menetelmäosaamisen vahvistaminen on tärkeä asia työnlaadun kannalta. Erilaisten menetelmien hallinta ei ole irrallista puuhastelua työstä. Työntekijän osaamista kehitetään, jotta niiden soveltamista asiakastyössä voidaan parem- min toteuttaa. Tässä kehitystyössä elämäntarinamenetelmillä haetaan tavoit-

teellisempaa työtettä ja samalla työntekijän menetelmä tietoisuus ja osaaminen kasvaa. Kehittämistyössä olennaisena osana tulisikin olla työyhteisön tai yksilön oppiminen (Suvanto 2014, 13).

Neljäs kysymys liittyi elämäntarinatietojen hyödyntämiseen asiakassuhteessa. Mikä merkitys niillä on asiakassuhteessa ja miten niitä voisi paremmin hyödyntää? Elämäntarinat kulkevat mukana koko työskentelyn ajan. Elämäntarinan kautta tullut tieto määrittää mitä ja miten tehdään. Työntekijät myös kokivat, että menneisyyden tapahtumiin on välillä hyvä palata ja niitä hyvä peilata suhteessa nykyhetkeen.

Kun tietää asiakkaan tarinan on helpompi rakentaa luottamusta ja päästä lähelle, voi muistella yhdessä, palata ja jatkaa keskusteluja ja auttaa nuorta jäsentämään itseään ja tarinaansa.

Seuraavaksi kysyttiin, miksi työntekijä näki, että elämäntarinan huomioiminen voi olla tärkeä osa jälkihuoltotyötä. Tällä kysymyksellä halusin selvittää työntekijöiden asenteita uusia työmenetelmiä kohtaan. Työn luonne on laajalti muuttumassa kokeilevampaan suuntaan, joten se edellyttää yritteliäisyyttä ja uusien asioiden kokeilemistä. (Purhonen 2018, 213.) Uudet menetelmät voivat kuitenkin aiheuttaa myös vastustusta. Tätä ei kuitenkaan alkukyselyn tuloksista ollut nähtävillä, vaan työntekijät suhtautuivat elämäntarinamenetelmiin mahdollisuutena. Vastauksissa nousi esiin, että menneisyyden tunteminen on tärkeää oman identiteetin ja tulevaisuuden kannalta.

Nuori on kokonaisuus ja nuoren menneisyydellä on vaikutusta tulevaisuuteen. Menneisyyden huomioiminen on tärkeää, koska se todennäköisesti auttaa nuorta ymmärtämään itseään ja ehkä myös löytämään uusia puolia itsestään.

Nuoren on tärkeää hahmottaa, kuka hän on ja mistä tulee identiteetin rakentuessa ja oman paikan löytymiseksi elämässä. Jälkihuolto nuorilla oma tausta on usein ainakin jossain määrin epäselvä ja siksi sen hahmottuminen on tärkeä osa työtä.

Uusitalon (2007, 127) mukaan elämäntarinan ymmärtäminen on tärkeää ihmisen psyykkiselle kasvulle ja hyvinvoinnille. Nuoren etsiessä identiteettiään ja omaa paikkaansa ryhmässä nuori luo perustan kuulumisen tunteiden syntymiselle. Tutkimuksissa tietoisuus omasta identiteetistä yhdistetään parempaan

sopeutumiseen uudessa kulttuurissa, hyvään itsetuntoon, tyytyväisyyden ja onnellisuuden tunteisiin sekä se vähentää yksinäisyyttä ja masentuneisuutta. Nuoren lähestyessä aikuisuutta hänellä tulisi olla luottavainen olo ja myönteisiä tunteita ja ajatuksia omaa taustaa ja kulttuuria kohtaan. Nämä tunteet antavat nuorelle aikuisena keskittyä muihin asioihin elämässään. (Benjamin 2014, 82–85.) Ajattelen itse, että menneisyyteen katsomalla voimme paremmin ymmärtää nykyhetkeä. Nuoren menneisyydessä tapahtuneet asiat voivat selittää esimerkiksi nuoren käyttäytymismalleja tai ennakkokäsityksiä. Näiden ymmärtäminen helpottaa työskentelyä nuoren kanssa, kun ymmärrys menneisyydestä lisääntyy. Jälkihuolto- nuorella on saattanut olla lapsuudessaan turvaton kiintymyssuhde huoltajiin ja sen vahingot voivat näyttäytyä myöhemmässä elämänvaiheessa. Kaltoinkohtelun kestämiseen lapsi on saattanut alkaa kehittää erilaisia selviytymisstrategioita, kuten tunteiden tukahduttamista. Nämä kokemukset voivat vahingoittaa kiinnittymistä myöhempisiin turvallisiin ihmissuhteisiin. (Marttiin & Vanhatalo 2016, 8–9.) Turvallisen ja luottamuksellisen suhteen rakentuminen nähtiinkin tärkeänä asiana jälkihuoltotyön onnistumisen kannalta myös työntekijöiden näkökulmasta.

Elämäntarina huomioiminen tuo mielestäni syvyyttä työskentelyyn ja vie asiakas suhdetta syvemmälle asiakkaan maailmaan/elämään ja näin työskentelyllä voi olla paremmat edellytykset saada mahdollista muutosta aikaan.

Kuudennella kysymyksellä halusin selvittää työntekijöiden ajatuksia ja motivaatiota siitä, mitä elämäntarinatyöskentelyllä työntekijä itse haluaisi saavuttaa. Työntekijä suoriutuu työssään paremmin, mitä enemmän hän on motivoitunut. Motivaatio toimii työssä liikkeelle panevana voimana, sillä motivaation suhteen ihmiset ovat erilaisia. Motivaatiot voidaan jakaa ulkoisiin ja sisäisiin motivaatioihin ja nämä voivat sekoittua keskenään. Ulkoiset motivaatiot liittyvät työympäristössä palkkioihin, statukseen, valtaan, yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja turvallisuuteen. Sisäisessä motivaatiossa motivaation lähde on itse työssä, henkisessä kasvussa, osaamisen kasvattamisessa, lisääntyvässä vastuussa ja urakehityksessä. Työntekijän olisi tärkeää löytää kehitystyössä sisäisen motivaation lähde, jotta opitut menetelmät voisivat jäädä pysyvästi käyttöön. Pelkällä ulkoisella motivaatiolla tietotaito ei jää pysyväksi. (Nuotio 2013, 17–18.)

Työntekijöiden vastauksista korostui sisäisen motivaation lähde. Vastaukset tähän kysymykseen liittyivät laadukkaampaan työskentelyotteeseen, uuden työkalun saamiseksi omaan työhön, sekä yleisesti keskusteluja ja pohdintaa aiheen ympärillä nuoren ja työntekijöiden kanssa. Yksi työntekijä toivoi saavansa menetelmien kautta syvemmän ymmärryksen nuoren elämästä, jolloin luottamussuhde voi kehittyä paremmin. Asioiden puheeksiotto ja sen madaltuminen oli myös yhdellä työntekijällä tavoitteena. Jälkihuoltotyössä kohtaa tilanteita, missä työntekijä voi kokea epävarmuutta siitä, kuinka ottaa vaikeita asioita puheeksi. Pelkona tällaisessa tilanteessa voi olla myönteisen suhteen väheneminen, kun mukaan tulee työntekijän kontrolli. Mieluummin työntekijä haluaisi nähdä itsensä tukijan roolissa. Puheeksiotto on kuitenkin tärkeää toteuttaa tukihenkisesti niin, että vuoropuhelu voi jatkua. Huolen puheeksiotto on olennainen osa kunnioittavaa asiakassuhdetta. Työntekijän huolen puheeksiotto on aina perusteltua, kun siitä muodostuu osa työskentelysuhdetta. Puheeksiottamisen tavoitteena on asioiden kehittyminen myönteiseen suuntaan. Sen tarkoitus on avata dialogi, jossa on tarkoitus synnyttää yhteisen ajattelun prosessi, minkä lopputulemaa ei voi ennustaa. (Eriksson & Arnkil 2009, 7–8, 29, 32, 37.) Työntekijät halusivat pystyä tarjoamaan vaikuttavampaa ja enemmän asiakkaan edun mukaista työskentelyä. Jälkihuoltotyöllä tavoitellaan vaikuttavuutta ja hyvinvointia nuoren elämään. Konkreettisesti vaikuttavuus näkyy muutoksina nuoren elämässä.

[Haluaisin saavuttaa] tilanteen, jossa nuorella on hänen itsensä mielestä riittävä kuva omasta taustastaan siten että se tukee hänen kasvuaan aikuiseksi.

[Pyrkimykseni on] päästä syvemmälle asiakas suhteissa ja sitä kautta mahdollisuuden auttaa, tukea ja saada muutosta aikaan.

Työntekijöiden odotuksia elämäntarinatyöskentelylle olivat sen tutummaksi tulo työntekijälle itselleen, jonka myötä kynnys menetelmien käyttöön madaltuisi. Odotukset liittyivät myös siihen, että omasta työstä tulisi jäsentyneempää, selkeämpää ja menetelmät toisivat syvyyttä omaan ohjaajuuteen. Tavoitteissa mainittiin oman ammatillisuuden kasvu sekä se, että työntekijän ”ote” nuoreen parantuisi. Menetelmien myötä itse työ ja työntekijä voisivat kehittyä työssään. Parhaassa tapauksessa kaikki tai edes osa menetelmistä muodostuisivat vakituisiksi osaksi jälkihuoltotyötä. Näiden odotusten kautta myös asiakkaalla olisi mahdollisuus saada monipuolisuutta työskentelyyn.

Viimeisenä kysymyksenä halusin selvittää, onko työntekijöillä jotain epäilyksiä, pelkoja tai näkeekö kompastuskiviä uuden työskentelytavan kokeilussa/pilotoinnissa. Kaksi työntekijää ei vastannut mitään. Yksi työntekijä vastasi: ”Pitää olla tarkkana, ettei turhaan keksitä uudelleen olemassa olevaa vaan jäsennetään ja kootaan tietoa menetelmäksi.”

Tässä vastauksessa työntekijä tuo esiin hyvien käytäntöjen jakamisen kulttuurina. Hyvä käytäntö on prosessi, jossa tarkoitus on parantaa sosiaalipalveluiden asiakastyötä. Hyvään käytäntöön liittyy oleellisesti se, että se on jollakin tapaa kuvattu ja saatavissa muillekin toimijoille. Hyvien käytäntöjen päämäärä on sosiaalipalveluiden asiakkaiden parempi hyvinvointi. (Korhonen & Julkunen 2007, 9–11.) Työssäni onkin tarkoitus koota olemassa olevaa hyvää tietoa ja teoriaa sekä käytänteitä tähän jälkihuoltotyön kontekstiin sopivaksi. Känkänen (2013, 115) kehoittaa, että tietoa onnistuneista kokeiluista ja uusista hyvistä käytännöistä pitää laittaa jakoon. Avoimuus ja kokemusten jakaminen loiventavat samalla asenteita ja epäilyksiä, mitä taide- ja kulttuurilähtöinen toiminta voi herättää. Känkänen muistuttaa, että onnistuneet käytännöt sysäävät liikkeelle uusia kokeiluja. Tässä työssä myös olemassa olevia menetelmiä on hyödynnetty menetelmien valinnassa. Taidelähtöisten menetelmien käytössä tärkeää onkin se, että työn jokainen osa on tavoitteellista. Menetelmästä ei saa tulla itse tarkoitus, vaan menetelmä on työväline, joka auttaa tarkastelemaan käsiteltävää aihetta ja pääsemään kohti tavoitetta. (Sutinen 2010, 39.)

Yhdellä työntekijällä heräsi pohdintaa siitä, että ottaako nuori työskentelyn tosissaan, vai meneekö liiaksi huumori edellä. Jälkihuoltotyö perustuu vapaaehtoisuuteen ja työssä on välillä haasteena saada nuori sitoutumaan ja osallistumaan työskentelyyn. Jälkihuolto nuorella voi olla rikkinäinen tausta ja vaikeuksia luottaa ihmisiin. Schmied & Walsh (2010, 168–170) toivat tutkimuksessaan esiin, että työskentelyssä nuoren kanssa taakse ja eteenpäin katsominen nuoren kanssa on tärkeää. Tutkimuksessa todettiin, että valittujen työskentelymenetodien lisäksi työntekijän persoonalla ja kohtaamisen taidoilla on merkitystä nuoren sitoutumisessa työskentelyyn ja onnistuneen suhteen rakentamisessa. Nuorten kanssa työskennellessä työntekijän empaattisuus, rehellisyys, huolenpito, nöyryys, joustavuus, käytännöllisyys ja luovuus koettiin tärkeäksi. Kohtaamisessa korostuu työntekijän kuuntelemisen taito, tuomitsemattomuus

ja suoruus. Joskus huumori voi auttaa nuorta rentoutumaan. Työntekijä voi huumorin avulla myös tehdä ilmapiiriä rennommaksi, jolloin se voi auttaa nuorta puhumaan asioista. Parhaimmillaan nuori vapautuu itseensä kohdistuvasta kontrollista ja pystyy jakamaan paremmin ajatuksiaan työntekijälle.

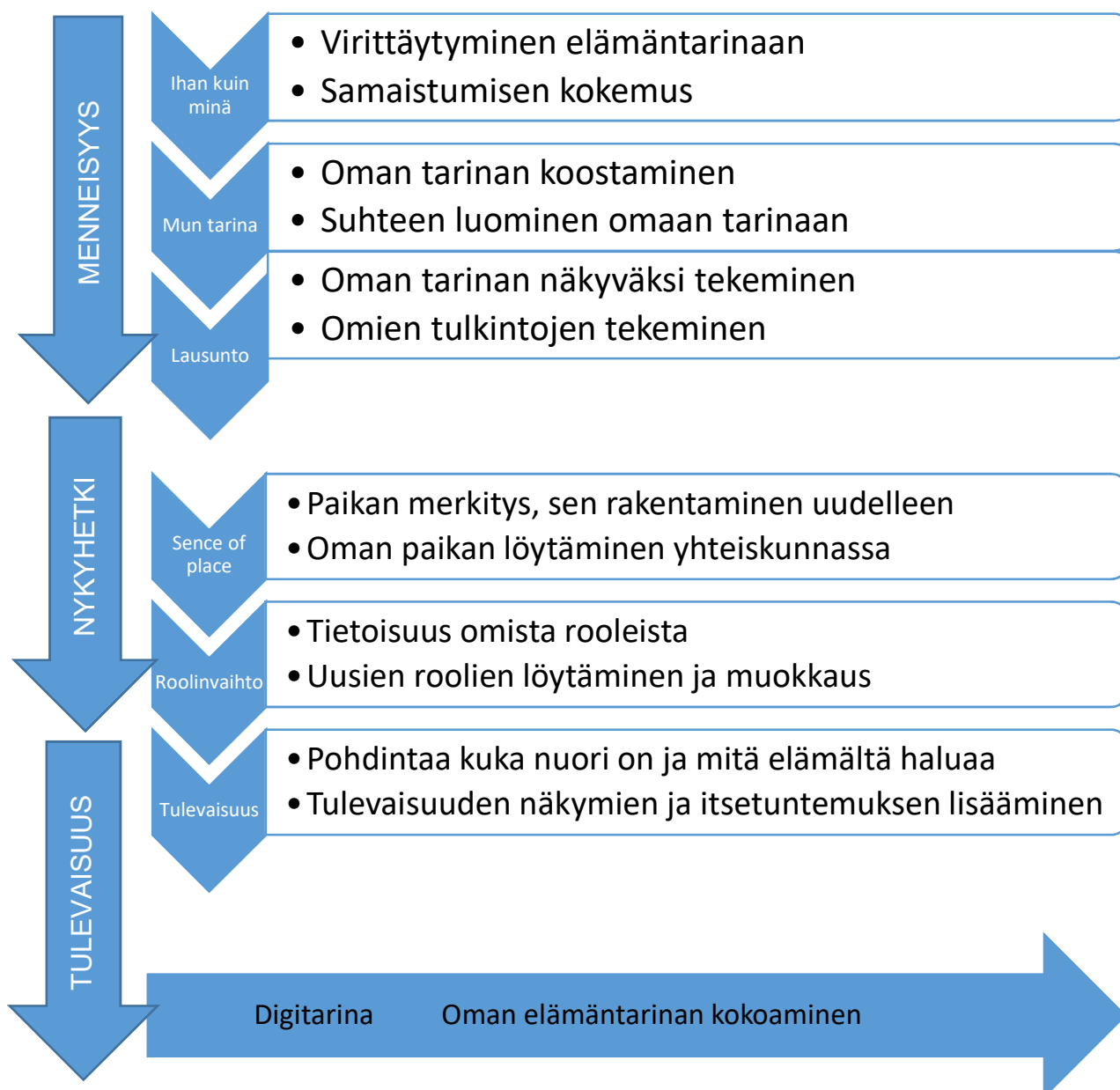
Aina huumorikaan ei auta. Totaalinen kieltäytyminen työskentelystä mietitytti erästä työntekijää. Työntekijä voi kuvitella suhteessa olevan luottamuksen olevan suurempi, kuin nuori sen todellisuudessa kokee. Elämäntarinatyöskentelyllä ei haluttu aiheuttaa säröjä asiakassuhteeseen, joten pohdintaa herätti myös se, että vaikuttaako jonkun vaikean asian esiintuominen negatiivisesti jo muodostuneeseen luottamussuhteeseen. Tasainen ja tyyni vaihe nuoren elämässä mahdollistaakin paremmin elämäntarinan työstämisen. Lopulta nuorella itsellään on oikeus ja valta päättää, haluaako lähteä elämäntarinaa työstämään.

5.3 Tarinamenetelmien valinta

Narratiivit voivat uudistaa nuoren käsitystä itsestään. Nuorelle tarjoutuu mahdollisuus oivaltaa kerrotun välityksellä jotain merkittävää itsestään. Hankalalta tuntuvia asioitakin voi opetella katsomaan eri suunnista. Elämäntarinaa voi kirjoittaa uudelleen ja käsitystä itsestään muuttaa. (Timonen 2009, 26.) Taidelähtöisten menetelmien avulla nuorelle tarjoutuu mahdollisuus oppia itsessään jotakin uutta, löytää voimavaroja ja osaamista, jota ei ole aiemmin itsessään tiennyt olevan. Näin se lisää uskoa siihen, että epäluottamuksen kokemuksista voi päästä yli ja elämässä tapahtuneiden asioiden kanssa voi oppia elämään vaikka niitä ei voikaan muuttaa. (Känkänen & Raunio 2010, 6–7.) Elämäkerrallisilla työmenetelmillä voidaan saada aikaan negatiivisen sukupolvi-perimän katkaiseminen, kun lapsuudenperheen totuttuja malleja ei enää toisteta omassa elämässä.

Nuoren elämäntarinaa voi työstää eritavoin. Tällaisia työskentelymuotoja ovat esimerkiksi digitarinat, sarjakuvien työstäminen, valokuvien tutkiminen tai oman elämänjanan muotoilu. (Känkänen 2013, 48.) Elämäntarinatyöskentelyn tavoitteena on luoda uusi tapa työntekijälle kohdata nuori omassa elämässään ja rikastuttaa yhteistä matkaa. Meillä jokaisella on halu kertoa tarinamme.

Valittuja elämäntarinamenetelmiä kokeillaan kokeilevan kehittämisen menetelmällä, jonka prosessin luonteeseen kuuluu, että niitä kokeillaan aikaisessa vaiheessa asiakkaan kanssa ja prosessi elää koko kehittämistyön ajan. Kehittämistyö jaetaan lyhyisiin iteraatioihin, jotka kestävät 2–4 viikkoa. Kokeileva kehittäminen on perinteistä kehittämistä nopeampaa. Kehittäminen tapahtuu useita kokeiluja sisältävänä prosessina. Kokeilevan toiminnan hyödyt ovat sen sijoittuminen aitoon käyttöympäristöön asiakkaiden pariin ja välitön palaute, millä saadaan se kehitettyä vastaamaan todellisia tarpeita. (Poskela ym. 2015, 12.) Kesäkuussa 2018 tiimi sai ensimmäisen työkalun ensin itse kokeiltavaksi ja sen jälkeen käyttöön asiakastyössä. Kehittämistyö etenee työntekijöiden reflektoinnin ja kokeilevan toiminnan kautta. Seuraavaksi esittelen menetelmät siinä järjestyksessä, kun ne on työntekijöiden kanssa kokeiltu. Alla olevassa kaaviossa (kuva 7) menetelmät on listattu järjestykseen. Kuvaan on koottu menetelmien tavoitteet, kun tavoitteena on ollut työstää menneisyyttä, nykyhetkeä ja tulevaisuutta.

Kuva 7 Elämäntarinamenetelmien tavoitteet

5.3.1 Ihan kuin minä

Ensimmäinen menetelmä (liite 4) on valittu virittäytymään omaan elämäntarinaan samaistumisen kautta. Menetelmässä nuori saa itse valita elokuvan tai tarinan, mikä muistuttaa itsestä. Tämän jälkeen se katsotaan yhdessä ja siitä keskustellaan. Ohjeistuksen mukaan tein listan (liite 5) elokuvista ja saduista, joita voisi esimerkkinä käyttää asiakkaan kanssa. Menetelmässä heittäydytään luovaan työskentelyyn, kokeillaan uutta työskentelytapaa ja kuunnellaan tuntemuksia (Ahola ym. 2010, 18). Menetelmässä tavoitellaan samaistumisen tunnetta.

Aristoteleen käsityksiin teatterista on palattu jo vuosisatojen ajan uudelleen erilaisissa yhteyksissä. Runousoppi on Aristoteleen tunnetuimpia teoksia. Aristoteles opettaa siinä, että tarinassa henkilöihahmon kohtaamien tapahtumien tulee olla tunnistettavia eli samaistuttavia yleisölle. Aristoteles ajatteli, että hyvään draamaan kuuluu se, että yleisö säälii päähenkilöä. Hyvässä tarinassa päähenkilö on moraalisesti hyvä, eikä ansaitse uhkaavaa kärsimystä. (Kiviranta 2010, 8.) Tarinana henkilöiden tulisi olla luonteeltaan jaloja, jotta yleisö voisi tuntea myötätuntoa heitä kohtaan. Suotavaa olisi kuitenkin, että roolihenkilöissä olisi jokin puute, jolloin he olisivat inhimillisempiä ja samaistuttavampia. Kiviranta (2010, 11) tuo esiin tutkimuksessaan sen, että myös pahat roolihenkilöt voivat herättää samastumisen tunteita.

Elokuviissa ja tarinoissa on ollut kautta aikojen samoja teemoja ja aiheita, jotka liittyvät tavalla tai toisella päähenkilön vajavaisuuteen, kamppailuun henkisen vapautumisen saavuttamiseksi. Tarina päättyy lopulta onnellisesti, kaikki elävät elämänsä onnellisina loppuun asti. Onnellisen päätöksen myötä myös katsoja tai lukija saa lohdutusta. (Muuri 2010, 8.)

Elokuvien kautta nuori voi samaistua roolihenkilöön tai henkilöihin. Suomen kielessä samaistumisella viitataan siihen, että jossakin ihmisessä tai tilanteessa on itselle jotakin tuttua. Elokuvatutkimuksessa samaistumisesta on kiinnostuttu 1990-luvulta lähtien. Elokuvaopissa samaistumisella voidaan tarkoittaa samaistumista roolihenkilön persoonaan tai henkilön elokuvassa kohtaamiin tilanteisiin. Elokuvan teemassa tai miljöössä voi myös olla jotakin tunnistettavaa, johon katsoja voi samaistua. Katsoja tunnistaa tällöin jotain samanlaista itsestään. (Kiviranta 2010, 8–15.)

Kiviranta tuo tutkimuksessaan esiin peiliteorian, jonka Christian Metz (1982) on luonut. Katsoja joutuu kohtaamaan roolihahmossa peilin, ymmärtämään yhteyden itsensä ja peilikuvan välillä. Metz uskoi katsojan kokevan täsmälleen samat tunteet kuin roolihahmon esitetään elokuvassa kokevan, surun ja ilon kuin ne olisivat hänen omiaan. Elokuvan jännite pysyy siinä, että elokuvassa katsoja ei voi varoittaa tai neuvoa roolihenkilöä. Tosielämässä todennäköisesti työntekijä tai ystävä ohjaisi tilanteen toiseen suuntaan tai saisi välttämään vaaran. (Kiviranta 2010, 17–18.)

Elokuva on usein tarina inhimillisyydestä ja tässä tehtävässä nuori voi samaistua roolihenkilöön. Kaikilla on joskus elämässään ollut jokin tavoite tai unelma,

sen tavoittelu elokuvassa voi virittää nuorenkin tekemään jotain tavoitteiden saavuttamiseksi. Myös vastoinkäymisten kohtaaminen elokuvassa voi herättää samaistumisen tunteita, kaikki niitä joutuvat kohtaamaan. Kyse on siitä, miten roolihenkilö niistä selviytyy ja voisiko itse saada niistä jotakin ideoita omaan elämäänsä. (Kiviranta 2010, 33.)

5.3.2 Mun tarina

Maailma näyttäytyy ihmisille eri tavoin, koska meillä jokaisella on oma elämänhistoriamme, joka ohjaa tulkintojamme. Ihminen havaitsee ympäristöään ja antaa eri asioille merkityksiä aistimusten, tunteiden ja muistojen kautta. Kaikki paikat ilmenevät eri ihmisille eri tavoin. Merkitysten muodostumisessa omilla henkilökohtaisilla muistoilla on tärkeä osa, ne määrittävät sen millaisia tunteja ja tulkintoja niistä muodostamme. Jos menettäisimme muistomme, menettäisimme osan minuutta, samalla menettäisi valtavan määrän elämän erilaisia paikkoja. Menetelmän kautta nuoren oli tarkoitus saada lineaarinen kuva siitä, mitä omassa elämässä on milloinkin tapahtunut. Oma tarinan ja kokemusten kautta oli tavoite herätellä aisteja ja tunteita. Jälkihuoltoonuri voi kokea olevansa jumissa, ja vaihtoehtoja on vaikea nähdä. Aikaisempien kokemusten käsittely on siksi myös tärkeää. Menetelmä toimi samalla käsikirjoitusharjoituksena.

Minäkuvalla eli minäkäsityksellä viitataan niihin käsityksiin, asenteisiin ja tunteuksiin, joita nuorella on ominaisuuksistaan, kyvyistään ja suhteestaan ympärillään oleviin ihmisiin ja yhteisöihin. Minäkäsitys muotoutuu jo hyvin varhain. Minäkäsitys muuttuu kuitenkin koko ihmisen elämän ajan, koska se on riippuvainen ihmissuhteista. Nuoren ympärillä olevilla sosiaalisilla rakenteilla, kuten perheellä, etnisellä taustalla ja sosioekonomisella asemalla, on vaikutusta minäkuvan kehittymiseen. Erilaisen kasvuympäristön omaavat nuoret näkevät itsensä eri tavalla. Nuoren näkyvät ominaisuudet, kuten pituus, paino, kasvonpiirteet, ihonväri ja sukupuoli tulevat herkästi osaksi nuoren minäkäsitystä. Vuorovaikutuksessa muiden kanssa nuori oppii, miten näistä ominaisuuksista ajatellaan. Kun nuori havaitsee eron itsensä ja muiden välillä, tietoisuus tästä poikkeavasta ominaisuudesta lisääntyy. (Helkama ym. 1999, 361–365.)

Nuoruus on kriittistä oman minuuden luomisen aikaa. Osalla jälkihuoltonuorista on takanaan hyvin vaikeita kokemuksia ja kuormittavia tekijöitä. Elämänkulkuun on saattanut liittyä monia ei-toivottuja vaiheita, kuten vanhempien päihteidenkäyttöä tai mielenterveysongelmia, hoidon ja kasvatuksen laiminlyöntiä, väkivaltaisuutta tai muuta kaltoinkohtelua. Nuori on saattanut myös itse vaarantaa oman kehityksensä esimerkiksi käyttämällä päihteitä tai tekemällä rikoksia. Sijoitus kodin ulkopuolelle on jo itsessään vaikea elämäntapahtuma. (Pukkkio & Hoikkala 2016, 8.) Anna Kulmala (2006, 58) tuo esiin väitöskirjassaan leimatun identiteetin, minäkäsityksen ja toiseuden kokemuksen. On tärkeää pohtia, kuinka näitä on mahdollista asiakastyössä murtaa. Tutkimuksessa kerrotaan, että ihminen rakentaa merkittävässä määrin omaa minäkäsitystään suhteessa siihen, millaisia odotuksia ulkopuolelta annetaan.

Sijaishuollossa kasvaneella nuorella voi olla rankkoja kokemuksia taustalla, jotka haittaavat ja estävät myönteisen identiteetin kehitystä. Taidetoiminnan kautta nuorelle voidaan tarjota korjaavia ja voimistavia kokemuksia, sekä vahvistusta siitä, että käsitystä itsestään voi muuttaa. Oma elämäntarinaa voi rakentaa uudelleen. (Känkänen 2013, 91.) Oma elämäntarina syntyy vuorovaikutuksessa toisten kanssa (Barkman 2016, 128). Oma elämäntarinaa voi jäsentää elämänjangan avulla.

Elämänjana, elämänviiva tai –kaari, on ihmisen itsensä piirtämä kuva elämäkokemuksistaan, elämäntapahtumistaan ja muistoistaan. Elämänjana voidaan tehdä usealla eri tavalla ja siinä kuvataan menneisyyden konkreettisia tapahtumia. (Kankaanpää 2012, 30.) Menetelmässä keskeistä on ollut löytää kuvia, muistoja tai tapahtumia muistiaukkojen ja traumaattisen muistiaineksen rinnalle, joiden varaan nuori on voinut tarinaansa rakentaa. Menetelmän (liite 6) avulla on ollut tavoitteena aloittaa luottamuksellinen työskentely ja innostaa sekä motivoida nuorta työskentelemään oman tarinansa parissa. Menetelmän avulla etsitään tarinaa ja nuoren omaa suhdetta menneisyyteen. (Sutinen 2010, 50.)

5.3.3 Lausunto

Nostin ”lausunto” -menetelmän (liite 7) työhöni tammikuun ideointitapaamiselta. Lastensuojelutyötä raamittaa erilaiset lait ja näihin perustuen dokumentoinnista on tullut erottamaton osa lastensuojelua. Institutionaaliset dokumentit alkavat asiakkuuden myötä rakentaa lapsen elämäntarinaa. Nuoret näkevät itsensä eri tavoin näistä asiakirjoista. Parhaimmillaan ne tukevat asiakasprosessia, mutta ne voivat myös lisätä, syventää ja ylläpitää sijoitukseen liittyviä tuskallisuuden kokemuksia. Lastensuojelun dokumentit ovat merkityksellisiä, koska niiden kautta asiakkaan on mahdollista tehdä omia tulkintoja asioista. Teksteistä voi tunnistaa itsensä ja oman elämäntarinansa vaiheet. (Marttiin & Vanhatalo 2016, 16–17.)

Jälkihuoltonuoresta on kirjoitettu kymmeniä jollei satoja dokumentteja elämänsä aikana. Lastensuojelulaitosten dokumentoinneissa panostetaan siihen, että nuorelle jää muistoja eletystä elämästä sieltä. Erilaiset päiväkirjat, videot ja valokuvat voivat olla tällaisia lisädokumentteja virallisten asiakaskertomusten lisäksi. Nämä dokumentit toimivat tärkeinä välineinä, kun nuori muodostaa omaa elämäntarinaansa.

Dokumentin kirjoittaja käyttää aina valtaa valitessaan sitä, mitä dokumenttiin kirjoittaa ja mitä jättää pois. Kaikkea kohtaamisessa esiin tullutta ei voi kirjoittaa. Sosiaalityössä asiakas on helppo pitää dokumentointityön ulkopuolella, koska useimmat asiakkaat eivät tiedustele mitä heistä kirjoitetaan. Kirjoitettuun palaaminen ja tulkintojen tekeminen vuosien jälkeen voi aiheuttaa väärinymmärryksen mahdollisuuden, jopa todennäköisyyden. Se voi aiheuttaa kielteisiä tunteita, että näinkö minusta on ajateltu ja kirjoitettu. Asiakirjojen läpikäyminen asiakkaan kanssa on vastavuoroisuutta rakentava toimintatapa. Dokumenttien vahvistuminen ja niiden merkitysten ymmärtäminen asiakkaan tarinan kannalta on sosiaalityössä nosteessa. (Kääriäinen 2016, 196–197.)

Dokumentit voivat olla joskus ainoa tiedonlähde, josta sijoitettu nuori voi selvittää omaa menneisyyttään. Tällaisessa tilanteessa, jossa nuoren tausta on hyvin pirstaloitunut, dokumentteja kritisoidaan yleisesti asiakkaan heikosta näkyvyydestä. Tiedon rikkonaisuudesta huolimatta työntekijä voi auttaa nuorta

kokoamaan elämäntarinaa ehyemmäksi olemassa olevien asiakirjojen tuke-
mana. Näin nuori ei jää kokonaan vaille menneisyydestä kumpuavaa tari-
naansa. Barkman (2004, 13) toteaaakin pahimman itsestä kertovan kertomuk-
sen olevan se, ettei kertomusta ole lainkaan. (Marttiin & Vanhatalo 2016, 19.)

5.3.4 Sence of place

Sence on place – paikan merkitys liittyy oleellisesti elämäntarinaan. Narratiivit
tekevät paikasta yksilölle merkityksellisiä. Amerikkalainen novelisti Ralph Elli-
son on lausunut: *"If you don't know where you are, you don't know who you
are"*.

Jokaisella ihmisellä on tiedostamattomia suhteita eri paikkoja kohtaan, myös
sitä missä nyt elämme. Meillä on merkityssuhteita elettyjä paikkoja kohtaan,
esimerkiksi paikkaa, jossa olemme syntyneet ja kasvaneet. Paikat ovat kiinte-
ästi yhteydessä elettyyn ja koettuun elämään ja se herättää jokaisessa erilai-
sia merkityksiä. Jokainen eletty paikka on myös aistillinen kokemus ja sama
paikka vielä vuosikymmenienkin jälkeen voi herättää tuoksut, äänet ja valon
mieleen. Aistit ovat vaikuttaneet muistojen rakentumiseen. Muistot voivat liittyä
ihmisiin, maisemaan, rutiineihin, kokemukseen ja suhteista toisiin paikkoihin.
Yksilölliset tekijät vaikuttavat siihen, miten yksilö paikan kokee. (Väisänen
2016, 8.) Jokaisella ihmisellä on paikkoihin liittyviä kiintymissuhteita. Paikkojen
ainutlaatuisuus pohjautuu sosiaalisiin verkostoihin. Verkostot luovat jokaisesta
paikasta erilaisen. Paikka heijastaa polkua, mitä ihminen kulkee. Myös ihmi-
sen identiteetti rakentuu eri paikoissa, vuorovaikutuksessa koetun maailman
kanssa. (Massey 2001, 120–121; Väisänen 2016, 11.)

Paikkaan sidotut muistot, vaikkapa lapsuuden muistot, ovat tärkeä osa identi-
teettiä. Jokainen haluaa tuntea kuuluvansa johonkin paikkaan, sellaiseen
missä on levollista olla. Tunteet kuulumisesta jonnekin kuvaavat paikkakiinty-
mystä, olemista jonkin paikan sisäpiirissä. Paikkaan kiintymiseen liittyy vah-
vasti sen tunteminen. Tutuksi tulo taas vaatii aikaa ja arjen rutiineja. Koti on
yhteydessä ympäristöönsä ja sosiaalisiin suhteisiin. (Väisänen 2016, 15–16,
18.) Oman kodin pitäisi olla jokaiselle turvallinen ja suojaa antava merkityksel-
linen paikka. Toisille se kuitenkin on pelon ja konfliktien paikka.

Ihmisen on helpompi muistaa asioita menneestä, kun muistot voi linkittää osaksi jotakin paikkaa. Nämä muistot ja tuntemukset kehittyvät sitten tarinoiksi, narratiiveiksi, jotka herättävät tämän tuntemuksen paikasta. (Allen 2017.)

Tämä menetelmä (liite 8) pohjautui paikan merkitykselle ihmisen elämäntarinassa. Paikat ovat osa omaa tarinaa ja osa meitä. Tässä menetelmässä on mahdollisuus käydä paikassa, esimerkiksi vanhassa lastensuojelulaitoksessa tai koulussa, jossa voisi tavata jonkun nuoren tunteneen ihmisen menneisyydestä. Vierailu jossakin nuorelle vaikeassa paikassa voi olla myös voimauttavaa. Nuori usein lakkaa häpeämästä elämäntarinaansa ja lopulta kykenee tuntemaan syyllisyyttä ja surua. Hyvän ja pahan erottaminen toisistaan kehittyy ja se mahdollistaa itsetunnon kasvamisen. Elämäntarinan selkeytyminen on tärkeässä roolissa nuoren etsiessä paikkaan yhteiskunnan järjestelmästä. (Muuri 2010, 32.)

5.3.5 Roolinvaihto

Rooli käsitteenä vertaa sosiaalista maailmaa teatterin näytelmään. Sosiologiassa rooli analyttisenä työkaluna tekee eron toimijan ja hänen toimintansa välille. Sosiologiassa korostetaan, että roolit saavat merkityksensä suhteessa muihin rooleihin. Sosiologiassa sosiaalisuus ja toiminta ymmärretään rooleina. Rooleja ihmisillä on useita yhtä aikaa, esimerkiksi lapsen rooli, vanhemman rooli, ammattirooli tai opiskelijanrooli. Kaikki roolit muodostavat kokonaisuuden, jonka puitteissa yksilö toimii, tätä kutsutaan roolikasautumiseksi. Roolikasautuman ainekset muodostuvat erilaisista odotuksista, joita yksilöön kohdistetaan. Eri rooleihin liittyy erilaisia etuja ja arvostuksia ulkoapäin, roolit myös toisaalta asettavat erilaisia velvollisuuksia. (Pietikäinen 1999–2001.)

Roolien kautta voidaan myös ymmärtää poikkeavuuksia. Poikkeavan rooliin joutumista kutsutaan leimautumiseksi, jossa leimautuminen on sosiaalisen määrittelyn tulosta. Sosiaaliset määrittelyt muuttuvat aikojen kuluessa ja vaihtelevat kulloinkin vallitsevan yhteiskunnan, yhteisöjen ja eri ryhmien mukaan. Esimerkiksi Vesilahdella toimii suosittu kirkkoherra Harri Henttinen, joka pu-

keutuu vapaa-aikanaan erittäin naisellisesti ja värikkäästi. Tämä saattaisi herkästi johtaa leimautumiseen pikkupaikkakunnalla. Häneltä saatettaisiin asemansa mukaan odottaa pukeutumisessaan arvokkuutta ja asiallisuutta, mitä työssäänkin, ja näin toimivan yhteisössään roolimallina. Leimautumisen seuraus voi olla siinä, että ennen pitkää ihminen käyttäytyy niin kuin hänen odotetaan käyttäytyvän. Poikkeavaan rooliin joutuminen voi johtaa roolin oppimiseen, jolloin siitä tulee vähitellen osa identiteettiä. Tiettyyn rooliin joutuminen voi myös eliminoida muut roolit itsessään. Esimerkiksi jos on saanut maksuhäiriömerkintöjä, niin on vaikea päästä enää uskottavan kuluttajan tai velallisen rooliin, jolla luottotiedot ovat kunnossa. (Pietikäinen 1999–2001.)

Elämän muutoskohdat sekä kehityksen herkkyykskaudet ovat uusien roolien omaksumiskautta. Ihminen kehittää ja ottaa käyttöön uusia rooleja koko elämänsä ajan. Nuori voi tässä menetelmässä (liite 9) tulla tietoiseksi rooleistaan ja identiteetistään. Sen kautta on mahdollista muuttaa roolia, valita toisin tietoisesti. Kun ihminen tulee tietoiseksi rooleistaan, hän pystyy tarkkailemaan itseään ulkopuolella. Tarkkailu mahdollistaa uusien roolien löytymisen ja jo sisäistettyjen roolien muokkaamisen. Roolinvaihto tehtävässä nuori voi tarkkailla ja löytää uusia käyttäytymisvaihtoehtoja. Roolinvaihdossa pääsee näkemään itsensä ja tilanteensa ulkoa päin ja näin tarjoutuu mahdollisuus löytää uusia näkökulmia omaan toimintatapaansa. (Holma 2015, 21–22.)

5.3.6 Tulevaisuus

Nuorten tulevaisuuden suunnitelmien pohjana toimivat heidän menneisyydessä kohtaamansa ja omaksumansa asiat ja ideat (Wiikla 2017, 26). Tarinallisen työskentelyn avulla nuorelle tarjoutuu mahdollisuus hahmottaa vaihtoehtoisia tarinoita tulevaisuuteen (Känkänen 2013, 47).

Tähän asti työskentelyllä on ollut tavoitteena saada nuorelle ehjä ja kokonainen kuva elämästä. Se lisää nuoren elämänhallinnan tunnetta ja antaa mahdollisuuden rakentaa tulevaa. Nykyhetki ja elämäntarinan avulla muodostettu identiteetti ovat vuorovaikutuksessa tulevaisuuden kanssa muodostaen haaveita ja malleja siitä, kuinka elämässä selviytyy. (Sutinen 2010.)

Valokuva on voimakas väline, jonka avulla keskusteluyhteys voidaan onnistua löytämään asiakkaan kanssa. Valokuva voi toimia sanallisen viestinnän apuvälineenä, joka parhaimmillaan antaa työntekijälle jotain uutta tietoa asiakkaasta. Valokuvan katsominen tuottaa aina lähes jonkun reaktion ihmisessä. Valokuvauksen avulla on mahdollista järjestää korjaavia kokemuksia toiselle. Valokuvien käytössä on myös se, että asiakkaalle voi olla turvallisempaa puhua valokuvassa näkyvästä henkilöstä kuin itsestään. Valokuvilla voi koskettaa jotakin tärkeää ja vaikeaa ihmisen mielessä, mutta se pysyy hallittavissa koska kuva auttaa pysymään tarpeeksi etäällä. (Vilkas 2015, 2.)

Valokuvia hyödynnetään usein elämäkerrallisessa työskentelyssä. Valokuvilla voidaan rakentaa elämänkaarta tai tehdä näkyväksi erilaisia tapahtumia elämänkaaren osana. Kuvien avulla voidaan käsitellä minäkuvaa ja sen yhteyttä valokuvaan. Valokuvaus on hyvä tapa viettää asiakkaan kanssa aikaa ja usein lapsista ja nuorista se on mukavaa ja erilaista. Jälkihuoltoon kanssa on mahdollista kuvata nuorelle merkityksellisiä asioita ja paikkoja, etsiä lapsuuden tuttuja seutuja sekä kuvata uudelleen puuttuvia kuvia. Valokuvat ovat myös oiva keino käsitellä ja kuvitella tulevaisuutta. Niiden avulla voi luoda uudenlaista tarinaa itsestään ja elämästään. (Bardy & Känkänen 2005, 83–87.) Valokuvaus on myös yksi tapa ja mahdollisuus aidolle kohtaamiselle.

Nuorelle on hyvä tarjota erilaisia mahdollisuuksia kohdata arkea ja elämää löytääkseen oman paikkansa. Elämäntarinallisten menetelmien avulla nuoren kokemuspiiri laajenee, uudet näkymät tulevaisuuteen voivat avautua ja itsetuntemus lisääntyy. Tässä menetelmässä (liite 10) rakennetaan tulevaisuuden lisäksi identiteettiä. Nuori etsii omaa paikkaansa yhteiskunnassa. Nuorta autetaan etsimään oma polkunsä ja identiteettinsä mahdollisuuksien, haasteiden ja rajoitusten joukosta. Kuvallisen menetelmän tavoite on auttaa nuorta pohtimaan, kuka hän on ja mitä hän elämältään odottaa. (Ahola ym. 2010, 8, 64.)

5.3.7 Digitarinat

Digitarinat (Digital Storytelling) ovat vanhaa tarinankerrontaperinnettä, jotka käyttävät nykyaikaista digitaalisia menetelmiä kertoa lyhyitä tarinoita. Aiheena voi olla periaatteessa mikä tahansa. Digitarinat voivat toimia voimauttavana

tekijänä tarinankertojalle. Digitarinoilla on yhtymäkohtia terapeuttisen valokuvatyöskentelyn kanssa. Digitarinan tekeminen voi auttaa työstämään vaikeita asioita omassa elämässä. Digitarina antaa myös mahdollisuuden yksilölle tuoda esiin oma ääni. (Jokinen & Kojola 2015.) Digitarinoiden tekeminen sopii kaikenikäisille. Erityisesti nuoret ovat kasvaneet mediateknologiaan. (Purhonen 2014, 17.) Digitarina perustuu kertojan äänelle ja kuville. Se voi sisältää myös piirrustuksia, valokuvia, tekstitystä ja musiikkia. Valmis tuotos on muutama minuutin mittainen. Digitarinat voivat oiva itseilmaisun muoto. (Hemmi ym. 2008, 2).

Koulumaailma ja oppimiskäsitykset muuttuvat jatkuvasti yhteiskunnan kehityksen myötä. Oppimiseen on kuitenkin aina liittynyt jollakin lailla tarinat, niiden lukeminen ja kirjoittaminen. Digitalisaatio on levittäytynyt myös osaksi tarinankerrontaa ja verkko tarjoaa mahdollisuuden kertoa niitä. (Jokinen & Kojola 2015.) Ihmiset koko maailmassa ovat heränneet huomaamaan, kuinka he voivat käyttää omaa ääntään sosiaalisessa mediassa. Tänä päivänä on olemassa paljon eri kanavia kertoa omia tarinoitaan digitaalisesti. (Lambert 2013, 4.)

Lambertin (2013, 53–54) mukaan, jokaisessa digitarinassa on seitsemän eri elementtiä.

1. Näkökulma. Tarina kertoo jonkin näkökulman johonkin asiaan.
2. Kysymys. Jokainen hyvin koottu tarina ottaa kuuntelijan/lukijansa alusta asti. Romanttisissa tarinoissa kysymys on siitä, saako tyttö pojan? Seikkailu tarinoissa saavuttaako sankari tavoitteensa? Rikostarinoissa ratkaistaan mysteeriä siitä, kuka murhan teki. Mikä on tarinan ydin?
3. Emotionaalinen konteksti. Ymmärtääksemme tarinoiden merkitystä omassa elämässämme, meidän tulisi nähdä ne kuten tarina ylösnousemuksesta. Jokaisen meidän täytyy herätä uuteen päivään, valita jatkaa matkaa, vaikka taustalla olisi minkälaisia kokemuksia ja koettelemuksia.
4. Oman äänen lahja. Kaikki he, joilla on onni pystyä ilmaisemaan itseään puheella, tulisi rakastaa ääntään. Jokaisen ääni kertoo niin paljon itseltään toisille, sen kuinka vahva tai heikko milloinkin on. Ääni on voimakas ilmaisun tapa, jonka eri sävyjä voi harjoitella.

5. Äänet (*Soundtrackin power*). Erilaiset äänet ja musiikki vahvistavat kerrottua tarinaa. Äänet viihdyttävät ja herättävät tunteita.
6. Ekonomisuus (*economy*). Sisällön määrittäminen. Sitä pitäisi olla sopivasti, ei liikaa tai liian vähän.
7. Rytmitys (*Pacing*) Jokaisen menestystarinan salaisuus on rytmitys. Jopa lyhyessä digitarinassa. Hyvät tarinat hengittävät välillä.

Digitarinan teko voidaan jakaa eri vaiheisiin, mikä helpottaa siihen tarttumista. Frazel (2010) jakaa sen kolmeen osaan; valmistelu, tuottaminen ja esittäminen. (Jokinen & Kojola 2015.) Toiset jakavat editoinnin vielä omaksi vaiheekseen. Perinteisesti digitarinaa on työstetty ryhmissä, tässä kehittämistyössä ne tehdään työntekijän kanssa.

Digitaalinen tarinankerronta on vielä aika uusi käsite, eikä työyhteisössämme tätä menetelmää (liite 11) olla aiemmin käytetty. Digitarinan vahvuutena on se, että nuori sukupolvi kokee teknologian osaksi sosiaalista yhteisöllisyyttään. Jokainen kerrottu tarina pyritään kokemaan ainutlaatuisena ja sitä kautta työntekijät saavat uuden tavan oppia ja käsitellä nuoren elämäntarinaa ja kokemusmaailmaa. Digitarinan eduksi katsotaan sen vahvuus kehittää taitoja, joita 2000 -luvun nuoret tarvitsevat pärjätäkseen paremmin tulevaisuudessa. Tällaisia ovat esim. tiedonhankintataidot, organisointikyky, kommunikaatiotaidot, kielitaidot ja tekniset taidot. Digitarinan teko kehittää luovuutta, innovatiivisuutta, kriittistä ajattelua, ongelmanratkaisua, päätöksentekoa ja arviointia. (Jokinen & Kojola 2015.)

5.4 Väliarviointi

Teetätin tiimillä syyskuussa 2018 väliarvioinnin (liite 12) menetelmien kokemuksista. Arviointi on kehittämistoiminnan analyttisin vaihe ja prosessiin kuuluu, että myös arviointia tehdään vaiheittain (Toikko & Rantanen 2009, 82–83).

Kehittämistoiminnassa väliarvioinnilla voidaan analysoida sitä, missä on onnistuttu ja miltä osin ei. Arvioinnilla toteutetaan tietoa elämäntarinamenetel-

mien hyvydestä. Arviointi korostaa kehittämisprosessin onnistumisten, epäonnistumisten, erilaisten oppimisprosessien ja näkökulmien näkyväksi tekemistä. (Toikko & Rantanen 2009, 61.)

Työssäni väliarvioinnissa halusin keskittää huomion oman toiminnan kriittiseen tarkasteluun. Oman toiminnan arvioinnissa työntekijä tarkastelee ajatteluaan ja toimintaansa erilaisista näkökulmista. (Toikko & Rantanen 2009, 84.) Lisäksi väliarvioinnissa arvioidaan siihen asti kokeilussa olleet elämäntarina-menetykset yksitellen. Arvioinnin perusteella prosessia ohjataan ja arvioidaan vastaako se kehittämistehtävää.

Työntekijä olivat kokeneet, että siihen menetelmien ohjeet olivat selkeitä ja niitä oli helppo soveltaa asiakkaan tarpeiden mukaisesti. Työntekijä oli ennakoinut seuraavalla kerralla käsiteltävää teemaa jättämällä nuorelle ohjeistuksen tehtävästä.

Kun keskustelimme menetelmistä ensimmäistä kertaa, nuori kertoi ettei välttämättä saa mitään kerrottua omasta elämästään, sillä ei muista oman kertomansa mukaan paljoakaan. Elämän janaan tutustuessamme tilanne ei olisi voinut olla erilainen, nuori kertoi todella avoimesti ja paikka paikoin yksityiskohtaisesti elämästään aina lapsuudesta tähän päivään. Koen, että "sence of place" menetelmä oli täydellinen jatkumo elämän janelle, koska paikka, jossa vierailimme tuli esiin jo janaa työssäessämme.

Nuori, joka on viettänyt lapsuutensa vaikeissa olosuhteissa saattaa tietoisesti tai tiedostamattaan torjua muistoja. Muistissa voi olla myös aukkoja ja pitkiä ajanjaksoja, joista ei ole mielikuvia. Nuori tarvitsee aikuisen apua, jotta omat juuret saadaan näkyvämmäksi. Nuorella voi olla sellaisia kokemuksia ja tunteita, joita on vaikea pukea sanoiksi. Näiden kätöksä olevien asioiden kohtaaminen ja esiin houkuttelu voivat olla työntekijälle vaativa tehtävä. Luovan taidemenetelmän avulla voi päästä kuitenkin ajatusten ja sanojen taakse, tilaan, jossa voi tuottaa sen, mikä on tuloillaan. (Känkänen 2013, 68–69.)

Työntekijä koki olevansa vielä alussa menetelmiin tutustumisessa ja suuria muutoksia ei ole vielä havainnut asiakassuhteessa. Työntekijä kuitenkin toivoi, että luottamus kasvaisi ja suhde tulisi lujemmaksi, jolloin jatkossakin voisi puhua tärkeistä asioista avoimesti.

Työntekijä huomioi, että käytetyt menetelmät ovat tukeneet nuoren oma-aloitteellisuutta tapaamisilla. Elämäntarinamenetelmät haastavat työntekijät asettumaan dialogiin nuoren kanssa, katsomaan häntä ja hänen tilannettaan lähelle. Elämäntarinamenetelmillä tavoitellaan uusia keinoja lapsen osallisuuden kokemusten vahvistamiseksi ja dialogisuuteen perustuvan vuorovaikutuksen lisäämiseksi. (Känkänen 2013, 71.)

Koen, että menetelmät tukevat nuoren oma-aloitteellisuutta tapaamisilla. Nuori kertoi itse omasta elämästään omaan tahtiin ja tämän lisäksi hän itse pääsi päättämään paikasta, jonne menimme "sense of place" menetelmää varten. Molemmilla tapaamisilla pääsin olemaan "kuunteleoppilas" ja opin paljon nuoren elämästä.

Kehitysideana tuli, että ohjeessa voisi olla enemmän tietoa niiden liittymisestä toisiinsa, jotta työntekijä pystyy orientoitumaan työskentelyyn paremmin. Muutosehdotuksia "mun tarina" -menetelmään toivottiin, että ohjeet olisivat tarkemmat elämän jaksottamista varten. Esimerkiksi janan voisi tehdä ikävuosittain tai asuinpaikoittain. Välttelin kuitenkin tarkkojen ohjeiden antamista, jotta nuorella itsellään olisi valta päättää mitä ja miten haluaa elämäänsä paperille hahmottaa. Näin siitä tulisi täysin nuoren näköinen tuotos.

6 ELÄMÄNTARINAREFLEKTIOIDEN TARKASTELU

6.1 Tutustuminen minuun

Ensimmäisessä menetelmässä asiakkaita on pyydetty miettimään jokin satu, kirja tai elokuva, mikä kuvastaa omaa elämää. Tämän pohjalta nuoren kanssa on käyty keskustelua millä tavoin nuori voi siihen samaistua. Yksi työntekijä oli onnistuneesti soveltanut sitä pyytämällä nuorta etsimään itseään kuvaavan YouTube -videon tai laulun, koska kuuntelee myös paljon musiikkia. On tutkittu, että YouTube on nuorten aikuisten tärkein media. YouTube -videoiden tärkeimpinä ominaisuuksina nuoret pitivät aitoutta, samaistettavuutta ja mahdollisuutta löytää itselle merkityksellistä sisältöä ajasta ja paikasta riippumatta (Stepanow & Rousi, 2018).

Pyysin nuorta miettimään elokuvan tai biisin, hän oli etsinyt YouTube videon. Itseasiassa kertoi löytäneensä sen jo aiemmin ja

ajatelleensa heti, että kuvaa hänen elämää. Yritin saada keskustelua aikaan tarkemmin siitä miksi. Videon ninja teema oli keskeisin, nuorella on raju tausta ja on kieltämättä ollut aina sellainen "ninja". Videossa päähenkilö myös toteaa kaiken olevan aina samaa päivästä toiseen. Tähän nuori oli myös tarttunut viitaten laitosaikaansa.

YouTube on synnyttänyt ympärilleen ihan uudenlaisen kulttuurimuodon, tubettamisen, joka tarkoittaa videoiden tekemistä ja lataamista internettiin (Salmi 2017, 12). Tubettajat nauttivat suurta suosiota etenkin nuorten keskuudessa. Variety-lehden teettämän tutkimuksen mukaan tubettajat ovat ihaillumpia nuorten keskuudessa kuin perinteiset julkisuuden hahmot. Tutkimuksessa selvisi, että suosio liittyy samaistettavuuteen tubettajia kohtaan. Katsojat pääsevät YouTube videoiden kautta intensiivisemmin tekemisiin tubettajan kanssa, sillä videoissa tubettaja keskustelee suoraan kameralle ja toiseksi videot kuvataan katsojalle tutuissa, samaistettavissa paikoissa. (Sokka 2016, 16–17.) Nuoret ovat kautta aikojen ihailleen julkisuuden hahmoja, nuoret ottavat heiltä vaikutteita omaan rakentuvaan identiteettiinsä. Idoleilla on suuri vaikutus nuorten luomiin kriteereihin itseään ja toisia ihmisiä kohtaan. Tämä johtuu nuorten vahvasta tunnepitoisesta siteestä idoleitaan kohtaan. Uusien tutkimusten valossa nykynuoret arvostavat enemmän tubettajia, mallia sekä samaistettavuutta haetaan heistä. (Sokka 2016, 27, 42.)

YouTube-videoissa Sokan (2016, 44) tekemän tutkimuksen mukaan viehättää se, että video on hyvin kuvattu ja editoitu. Särmää videoon on tuotu esimerkiksi musiikin kautta. Aristoteleen käsityksen mukaan draaman tehtävänä on katharsiksen tuottaminen katsojille. Katharsis on positiiviseksi mielletty vaikutus, jonka hyvä tarina aiheuttaa. Katharsis on voimakas helpotuksen ja nautinnon tunne, jonka katsojat saavuttavat vapautuessaan säälin ja pelon tunteista, joita ovat kantaneet roolihenkilön puolesta. Parhaimmillaan elokuva voi välittää katsojalleen kokemuksen inhimillisyydestä pahan roolihenkilön kautta. Tarinan tai roolihenkilön kautta katsoja voi ymmärtää paremmin kanssaihmissiämme, myös heitä, jotka näyttäytyvät meille "pahoina". (Kiviranta 2010, 13–14.) Joskus keskeistä ei ole ulkoisen hyvän saavuttaminen tai pahan välttäminen vaan henkilön itsensä muuttuminen (Hänninen 2018, 200).

Kun nuori itse totesi "oon aina ollu tollanen ninja" tajusin itekin, että niinpä, tosiaan oot ollu. Aina kaikkea kokeilemassa ja mukana, taitava kaikessa mihin ryhtyy ja aina vähän mukana kaikessa missä ei pitäisi.

Identiteettityö voi aktivoitua ihmisen kokemuksesta itsestään vääränlaisena suhteessa toiseen tai toisiin. Nuoren verratessa itseään toiseen hän voi kokea huonommuutta tai riittämättömyyttä, toki myös paremmuutta. Oman identiteetin pohdinta näin voi käynnistyä, millainen on ja millaiseksi haluaisi tulla. Nuori voi huomata olevansa riittävä ja arvokas sellaisena kuin on tai alkaa työstää tyydyttävämpää identiteettiä. (Kankaanpää 2012, 22.) Jokainen hetki ja kokemus tarjoavat mahdollisuuden rakentaa omaa tarinaa uuteen suuntaan. Menneisyys määrittää sitä, mutta ei määrää nykyhetkeä. (Sutinen 2010.)

Opinnäytetyössä on ollut tärkeää se, että nuori tietää miksi tarinoita käsitellään. Alkuvaiheessa nuorta kannustetaan ja keskustellaan siitä, miksi elämäntarinan työstäminen voi olla hänelle hyväksi. Tapaamisista olisi pyrittävä tekemään rauhallinen ja sille on syytä varata riittävästi aikaa. Nuoren kanssa on myös sovittava, mitä elämäntarinatyöskentelyn tuotoksilla aiotaan tehdä. (Känkänen 2006, 144–145.) Työntekijät olivat hyvin käsitelleet asiaa asiakkaidensa kanssa ja antaneet asiakkaalle kuuluvan vallan päättää, lähtevätkö työskentelyyn mukaan. Jälkihuoltotyössä on tärkeää kunnioittaa asiakkaan itsemääräämisoikeutta. Eettisen tutkimuksen tekoon kuuluu, että osallistuvia henkilöitä informoidaan toteuttamisesta kunnolla ennen varsinaista toteutusta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131).

Keskustelimme opinnäytetyön teemoista aiemmalla tapaamisella ja sovimme, että tutustumme menetelmiin kokonaisuutena seuraavalla tapaamisella. Tiivistin menetelmät asiakkaalle lyhyiksi ot-sikoiksi paperille ja selitin, millaisilla tavoilla voisimme jokaista lähestyä. Asiakas sai itse päättää, mistä menetelmästä aloitamme ja missä järjestyksessä etenemme. Sovimme, että tutustumme yhteen menetelmään viikossa.

Kohtaamisiin nuorten kanssa menetelmän osalta oli panostettu. Eräs työntekijä kuvasi pystyneensä oman innostumisensa jälkeen innostamaan helposti nuorta työskentelyyn. Työntekijän roolissa onkin tärkeintä olla turvallinen aikui-

nen, joka luo toiminnalle raamit ja osallistuu siihen omana itsenään. Innostunut työntekijä innostaa myös nuorta. (Ahola ym. 2010, 22.) Nuorten kanssa oli alustettu tehtävää edellisellä tapaamisella.

Olin edellisellä tapaamisella jutellut nuoren kanssa Elämäntarina-työskentelystä, johon hän halusi lähteä mielellään mukaan. Juttelimme samalla asiakkaan elämää muistuttavista elokuvista ja kirjoista. Asiakas kertoi elokuvan Tummiin Perhosten Koti kuvastavan jollain tapaa hänen omaa elämäänsä. Sovimme, että katsomme elokuvan yhdessä seuraavalla tapaamisella.

Menetelmän ohjeistus (liite 4) ja apukysymykset tapaamiselle olivat auttaneet työntekijöitä valmistautumaan tapaamiseen ja itse tarinan puheeksi otossa. Eräs työntekijä kertoi valmistautuneensa tapaamiseen miettimällä etukäteen asiakkaan taustaa ja tiedossa olevia merkittäviä tapahtumia nuoren historiasta. Työntekijä kertoi pohtineensa mihin suuntaan asiakas lähtisi asiaa vievänsä. Tärkeäksi nousi kuitenkin se, että hyvistäkin ennakoivista valmistautumisista huolimatta tapaamisella voi sattua kaikkea yllättävää ja muutoksiin täytyy osata reagoida tilanteen mukaan. Käsiteltävää aihetta ei tule tarjolla nuorelle liian pureskeltuna, sillä merkitykset ja oivallukset syntyvät työskentelyn aikana (Ahola ym. 2010, 16). Yksi työntekijä toi esiin, kuinka oli valmistautunut siihen, että elokuva voi herättää nuorella erilaisia tunteita. Menetelmän myötä työntekijä tarkkaili nuoren reaktioita tarkkaan, sillä aihe on ollut raskas. Reflektioista on nähtävillä, että menetelmänä tämä lisäsi vuorovaikutusta ja luottamusta työntekijän ja asiakkaan välillä. Kuulluksi tuleminen on yksi kohtaamisen tarjoamista mahdollisuuksista. Asiakas ei tule autetuksi ilman kuulluksi tulemistä (Luomala 2015, 5). Kohtaamisista välittyy, että nuorelle on annettu aikaa ja tilaa puhua ajatuksensa ääneen. Työntekijän ja asiakkaan yhdessä vietetty kuunteleva aika ja siihen liittyvä kiireettömyys luo turvallisen pohjan vuorovaikutukselle ja yhteisille kokemuksille (Känkänen 2013, 69). Työntekijät reflektoivat yhteisen kokemuksen korostumisesta kohtaamisessa.

Tunnetilat vaihtelivat naurusta – herkistymiseen. Uskon, että asiakkaalle tuli tunne kuulluksi tulemisesta ja työskentely varmasti vahvisti asiakassuhdetta.

Kiinnitin huomiota siihen, että molemmilla oli selvästi halu jakaa omia ajatuksiaan, kokemuksiaan sekä mielipiteitään keskustelua herättäneistä asioista.

Koin myös selvästi, että asiakassuhde oli kehittynyt luottamukselliseksi, sillä asiakas puhui asioista, joista hän oman kertoman mukaan ei ollut puhunut muille aiemmin.

Asiakkaan kanssa keskustelu on luontevaa ja keskustelua syntyy hyvin. Asiakas pystyi puhumaan vaikeistakin asioista ja käsittelemään niitä hyvin. Mietin aikaisemmin jo, että johtuuko se siitä, että hän on tottunut elämänsä varrella juttelemaan eri tahojen kanssa ja ihmiset ympärillä ovat vaihtuneet. Tehtävän teko sai keskustelun vielä syvällisemmäksi.

Nuoren elämäntarinan käsittely on tunteita herättävää nuorelle, mutta myös työntekijälle. Jälkihuoltotyö on luonteeltaan suhdetyötä, jossa on läsnä myös työntekijän tunteet ja kehollisuus. Työntekijän oman inhimillisyyden näyttäminen asiakkaalle on tärkeää. Tunneyhteys nuoren kanssa edesauttaa asiakkaan hyväksytyksi, ymmärretyksi ja kuulluksi tulemisen kokemusta. (Kero 2018, 86). Yhteisesti jaettuun kokemukseen liittyy oleellisesti tunnetason kohtaaminen nuoren kanssa.

Tunteet leviävät ja tarttuvat nopeasti. Tämä johtuu siitä, että aivojen ”peilisolut” aktivoivat aivojen tunnekeskuksia. Työntekijä ja asiakas aistivat toistensa tunteet peilaamalla. Tunteet herättävät myös vastatunteita kuten suru myötätuntoa, viha pelkoa vihaa ja innostus innostusta. (Hänninen & Poikela 2016, 162.) Ammattiroolissa työntekijältä odotetaan erilaista vuorovaikutuksellista suhtautumista kuin muualla työroolin ulkopuolella. Työntekijän täytyy osata siirtää omat tuntemukset taka-alalle toteuttaakseen tehtävänsä ammatillisesti. Mikä vaatii työntekijältä työtä sisäisten impulssien ja työn vaatimusten yhteensovittamiseksi. Työhön liittyy monenlaisten nuorten tunnekokemusten vastaanottamista.

Tehtävää tehdessä tunnetilat heittelivät. Tuli esiin asioita, mitkä selvästi raivostuttivat ja vihastuttivat asiakasta ja sitten tuli asioita, mitkä herkistivät asiakkaan ja selkeästi meni tunteisiin.

Joskus työntekijä jää kantamaan nuoren kokemaa taakkaa. Työntekijä voi kokea turhautumista ja suuttumusta asiakkaan puolesta ja joskus työssä tulee tilanteita, joissa omat arvot eivät kohtaa. Työntekijä jääkin näissä tilanteissa usein näiden ristiriitojen kantajaksi. Etäisyyden säätely omien kokemusten ja asiakkaan maailman välillä on tärkeää sekä asiakkaan auttamisen ja työntekijän jaksamisen kannalta. Taito on siinä, kuinka mennä asiakkaan maailmaan sopivasti mukaan ja päästä sieltä pois.

Asiakastilanteen havainnointi voi tapahtua myös oman olotilan ja tunteiden kautta. Kohtaaminen nuoren kanssa tuntuu aina joltakin ja ohjaa vuorovaikutusta asiakkaan kanssa. Eläytyessään tilanteeseen myös työntekijän kehossa ja mielessä tapahtuu vastaavia asioita ja hän voi kokea nuoren kanssa samankaltaisia tunteita. Toisen tunnetilan havaitsemiseen tarvitaan kykyä tunnistaa nämä tunteet myös itsessään. Omia tunteita voi siis hyödyntää ja käyttää vihjeenä siihen, miten asiakas asian kokee. (Kero 2018, 87.)

Koin itse myös nuo kaikki tunnetilat. Joskus tuntuu, että itselläni menee liian suuresti tunteisiin jotkut tilanteet, taas oli sama tunne.

Keron (2018, 129) tekemässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden kokemista tunteista työssään korostettiin työntekijän inhimillisyyttä ja tunteiden luonnollisuutta. Asettamalla alttiiksi itsensä aidolle kohtaamiselle työntekijän ymmärrys asiakkaasta voi lisääntyä. Työntekijä saattaa kokea epäammattillisuutta tunteiden kokemisesta, mutta työntekijän kuvaus kertoo aidosta kohtaamisesta ja empatian kokemuksesta, joka kuuluu nimenomaan hyvään ammatillisuuteen sisältyvänä. On tutkittu, että empatia lisää työn tehokkuutta sekä estää työuupumusta. Myötätunto on siis työkalu, jota kannattaa enemmänkin tietoisesti käyttää. (Hänninen & Poikela 2016, 162–163.)

Työntekijöiden kokemukset menetelmästä olivat kaikki positiivisia, vaikkakin eräs työntekijä koki menetelmän aluksi itse vaikeaksi. Työntekijät kokivat menetelmän toimivan hyvänä avauksena nuoren oman elämäntarinan käsittelemisessä. Tehtävä auttoi nuorta puhumaan ja toimi luontevasti asioiden esiin ottamisessa. Elämäntarina menetelmän avulla nuori on rohkaistunut kertomaan menneisyydestään asioita, mitä ei ollut koskaan kertonut kenellekään aiemmin. Työntekijä on menetelmän avulla nähnyt nuoresta uusia asioita ja piirteitä. Ennen kaikkea työntekijä on oppinut tuntemaan nuorta paremmin, mikä helpottaa asiakasprosessin suuntaamista oikeisiin asioihin.

Yllätyin siitä, miten paljon asiakas tuotti puhetta elokuvan katselun jälkeen ja miten avoimesti hän pystyi omista kokemuksistaan puhumaan. Sain paljon lisätietoa asiakkaasta.

Menetelmä jopa yllätti siinä, miten niin pienellä menetelmällä voi saada paljon irti ja aivan uutta näkökulmaa nuoren taustasta ja tilanteesta. Työntekijän ja

asiakkaan kohtaaminen voi olla kestoaltaan lyhyt, mutta kuitenkin tehokas (Luomala 2015, 10). Kaikki nuoret eivät välttämättä osaa itse tuoda esiin mitään tarinaa mikä muistuttaisi itsestä. Työntekijällä täytyy olla valmiina esimerkkejä, joiden kautta voi lähteä ajatusta yhdessä pohtimaan. Menetelmän avuksi olin poiminut työntekijöille listaa mahdollisista elokuvista ja saduista, joita voi käyttää. Kehitysideana toivottiin tiivistelmiä kyseisistä tarinoista, jotta niihin olisi helpompi tarttua.

Oli ”Ihan kuin minä” menetelmää hyödynnetty sitten elokuvan tai YouTube -videon kautta, voivat nuoret nähdä, kuinka monella eri tavalla voi löytää oman polkunsaa tai ottaa risteyksestä ihan uuden suunnan. Elämäntarinamenetelmän ensimmäistä kokeilua voidaan luonnehtia terapeutiksi, sillä ilmapiiri on ollut hyvä ja keskusteluaiheet tärkeitä. Elokuvaterapiassa elokuvia käytetään kahdesta eri näkökulmasta, niiden avulla voi oivaltaa uusia asioita sekä se antaa mahdollisuuden terapeutille ja asiakkaalle tutkia elokuvan esiin nostamia tunteita. Voidaan siis puhua, että menetelmänä tämä on myös terapeutin, työntekijän on tärkeää tukea nuorta ja nostaa esiin positiivisuutta ja elämäntarinoita. (Muuri 2010, 10.)

”Mun tarina” – menetelmällä (liite 6) käynnistettiin omaan elämäntarinaansa tutustuminen jäsenyhtymän havainnollistaen sitä aikajalalle. Katse menetelmässä suunnattiin nuoren menneisyyteen ja sen eri tapahtumiin. Lastensuojelun nuorelle on hyvin tyypillistä, ettei hän pysty kertomaan kenellekään omaa, poikkeuksellista historiaansa (Heikkinen ym. 2007, 82). Elämäntarinat eivät aina myöskään muotoudu valmiina, mielekkäinä ja ymmärrettävinä. Kokemukset voivat olla niin traumaattisia, ettei nuori pysty tuottamaan niitä ulos kielellisesti, kuvallisesti, kehollisesti tai toiminnallisestikaan. UOMAn jälkihuoltoasiakasta yksi kieltäytyi heti alkumetreillä aikajanan työstämisestä, sillä koki sen vain nostavan vaikeita muistoja mieleen. Nuori oli kokeillut vastaavaa menetelmää aiemmin ja huonon kokemuksen vuoksi ei uskaltanut lähteä työskentelemaan uudelleen. Työntekijän onkin varauduttava siihen, että nuoren kokemukset voivat olla hyvinkin traumaattisia ja nuori voi kieltäytyä käsittelemästä menneisyyttään. Työntekijän on kunnioitettava nuoren omaa tilaa ja tahtoa. Se, ettei nuori kyennyt käsittelemään kokemuksiaan työntekijän kanssa voi kertoa sisäisen tarinan kaoottisuudesta tai puutteesta. Keho muistaa ja reagoi eri tavoin, vaikka nuori ei pystyisikään kokemuksiinsa sanoittamaan. Trau-

manarratiivissa nuori jäsentää tapahtumat, jotka ovat hänelle itselleen merkityksellisiä. Kun nuorelle tarjoutuu mahdollisuus kertoa tarinaansa aina yhä uudelleen voi se jäsentyä ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi. Tärkeintä on kuitenkin uskallus lähteä kertomaan omaa tarinaansa, tärkeää ei ole se, kuinka jäsenneilty se on. (Laitinen & Uusitalo 2008, 112.)

Luottamuksellinen suhde koettiin tärkeäksi asiaksi menetelmien käytössä. Työntekijä koki, että mahdollisesti myöhemmin suhteen synnyttyä luottamukselliseksi aikajanaan olisi mahdollista nuoren kanssa palata. Kun luottamus työntekijän ja asiakkaan välillä on syntynyt, voi nuori uskaltautua kertomaan menneisyydestään kauan salassa pidettyjä vaiettuja asioita (Kankaanpää 2012, 29).

Yllätyin siitä, miten paljon ja miten syvälle nuoren elämänvaiheisiin pääsimme elämänjanan avulla. Elämänjana auttoi asiakasta tarkastelemaan elämäänsä ja sen eri aikajaksoja. Aikajana ilmensi selvästi asiakkaan elämän siirtymävaiheista, onnellisista sekä onnettomista hetkistä. Janan tekeminen auttoi nuorta puhumaan omista kokemuksistaan ja tuntemuksistaan, joihin liittyi useita vaikeita aikoja. Työntekijänä koen janan tekemisen merkittäväksi, sillä asiakkaani kertoi elämästään sellaisia asioita, joita en aiemmin tiennyt.

Työntekijöiden reflektoinnista nousi esiin, että tätä menetelmää pitäisi käyttää aina alussa nuoren kanssa. Työntekijällä täytyy vain olla varmuus siitä, että nuori on sellaisessa tilassa, jossa pystyy asioita käsittelemään. Nuoren elämäntarinan ja uusien asioiden kuuleminen on herättänyt työntekijöissä itsessään myös tunteita.

Tunnetila molemmilla kerroilla oli hyvin vaihteleva. Osaan asiakkaan muistoista liittyi hyviä hetkiä ja osaan ikäviä sekä kipeitä asioita elämästä. Oma tunnetilani oli pääosin rauhallinen, mutta koen itsekkin herkistyneeni välillä kuunnellessani asiakkaan elämään liittyneitä huolia ja murheita. Asiakas selvästi muisteli joitain asioita elämästään hyvin mielellään, kun taas jotkut asiat tekivät hänestä surullisen oloisen ja väsyneen.

Elämäntarinamenetelmän kohtaamisissa yhdistyy kehollinen kokemus, psyykinen yhteys sekä asioiden sosiaalinen merkitys. Nuoren kaikki vaikeimmat kokemukset ovat kehon muistissa. (Marttiin & Vanhatalo 2016, 52.) Muistojen,

kokemusten ja tunteiden kehollisuus tuli kohtaamisissa esiin ja korostui vaikeista hetkistä puhuttaessa. Tämä on saattanut näkyä äänen kohoamisena, levottomuutena tai väsymisenä. Erään nuoren kanssa aikajanatyöskentely jaettiin kahteen eri tapaamiseen. Nuori väsyi ja menneisyydessä tapahtuneita asioita oli niin paljon, että oli mielekästä antaa aikaa tapaamisten välillä muistella mitä on tapahtunut milloinkin. Menetelmän ennakointi nuoren kanssa koettiin myös tärkeäksi.

Olimme sopineet asiakkaan kanssa edellisellä tapaamisella, että piirtäisimme seuraavalla tapaamisella hänen elämänjanaan paperille. Ennen varsinaista tapaamista perehdyin työskentelyn ohjeistukseen huolellisesti ja kirjasin ylös itselleni asioita, joita tulisi liittää elämänjanaan. Mietin myös valmiiksi kysymyksiä ja sitä, miten ne olisi hyvä asettaa asiakkaalleni. Asiakkaalla on kaksi kolmen tunnin pituista tapaamista viikossa, joista toisen käytämme menetelmiin tutustumiseen. Koin kyseisen nuoren kohdalla, että tarkka suunnittelu etenemisessä olisi toimivinta, jotta hän pystyy orientoitumaan tehtäviin ennakkoon. Ensimmäisen tehtävän jälkeen koen, että tämä ratkaisu oli toimiva.

Tapaamisen alussa käytiin ensin syömässä ja käytiin tehtävää läpi ja valmistauduttiin siihen. Oma tunnetila oli epäilevä, siitä innostuuko asiakas. Asiakas oli normaalin oloinen eikä vaikuttanut siltä, että tuntuisi turhalta tehtävää tehdä.

Elämäntarinatyöskentelyssä on hyvä varata riittävästi aikaa ja tilaa. Menetelmän jakaminen useampaan kertaan on pitkässä asiakasprosessissa järkevää. Välillä menneisyyden tapahtumia voi käsitellä intensiivisemmin, kun välillä taas jättää tilaa kepeämmälle työskentelylle. Kaikki asiat ja tapahtumat eivät muistunut kerralla mieleen, vaan palautuvat yleensä hiljalleen ja muistuvat mieleen yllättävissäkin tilanteissa. (Kankaanpää 2012, 45.) Keskeistä työskentelyssä on nuoren tahdissa eteneminen ja kiireettömyys. Työntekijän hoputtaminen, väistely tai painostus eivät kuulu elämäntarinatyöskentelyyn. Hauras nuori tarvitsee erityisesti kannattelijaa tuekseen. Hän antaa tilanteeseen sen etenemisjärjestyksen kuin mihin on valmis ja sitä työntekijä kunnioittaa. (Känkänen 2013, 71.)

Asiakkaan ensimmäinen reaktio elämän janasta oli, ettei hän muista lapsuudestaan juurikaan mitään. Hän pelkäsi, ettei saisi tehtävään annettua mitään tämän vuoksi. Itse olin odottavaisin tunnelmin liikenteessä, koska halusin tietää nuoresta enemmän ja

koin jo valmiiksi, että elämänjanan tekeminen tulisi olemaan hedelmällistä jatko työskentelyä varten. Lopputulos jätti minulle todella hyvän tunteen. Koin, että nuori pystyi luottamaan minuun ja jakamaan menneisyyttänsä kanssani. Tehtävä oli todella positiivinen yllätys, nuori kertoi avoimesti asioista hyvät kolme tuntia.

Omaa elämäntarinaa voidaan jäsentää monin eri tavoin ja monenlaisessa järjestyksessä. Aristoteleen määritelmän mukaan tarinalla on alku, keskikohta ja loppu. Ajankulku voidaan kuitenkin kääntää toisinpäin ja tarinankerronta alkaakin tarinan lopusta. (Heikkinen 2018, 173.)

Nuori kaipasi ohjeilta enemmän apua elämän janan ”jaksottamisessa”, eli miten hän jakaa elämänsä eri osiin. Ehdotin hänelle jakamista ikäjaksoittain eli 0-5v, 5-10v, 10-15v, 15-18v ja 18-20v. Nuorella on laitostausta ja tämän vuoksi erottelimme 18-20v, koska siihen sisältyy suuria muutoksia itsenäistymisen kautta. Nuori koki myös, että selkemämpää oli aloittaa tästä päivästä ja siirtyä takaisin päin kronologisessa aikajärjestyksessä. Se ei välttämättä ole kaikille luonnollinen tapa lähestyä tehtävää, mutta hän koki sen helpottavaksi.

Työntekijät luonnehtivat kohtaamisen sujuneen menetelmän osalta hyvin. Vuorovaikutus tapaamisissa oli vastavuoroista. Työntekijöillä on ollut aloitteentekevä rooli menetelmän käytössä luonnollisesti, koska heitä oli ohjeistettu siitä ennen ja pyydetty ottamaan se haltuun ohjeistuksen avulla. Alun ohjauksen myötä asiakas on pystynyt kuitenkin ottamaan enemmän tilaa ja vastuuta siitä, miten kokemuksiaan tuottaa ääneen ja janalle.

Aloittaessamme tehtävää olin enemmän äänessä. Kerroin ideoita siitä, kuinka hän voi jaksottaa elämänsä esimerkiksi tiettyihin ikäluokkiin tai asuinpaikkoihin. Asiakkaan hahmotettua ”tehtävänanto”, hän osasi palata ajatuksissaan itselleen merkityksellisiin hetkiin ja pääsin olemaan lähinnä kuuntelevana osapuolena keskustelua. Omista peloistaan ja ennakkoluuloistaan tehtävää kohti huolimatta, nuori pystyi kertomaan elämästään hyvinkin paljon.

Yksi työntekijöistä huomioi, että menetelmän käyttö vaati keskustelun ohjausta ja tarkentavia kysymyksiä edetäkseen. Nuori oli kertonut elämästään avoimesti, mutta vain kun siitä oli osattu kysyä. Nuoret ovat erilaisia, toiset lähtevät helpommin tuottamaan puhetta oma-aloitteisesti kuin toiset. Nuorelle voi olla helpompaa vastata suoriin kysymyksiin kuin vaikka kuvailla omin sanoin jotakin kokemustaan. Nuorelle on hyvä antaa valta säädellä vuoropuhelua kohtaamisissa. Jos elämäntarinan eteenpäin työstäminen vaatii tarkentavia

kysymyksiä, on hyvä tehdä niin. Työntekijän hiljaisuuden nuori voi tulkita valankäytöksi, mikä aiheuttaa epätietoisuuden tunteen siitä mikä on tärkeää puhetta. Tarkentaviin kysymyksiin vastaaminen kerronnan tapana on ihan yhtä hyvä, kun omaehtoinen kerronta. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 222.) Nuoren elämäntarina rakentuu pikkuhiljaa työntekijän kysymysten kautta.

Luulen, että ilman tarkentavia kysymyksiä esim. ”millaisena muistat elämän siellä?” ”Millaiset välit sinulla oli perheen kanssa?” ”Tutustuitko helposti uusiin ihmisiin?” yms. elämänjanaan perehtyminen olisi ollut huomattavasti suppeampi.

Työntekijöiden vastauksissa toistui se, kuinka aikajana työskentely oli avannut nuoresta asioita, joita työntekijä ei ollut vielä nuoresta tiennyt aiemmin. Yksi työntekijä pohti kohtaamista ja tilannetta, että se oli suotuisa ja luottamuksellinen nuorelle tuoda vaikeita asioita elämästään esiin. Työntekijät kokivat pystyvänsä näiden tietojen valossa antamaan parempaa tukea jatkossa myös näissä esiin tulleissa uusissa asioissa.

Menetelmä oli kyseisen nuoren kohdalla todella hyvä keino palata ajatuksissa menneisyyteensä. Nuori etsi tehtävää tehdessämme vanhoja asiakirjoja, joita hän oli saanut eri laitoksista itselleen. Hän ei ollut kertomansa mukaan lukenut niitä kertaakaan laitoksesta lähdettyään, josta oli tehtävää tehdessä noin kaksi vuotta. [- -] Koen, että jatkotyöskentely nuoren kanssa on astetta syvempää, koska hän pystyi tehtävän kautta jakamaan itsestään paljon, näin muokaten välillämme olevaa luottamussuhdetta.

Menetelmä oli hyvä, jälkikäteen ajatellen olisi pitänyt tehdä se heti, ettei asiakkaalle tullut sellainen olo, että asioita kerrataan. Toisaalta nyt oli hyvä hetki mennä syvemmälle, kun ns. perus asioita oli jo tullut esiin

Menetelmän ohjeistus onnistui hyvin ja työntekijät kokivat sitä olevan helppo käyttää. Työntekijöiden mielestä menetelmän käyttö tuki nuoren osallisuutta kohtaamisessa. Nuori sai kokemuksen siitä, että hänen asioistaan ollaan kiinnostuneita ja hänen asioillaan on merkitystä. Aikajanan kautta nuorelle oli mahdollisuus hahmottaa se, kuinka omilla valinnoilla voi vaikuttaa omaan elämäänsä. Janan yhdessä tekeminen koettiin myös nuoren osallisuutta tukevaksi asiaksi. Hyvän jälkihuollon kaikkein tärkeimmäksi piirteeksi voidaan nostaa se, että työntekijä on aidosti kiinnostunut nuoren asioista. UOMAn työntekijöistä kaikki toivat tämän asian alkuhaastattelussa esiin. Se on tärkein asiakassuhteen rakentumiseen vaikuttava tekijä. Nuoren täytyy kokea se, että

työntekijä välittää ja on kiinnostunut hänen elämästään. Sijaishuollon aikaiset kokemukset ovat voineet heikentää luottamusta sosiaalityön työntekijöihin ja näin vaikeuttaa vaikeista asioista kertomista, koska aikaisemmin rehellisyydestä on saatettu rankaista.

Työntekijät kokivat voivansa käyttää ”mun tarina” -menetelmää uudelleen työssään sen helppokäyttöisyyden ja selkeyden vuoksi. Yksi työntekijä toi esiin omaa rooliaan menetelmän käytössä, että voisi panostaa paremmin innostamiseen. Ensimmäisen kokeilun kokemuksen jälkeen eräs työntekijä koki menetelmän toimivan erinomaisesti tiedon ja puheen tuottajana. Mikäli nuori pystyy jäsentämään omaa elämäänsä keskustelun avulla ja saa siitä lohtua, on se jo itsessään merkittävä asia ja voidaan ajatella, että tavoite on täytetty (Luoma 2015, 11). Ohjeistuksen kehitysehdotuksena yksi työntekijä toivoi esimerkkikuvaa siitä, millainen jana voisi olla.

Halusin syventää nuoren tarinaa lisäämällä siihen toisen ihmisen antaman äänen, näkökulman nuoren menneisyydestä. Sosiaalityössä dokumentteja kirjoitetaan, luetaan ja tulkitaan työssä, työtä varten ja työn tekemiseksi. Dokumentit vaikuttavat työhön ja työskentelyyn, mutta ennen kaikkea asiakkaan elämään. (Kääriäinen 2016, 189.) Tässä menetelmässä (liite 7) käsitellään nuoren kanssa jotakin dokumenttia, lausuntoa, mikä hänestä menneisyydessä tehty. Dokumentti avaa näkemystä siitä, miten nuori on joskus aiemmin toiminut. Dokumentin kautta on tavoite herättää keskustelua siitä, tunnistaako nuori dokumentista itsensä ja mitä on samaa ja mikä ehkä muuttunut.

Tämän menetelmän olisi voinut ottaa osaksi myös edellistä elämänjana menetelmää, sillä kokeilussa tuli ilmi, että eräälle nuorelle omien kokemusten jäsentäminen helpottui tehtyjen lausuntojen kautta. Siltä osin työntekijän kokeillessa tätä menetelmää omana osanaan vielä lisäksi nuori oli kokenut jo kyllästy- mistä puhuttaessa samoista asioista.

Toisten ihmisten tarinat itsestä ovat myös tärkeitä. Nuoren kuunnellessa omaan elämäänsä liittyviä tarinoita hänelle aukeaa mahdollisuus muodostaa elämäntarinaa uudelleen. Toisten ihmisten muistot ja tarinat eroavat omista kokemuksista.

Nuori otti esiin sijoituspaikasta saaneen loppulausunnon, jonka luimme yhdessä. Hän tutustui lausuntoon uteliaana, mutta kuten aiemmin toin esiin, hän tuntui hieman kiirehtivän asian kanssa. Nuori oli aktiivinen toimija työskentelyssä ja aloitti itse dokumentteihin tutustumisen. Hän päätti myös itse, että aikoo alleviivata tekstistä asioita, jotka hänen käytöksessään ovat muuttuneet, sekä niitä, jotka ovat pysyneet jollakin tasolla samana. Nuori pystyi hyvin pienellä ohjeistuksella tarttumaan tehtävään ja osasi etsiä omasta toiminnastaan kertovia kohtia tekstistä. Saimme hyvää keskustelua siitä, miten nuori näkee itsensä nyt suhteessa loppulausunnon aikaiseen itseensä.

Jälkihuoltoonnuorelle on voinut kerääntyä myös muita dokumentteja kuin pelkästään lastensuojelun asiakirjoja esim. terveystieteiltä. UOMA tekee myös asiakasraportit kuukausittain työskentelystä ja lisäksi työn vaikuttavuutta seurataan vaikuttavuuden arvioinnin kautta. Vaikuttavuuden arvioinnin kautta on mahdollista seurata, miten työskentely on edennyt ja miten tavoitteisiin on pystytty vastaamaan.

Kävimme nuoren kanssa läpi vuosi sitten tehdyn vaikuttavuuden arvioinnin sekä nuorelle laaditun viikko-ohjelman (myös reilu vuosi sitten) kun nuori kotiutui sijoituksesta. Nuori tunnisti hyvin itsensä em. dokumenteista ja ne herättivät hyvää keskustelua. Keskustelimme paljon siitä mihin tarpeeseen viikko-ohjelma on laadittu ja mitä on tapahtunut, kun siinä mainitut asiat tuntuvat nyt hyvin kaukaisilta ja turhilta, nuoren tilanne on mennyt merkittävästi eteenpäin. Nuori palasi ajatuksissa vuosia taaksepäin ja pohti sitä, miten paljon on tapahtunut muutosta oman pään sisällä ja miten mielenterveysongelmat ovat ennen hallinneet elämää paljon vahvemmin. Nuori tunnisti dokumenteista hyvin itsensä, mielestäni yllättävän hyvin koska niiden tekemisen aikaan nuori oli monista asioista eri mieltä. Dokumenteissa oli asioita, joista ei ole puhuttu aikoihin ja niiden tuominen keskusteluun toimi todella hyvänä reflektointina sille miten iso muutos on tapahtunut. Vaikka edelleen puhutaan haasteista, on todella antoisaa palata näin ajassa taaksepäin ja huomata konkreettisesti, kuinka paljon on menty eteenpäin.

Helena Savolainen (2015) on tutkinut jälkihuoltoa koskevassa kehittämistutkimuksessaan onnistuneen jälkihuolto-prosessin menestystekijöitä, asiakastarpeita ja vaatimuksia. Hänen mukaansa onnistuneen jälkihuolto-prosessiin kuuluu, että tavoitteet vastaavat asiakkaan tarpeita, tavoitteiden saavuttamista arvioidaan säännöllisesti, jälkihuollon eri vaiheissa mukana olevat toimijat työskentelevät asiakassuunnitelman mukaisesti tavoitteiden saavuttamiseksi sekä asiakas saadaan motivoitua mukaan jälkihuollon eri vaiheiden toteuttamiseen.

(Pukkio 2016, 73.) Taaksepäin katsomalla yhteistä työtä työntekijä koki saavansa aikaan todella hyvää keskustelua ja arviointia työskentelyn etenemisestä yhdessä nuoren kanssa. Tällainen keskustelu on eteenpäin vievää molemmille, niin nuorelle kuin työntekijällekin.

6.2 Syventyminen minuun

Tässä osiossa katse on enemmänkin nykyhetkessä, missä nuori pääsee eri menetelmien avulla syventymään itseensä ja omaan elämäänsä tästä hetkestä käsin. Nuoria on pyydetty menetelmässä (liite 8) miettimään joku itselle tärkeä paikka menneisyydestä, johon on lähdetty asiakkaan suostumuksella vierailemaan. Nuorella on ollut mahdollisuus kokea, kuinka paikka tai tila vaikuttaa nuoren ajatuksiin tai kehoon. Miltä tuntuu, jos katsoisi tilaa ikään kuin ensimmäistä kertaa?

Sovimme nuoren kanssa etukäteen paikasta, jossa vierailemme. Paikka tuli esiin jo elämän janaa tehdessämme, jonka vuoksi käynti oli luonnollinen jatkumo työskentelylle. Tällä tavoin valmistautuminen oli onnistunut ja käynti oli helppo toteuttaa. Kohteeseen oli helppo lähteä nuoren opastuksella. Kyseessä oli hänen lapsuuden kotinsa, jota ei ollut nähnyt sieltä pois muuttamisen jälkeen.

Lapsuusmuistot rakentavat ja vahvistavat identiteettiämme, sitä kuka minä olen ja mistä minä tulen. Muistot liittyvät aina aikaan ja paikkaan. Juuret asettavat nuorelle valmiita tunnesidoksia paikkoja kohtaan. Cross (2001, 3) kuvaa sidettä lapsuusajan kotipaikkaan sanoilla historiallinen ja perheellinen. Tällainen side vaatii aikaa rakentuakseen ja se on myös vahva. Siihen liittyy vahva emotionaalinen ja fyysinen ulottuvuus. Humanistisessa maantieteessä korostetaan kodin merkitystä identiteetin rakentumisen keskeisimpänä paikkana. Koti on ihmiselle muutakin kuin vain talo, se kuvastaa juuria, turvaa, yksityisyyttä, identiteettiä ja jatkuvuutta. Koti on hyvin merkityksellinen paikka ja se sisältää paljon muistoja eletystä ja koetusta elämästä. (Väisänen 2016, 14–17.)

Narratiivien avulla muistoista ja paikoista on mahdollista työstää ehyempi kokonaisuus. Vierailu tärkeissä menneisyyden paikoissa on antanut mahdollisuuden tarkastella suhdetta kyseistä paikkaa kohtaan uudelleen.

Nuori kertoi lapsuudestaan ja kyseisessä talossa asumisesta avoimesti. Nuori pääsi palaamaan menneisyyteen positiivisella asenteella käynnin aikana ja hän oli iloinen päästessään vanhoihin maisemiin. Samalla käynnistä jäi tunne, että asiakas ei ole jäänyt kaipaamaan entistä ja ymmärtää hyvät ja huonot puolet eri paikkakunnassa ja eri elämäntilanteessa.

Työntekijä huomioi kuinka helppo nuoren oli lähteä kertomaan itselle tärkeästä paikasta ja olla ikään kuin oppaana omassa tutussa ympäristössään. Työntekijä pystyi olemaan kuuntelijan roolissa, kun nuori avasi muistojaan eri paikoista. Tällaisessa tilanteessa työntekijä voi nähdä asiakkaan ihan eri roolissa ja oppia tuntemaan häntä paremmin. Trell ja Van haven ovat tehneet samanlaisen huomion omassa tutkimuksessaan (2010, 95), että haastatellessaan nuoria kävellen ympäristössään, heidän oli helpompi osallistua keskusteluun. Työntekijälle tarjoutuu mahdollisuus nähdä ja tuntea se, kuinka jokin paikka vaikuttaa nuoreen fyysisesti sen sijaan, että siitä keskusteltaisiin sisätiloissa.

Nuori kertoi aktiivisesti eri paikoista ja niihin liittyvistä muistoista kun kiersimme hänen lapsuuden kotinsa lähiseutuja. Hän oli aktiivinen keskustelun avaaja ja keskustelu nuoren muistoihin liittyen käynnistyi joka kerta luonnollisesti

Siirtyminen nuoren menneisyyden maisemiin tapahtui tässä menetelmässä fyysisesti, kun janaa tehdessä olimme siellä vain puheiden ja muistojen kautta.

Jälkihuollossa nuoren kohtaaminen on avainasemassa. Lastensuojelussa työntekijöillä on usein haasteena miettiä keinoja auttaa nuorta tuottamaan puheita omista kokemuksistaan (Ylönen 2009, 39). Tämän kokeilun tuloksena voidaan sanoa, että menetelmä auttoi kohtaamaan nuoren paremmin. Menetelmän kautta työntekijällä on mahdollisuus oppia tuntemaan asiakastaan paremmin ja luottamussuhde vahvistuu.

Seuraavana tässä osiossa testattiin roolinvaihtoa. Roolinvaihto ei ole menetelmänä helppo. Se haastaa asiakasta ja työntekijää heittäytymään tilanteeseen. Roolinvaihto menetelmän teemana on nuoren minäkuva, itsetunto ja uskomukset itsestään. Tehtävä haastaa miettimään millainen sisäinen puhe nuorella on, minkälainen vaikutus sillä on ja kuinka sitä voisi muokata kohti aikuisempaa minää.

Menetelmää lopulta kokeili vain yksi työntekijöistä. Työntekijä oli kokenut menetelmän itselleen sopivaksi ja soveltuvaksi omaan työhön. Jälkihuoltotyö on

usein hyvin tekijänsä näköistä ja mielekkyys käyttää erilaisia menetelmiä vaihtelee. Menetelmä on aina väline tiettyyn tavoitteeseen pääsemiseksi ja menetelmää valitessa onkin tärkeää pohtia juuri sitä, miten se soveltuu osaksi asiakasprosessia. (Lammi 2013, 15.) Kohtaamista työntekijä kuvasi sanoin lämminhenkinen, avoin ja luonteva.

Asiakas lähti työskentelyyn mukaan avoimin mielin ja tuotti paljon tietoa ja ajatuksia siitä millaisena hän kuvitteli muiden hänet näkevän. Tunnelma oli kohtaamisen aikana enimmäkseen positiivinen, vaikka asiakas uppoutui välillä myös muistelemaan vaikeita ja epämiellyttäviä asioita elämästään.

Nuori tarkasteli itseään asettumalla sisarustensa rooliin. Työntekijä kertoi menetelmän auttaneen häntä näkemään paremmin sitä, kuinka nuoren omakuva ja itsetunto näyttäytyy hänelle itselleen. Nuori oli rohkaistunut kertomaan asioita itsestään. Työntekijän ja asiakkaan välistä kohtaamista voi luonnehtia sallivaksi. Sallivassa ilmapiirissä nuori uskaltautuu kertomaan vaikeistakin asioista ja työntekijällä on kyky ottaa ne vastaan ja lähteä niistä keskustelemaan. Salliva ja avoin ilmapiiri ovat avainasemassa, kun puhutaan muutoksesta. (Lammi 2013, 14.) Menetelmä ohjasi luonnollisesti keskustelemaan yleisemmin itsetunnosta ja millaiset asia itsetunnon muodostumiseen vaikuttavat. Työntekijän ja asiakkaan välisillä keskusteluilla voi olla vahvasti terapeutin vaikutus, kun ilmapiiri on oikea ja keskustelun aiheet tärkeitä (Luomala 2015, 11).

Kohtaaminen nuoren kanssa oli dialoginen. Työntekijän rooli oli kuunnella, kannustaa, pitää keskustelua yllä ja asettaa kysymyksiä. Näistä eritoten nuori tarvitsi kannustusta, sillä etenkin omien huonojen puolien sanoittaminen ja kertominen tuntuivat hankalalta. Asiakkaan osallisuus nousi keskeiseksi osaksi tätä menetelmää. Nuoren kanssa oli käyty keskustelua siitä miten omat valinnat ja teot vaikuttavat siihen, millaisena toiset hänet näkevät. Lisäksi nuoren kanssa oli käyty hyvää dialogia siitä, kuinka väärinymmärretyksi tuleminen vaikuttaa omakuvaan.

Työntekijä arvioi menetelmän helpoksi käyttää ja asiakas oli selvästi halunnut lähteä mukaan sitä kokeilemaan. Menetelmä selvensi työntekijälle myös nuoren ja hänen sisaruksiensa välistä suhdetta paremmin. Menetelmän ohjeistus oli ollut selkeä eikä työntekijä kokenut tarvetta muuttaa sitä. Keskustelu ja sii-

hen liittyvät kysymykset kulkivat luonnostaan eteenpäin tapaamisella. Menetelmä toimi keskustelun apuvälineenä ja auttoi nuorta näkemään tilannettaan ja tuntemaan itseään paremmin. Jo yhdenkin kokeilun perusteella voi sanoa, että menetelmä voi auttaa nuorta eteenpäin. Työntekijä koki, että menetelmää voi ja kannattaa käyttää jatkossakin.

6.3 Minä matkalla tulevaan

Tässä vaiheessa nuoren kanssa on suuntauduttu omaan elämän hallintaan ja tulevaisuuteen. Jälkihuollossa nuoren motivaatiolla on merkittävä vaikutus siihen, millaiseksi jälkihuoltotyö muodostuu ja kuinka vaikuttavaa se on. Jälkihuollossa on tärkeää, että nuori saadaan kiinnostumaan omasta tilanteestaan ja tulevaisuudestaan. Jälkihuollossa usein asetetaan tavoitteeksi se, että nuoresta kasvaa aktiivinen toimija omassa elämässään ja yhteiskunnassa. Nuoren motivoituessa muutokseen tämä tavoite on vain mahdollista täyttää. Positiivisuus on myös tärkeä edellytys sille, että nuori pystyy etenemään tulevaisuuteen ajatuksen tasolla. (Ahola ym. 2010, 22.)

Menetelmään tutustuessa olin itse tyytyväinen, koska työskentely jatkoi hyvin aiemmin nuoren kanssa käytyä keskustelua hänen tulevaisuudestaan. Itse menetelmään tutustuminen ei valitettavasti aiheuttanut syvempää keskustelua nuoren kanssa, koska olimme juuri edellisellä kerralla luoneet ”kirjallisen” suunnitelman hänen lähitulevaisuuteensa liittyen, jonka vuoksi samat aiheet toistuivat menetelmään tutustuessa. Tässä menetelmässä jouduin ottamaan enemmän ohjaavan roolin. Koen, että aiemmin käyty keskustelu aiheesta oli nuorelle riittävä, eikä hän panostanut tämän vuoksi menetelmään. Saimme kuitenkin hyvää keskustelua aikaiseksi siitä, miten hän saavuttaisi aiemmin hänen suunnittelemansa tulevaisuuden.

Tulevaisuuden suunnitteleminen ja hahmottaminen voi tuntua nuoresta vaikealta. Menneisyyden kokemuksista johtuvat huolet, epävarmuus ja vastaavat kokemukset voivat heijastaa näin nykyhetkeen. Siirtymävaihe nuoruudesta aikuisuuteen on haastavaa aikaa nuoren elämässä. Sosiaalisen tuen ja turvallisten aikuisten tarve korostuu ja nuori tarvitsee aikuista kannustamaan ja tukemaan tulevaisuuden suunnitteluun. Vuorovaikutus ja kuulluksi tuleminen saavat nuoren kokemaan, että hän on tärkeä ja nuoren itsetunto tätä kautta kehittyy. Vuorovaikutuksellinen suhde syntyy taidelähtöisessä toiminnassa luontevasti. (Ahola ym. 2010, 22.)

Jälkihuollon aikana nuori rakentaa identiteettiään ja etsii paikkaansa yhteiskunnassa. Nuori omaksuu arvoja, normeja ja käyttäytymismalleja ympäristöstään, kuten vanhemmiltaan, opettajilta, ystäviltä ja mediasta. Nuori tekee ensimmäisiä isoja päätöksiä elämässään ja omia valintoja ohjaavat myös yhteiskunnalliset, ulkopuolelta tulevat paineet, millainen nuoren pitäisi olla ja miten toimia. Taidelähtöinen toiminta, esimerkiksi kuvalliset harjoitukset auttavat nuorta pohtimaan, kuka hän on ja mitä hän elämältään haluaa. (Ahola ym. 2010, 63.)

Jälkihuollossa usein puheeksi nousee nuoren tulevaisuus, mutta tämä menetelmä korosti mielestäni hyvin sitä, mitä toimenpiteitä nuoren tulee itse tehdä, jotta tavoitteisiinsa pääsee. Tämän lisäksi menetelmä toi hyvin esiin sen, minkä verran nuori kokee tarvitsevänsä vielä tukea jälkihuollon päättymisen jälkeen.

Nuorille on usein mielekästä valokuvata asioita, joista ovat kiinnostuneita ja mitkä asiat ovat heitä lähellä. Valokuvauksen kautta oman tulevaisuuden pohdinta voi olla myös nuorista antoisaa, sillä ne tekevät ajatuksista konkreettisia ja niitä on helpompi lähemmin tarkastella. (Ahola ym. 2010, 46.) Kaikkia nuoria valokuvatyöskentely ei kuinkaan innostanut ja työntekijä toi esiin, että ohjeistuksessa voisi korostaa keskustelun merkitystä.

Nuori ei innostunut lainkaan valokuvien käsittelystä tai kollaasin luomisesta, mutta saimme tehtävästä hänen näköisensä kirjoittamalla asiat paperille järjestelmällisesti.

Uskon, että tehtävä on juuri sopivan monipuolinen, jotta se kiinnostaa eri ikäisiä lapsia ja nuoria. Joidenkin kohdalla tehtävässä voisi korostaa vain keskustelua, kun taas toisten kanssa kuvien kerääminen ja ottaminen voisi olla todella hedelmällistä työskentelyä.

Elämäntarinatyökalujen kautta käytyjen keskustelujen perusteella viimeisenä nuoren kanssa oli tarkoitus tehdä ääntä ja kuvaa yhdistämällä digitarina. Digitarina on ollut tämän kokeilevan kehittämisen viimeinen etappi työntekijälle yhdessä nuoren kanssa. Elämäntarinamenetelmillä on tavoiteltu nuoren elämäntarinan tutkimista ja oman tarinan sekä identiteetin eheyttämistä. Digitarinassa tehdään videokooste omasta tarinasta. Viimeistä menetelmää kokeili

enää yksi työntekijä, eikä hänkään saanut sitä valmiiksi nuoren huonon motivaation vuoksi. Työntekijältä tuli tärkeä huomio ohjeistukseen liittyen, mikä voidaan päivittää lopulliseen menetelmämalliin.

"Sense of place"- tehtävää tehdessä ohjeistuksessa olisi mielestäni erittäin hyvä mainita, että paikasta kannattaa ottaa paljon kuvia digitarinaa tukemaan. Rupesimme miettimään sitä, mistä saisimme hyviä kuvia viimeiseen tehtävään ja molemmat harmittelimme, kun emme tajunneet ottaa vieraillemastamme paikasta kuvia."

Elämäntarinamenetelmän edetessä sitoutuminen työn tekemiseen oletetaan kasvavan. Menetelmässä on haluttu tarjota nuorelle konkreettinen lopputulos, digitarina, joka jää muistoksi oman elämäntarinan käsittelemisestä. Oman kädenjäljen näkyminen synnyttää ylpeyden tunteita ja näin vaikuttaa myönteisesti nuoren itsetuntoon. Menetelmän läpikäymisellä pyritään saamaan oivalluksia ja muutoksia, jotka heijastuvat koko nuoren elämään. (Ahola ym. 2010, 26.)

Prosessin loppuksi on tärkeää kokoontua sen äärelle. "Loppukoonti on kokemuksen arviointia, yhteistä jakamista, palautteen antamista ja prosessin päättymisen juhlistamista" (Ahola ym. 2010, 26). Nuorelle voidaan tarjota mahdollisuutta julkistaa digitarina esimerkiksi sosiaalisessa mediassa tai YouTubessa.

Tämän menetelmän tulevaisuus jää vielä kehittämisenasteelle työssäni. Selvitetäväksi jää mistä digitarinan kokeilemattomuus tai toimimattomuus johtuu. Toivottavaa olisi, että työntekijän oma motivaatio ei olisi esteenä uuden kokeilemisessä. Työntekijän ei tarvitse osata kaikkea itse, koska nuorilla on monenlaisia taitoja ja tietoja, joita voidaan hyödyntää digitarinan tekemisessä. Kun oppiminen on molemminpuolista, nuori voi iloita omista kyvyistään. (Ahola ym. 2010, 22.)

6.4 Loppuarviointi

Kehitysprosessi päättyi joulukuussa työntekijöiden tekemään loppuarviointiin.. Arvioinnin tarkoituksena oli koostaa yhteen kehitystyön onnistumisia ja tuoda esiin myös kehitettäviä asioita. Loppuarvioinnilla on myös merkittävä rooli lopullisen elämäntarinamenetelmämallin koostamisessa osaksi UOMA sosiaalipalveluiden jälkihuoltotyötä. Kyselyssä oli kymmenen avointa

kysymystä. Vastauksissa haluttiin saada edellisten arviointien tapaan työntekijän ääni kuuluviin. Loppukyselyyn vastasi neljä työntekijää.

Ensimmäisenä kyselyssä selvitettiin kehitystyön onnistumisia. Yksi työntekijöistä koki menetelmien tuovan ennalta suunniteltua ja mielekästä toimintaa tapaamisille nuoren kanssa. Työntekijä pääsi tutustumaan nuoren menneisyyteen ja koki sitä kautta luottamussuhteen parantuneen. Eräs työntekijä mainitsi menetelmien olevan suunniteltua osaksi helppokäyttöisiä ja selkeästi ohjeistettuja. Menetelmät auttoivat työntekijää ymmärtämään nuoren entistä paremmin ja saamaan kuvan siitä, millaiset asiat ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat nuoren elämässä. Menetelmät avasivat mahdollisuuden keskustella vaikeistakin asioista, jäsensivät nuoren elämää ja tapahtumia sekä suunnitella tulevaisuutta. Menetelmissä painottui nuoren osallisuus, nuori sai kokemuksen kuulluksi tulemisesta. Eräs työntekijä mainitsi onnistumiseksi menetelmien haasteellisuuden ja työntekijöiden haastamisen. Työntekijöiden meneminen mukavuusalueen ulkopuolelle haastaa työntekijää heittäytymiseen.

Toisena kysymyksenä haluttiin tietää, kuinka työntekijä koki aikataulun projektin aikana. Yksi työntekijöistä otti menetelmät haltuun viikko kerrallaan, joten tahti oli kova, mutta toisaalta hän koki, että aikataulutus oli sopiva. Työntekijän poissaolo vaikeutti hetkellisesti, jolloin tehtäviä oli päässyt kertymään. Eräs työntekijä teki omia opintojaan samalla, joten omat opiskelukiireet eivät mahdollistaneet kaikkien menetelmien kokeilemistä ja reflektointia annetussa aikataulussa. Eräs työntekijä mainitsi aikataulun olleen tiukka. Kaikki työntekijät eivät halukkuudestaan huolimatta onnistuneet pysymään kehitystyön rytmissä monista syistä johtuen.

Itse en vaan onnistunut saamaan sitä [kehitysprosessia] täysipainoisesti mukaan työskentelyyn. Tähän on monia syitä ja tekosyitä.

Kolmantena selvitettiin sitä, kuinka valitut menetelmät auttoivat nuoren kohtaamisessa. Työntekijä toi esiin sen, kuinka menetelmät asettivat työntekijän ja nuoren tasa-arvoiseen asemaan. Nuori ei kokenut häntä ohjeistettavan vaan menetelmiä mietittiin yhdessä. Eräs työntekijä kertoi menetelmien tuoneen sisältöä nuoren tapaamisiin. Tapaamisen sisältö oli eri tehtävien myötä ennalta tiedossa, mikä auttoi nuoren kohtaamisessa.

Menetelmien suunnittelu yhdessä nuoren kanssa sitoutti yhteiseen työskentelyyn.

Seuraavaksi haluttiin selvittää, mitä työntekijä tekisi toisin, jos aloittaisi nyt alusta. Jos olisimme aloittaneet tässä kohtaa alusta, yksi työntekijä säästäisi jokaisesta menetelmästä jotain konkreettista digitarinan tekoa varten. Tämä onkin tärkeä asia huomioida lopullisessa mallissa ohjeistuksen osalta. Lisäksi ajan varaaminen tälle kehitystyölle omasta kalenterista tuli esiin.

Tekisin toisin sen, että suunnittelisin tarkemmin ja löisin tarkemmin lukkoon päivät, jolloin tekee tehtävää ja tässä mukana koko ajan nuori.

Seuraavaksi kyselyssä selvitettiin sitä, mitä hyötyä projektista on ollut omaan ohjaajuuteen. Työntekijä koki saaneensa työvälineitä, jotka auttavat nuoriin tutustumisessa ja heidän menneisyyteensä perehtymisessä mielekkäällä tavalla. Työntekijän soveltaminen nuoren tarpeiden ja tilanteen mukaan tehtävissä kehitti ohjaamista. Eräs työntekijä vastaa näin:

Olen tutustunut asiakkaaseen paremmin ja pystyn nyt huomioimaan asiakkaan tuen tarpeet selvemmin.

Tämän vastauksen perusteella voidaan todeta, että elämäntarinamenetelmät ovat lisänneet UOMAn jälkihuoltotyön laadukkuutta. Kuudentena kysymyksenä selvitettiin, mitä projektissa jäi saavuttamatta. Työntekijä mainitsee viimeisen digitarinan, mikä ei valmistunut lopulliseen muotoonsa. Työntekijä ei ollut onnistunut motivoimaan nuorta tehtävän viimeistelyyn. Nuori oli kokenut digitarinan olevan liiaksi aiempien kertausta, eikä siksi pitänyt sitä mielekkäänä.

Kaikki työntekijät aikovat käyttää menetelmiä jatkossakin. Yksi työntekijä näkee, että niitä varmasti pitää vielä muokata ja soveltaa. Eräs työntekijä haluaa työssään kokeilla niitäkin menetelmiä, joita ei tämän projektin aikataulussa pystynyt vielä kokeilemaan. Tulevaisuudessa työntekijät eivät näe mitään estettä sille, etteikö menetelmät olisi vielä käytössä viiden vuodenkin päästä. Eräs työntekijä toteaa, että niin kauan kuin nuori itse on halukas niitä käyttämään, ei näe mitään estettä. Nuoren halukkuus nähtiinkin kokemuksen perusteella olevan suurin este sille, etteivät menetelmät tulisi käyttöön. Eräs työntekijä mietti kiirettä ja sen vaikutuksia.

Kiire ei saisi olla syy päästä työskentelyyn. Syy miksi [ne] jäisivät pois, on mielestäni oma haluttomuus ja jaksaminen heittäytyä työskentelyyn. Se, muovautuuko ne ajan saatossa, on eri asia.

Tulevaisuudessa menetelmien käyttämiseen liittyvät varmasti hyvät kokemukset, joita työntekijät ovat niistä saaneet. Mitä enemmän niitä hyödyntää, sitä tutummaksi ne tulevat ja kokemukset helpottavat menetelmien käyttämisessä uudelleenkin.

En näe syytä sille, miksei menetelmät voisi olla seuraavan viiden vuoden kuluttua käyttökelpoisia. Videoiden editointi tulee olemaan todennäköisesti vielä useammalla yleisen digiosaamisen piirissä, jonka vuoksi uskon menetelmän suorittamisen päinvastoin vain helpottuvan.

Nuoreen ja hänen menneisyyteensä tutustuminen ovat mielestäni teemoja, jotka tulevat olemaan vähintäänkin yhtä tärkeässä osassa työskentelyä vielä tulevaisuudessakin.

Lopuksi työntekijöitä pyydettiin antamaan sanallinen kokonaisarvio projektista. Palautteissa tuli ilmi ne asiat, mitkä prosessin aikana tulivat jo näkyväksi. Menetelmät on koettu hyviksi, kun niiden kokeilemiseen on heittäydytty mukaan. Toisaalta prosessin aikana työntekijöiden kiire, väsyminen loppua kohden ja sitoutumattomuus tulivat myös näkyväksi.

Sekä minä työntekijänä, että nuori molemmat nauttivat ja kokivat saavansa paljon menetelmistä. Tämä itsessään kertoo niiden hyvästä laadusta ja projektin onnistumisesta. Tämän lisäksi koen, että yritys sai projektin myötä hyödyllisen valikoiman menetelmiä, joita hyödyntää tulevaisuudessa. Digitalin luomista varten koen tehtävänantojen tarvitsevan tarkennusta ja pieniä lisäyksiä, jotta kokonaisuudesta saataisiin eheä.

Projekti vaikutti mielenkiintoiselta ja itseäni harmittaa, ettei oma nuoreni halunnut testata menetelmiä.

Itseä harmittaa, kun jäi kesken ja muut asia oli tukkeena. Työ oli mahtava mahdollisuus olla mukana ja kehittää työskentelyä. Saada nuori mukaan vielä paremmin työskentelyyn ja päästä nuoren maailmaan syvemmin.

Projekti oli mielenkiintoinen ja opettava. Projektista huomaa, että asiaan on perehdytty huolella, menetelmiä on suunniteltu tarkkaan ja, että projektilla on selvä tarkoitus. Uskon, että menetelmiä voisi hyödyntää laajemminkin jälkihuollon työssä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyössäni selvitettiin, millaisia mahdollisuuksia narratiiviset menetelmät tarjoavat osana jälkihuoltotyötä ja miten valitut elämäntarinamenetelmät auttoivat työntekijää kohtaamaan nuoren. Elämäntarinamenetelmien avulla pyrittiin jäsentämään nuoren elämäkokemuksia ja eheyttämään omaa tarinaa sekä itsetuntoa. Narratiivisten menetelmien kautta pyrittiin hakemaan uusia tulkulmia jo elettyyn elämään ja pohtimaan vaihtoehtoisia tarinoita tulevaisuuteen. Elämäntarinamenetelmien kokeilut osoittivat, että nuoren tarinan äärelle on todella tärkeää pysähtyä. Tarinoiden kertominen toiselle muokkaa aina tarinaa. Tärkeäksi asiaksi menetelmien käytössä nousikin yhteisesti jaettu kokemus työntekijän ja nuoren kesken. (Ks. Känkänen 2013, 49.)

Tammikuussa teetetyt pienet harjoitukset tiimille ohjasivat työntekijät elämäntarinan työstämisen maailmaan. Tämä oli alku työntekijän omalle sisäiselle työskentelylle, jonka kautta oma elämäntarinatyöskentely herätti ymmärrystä asiakasta kohtaan. Oman tarinan sisäistämisen merkitys ja sen ehkä jopa vaikean ääneen jakamisen ymmärrys kasvoi tämän myötä. Työntekijä saattaa löytää omasta elämästään yhtäläisyyksiä ja vaikka niitä kokemuksia ei asiakkaan kanssa jaeta, työntekijän ymmärrys asiakasta kohtaan kasvaa. Työn edetessä nousi esiin se, että erilaiset tunteet, joita asiakkaat meissä herättävät, voivat johtua meidän omista kokemuksistamme.

Kehittämishankkeen aikana varmuus ja kynnys elämäntarinamenetelmien käyttämiseen madaltui osana omaa ohjaajuutta. Kehittämishankkeen aikana työntekijöille tuli näkemystä siitä, millaisiin tilanteisiin ne sopivat ja toisaalta myös, milloin ne eivät toimi. Työ oli myös kehittävää, menetelmiä arvioitiin myös siitä näkökulmasta, miten niitä voisi käyttää toisin. Prosessin aikana työntekijät sovelsivat niitä omille asiakkailleen sopivammiksi. Työntekijöiden palautteista välittyi se, että tapaamiset olivat aitoja kohtaamistilanteita, jossa syntyi molemminpuolinen luottamuksellinen suhde. Nuoret kertoivat omasta elämästään aidosti ja rehellisesti. Usein puhe lastensuojelussa on hyvin ongelmalähtöistä. Huomio kiinnitetään herkästi asioihin, mitkä ovat huonosti ja mitä pitäisi muuttaa. Hyvinvoinnin sijaan puhutaan pahoinvoinnista, syrjäyty-

misestä, riskeistä ja huolista. (Känkänen 2013, 27–28.) Aidon, välittävän positiivisen suhteen luominen ja kohtaaminen pitäisi olla lastensuojelutyön ydin. Valitut elämäntarinamenetelmät tukivat ja rakensivat suhdetta nuoreen entisestään. Ne avasivat työntekijän ja nuoren yhteistä arkista tilaa. Huomionarvoista eritoten on se, että menetelmät nostivat esiin jotain uutta, asioita, mitä ei työntekijät aiemmin nuoresta tienneet. Menetelmät auttoivat työntekijää tuntemaan nuorta paremmin, mikä lisää jälkihuoltotyön laadukkuutta, kun palvelua pystyy paremmin kohdentamaan. Työntekijät voivat kokea olevansa etuoikeutettuja, että nuori rohkeni kertomaan ja jakamaan elämäntarinansa.

Kehittämistyö osoitti, että elämäntarinamenetelmät tuovat selkeän struktuurin jälkihuoltotyöhön, mutta se vaatii sekä nuoren että työntekijän sitoutumista. Nuoren elämäntarinaa tutustuminen ei ole helppoa, se voi olla rankkaa. Kehittämistyö osoitti menetelmien olevan välineinä tehokkaita avaamaan keskusteluyhteyttä ja parantamaan suhdetta nuoren ja työntekijän välillä. Työntekijän tulee aina pohtia ja harkita, kuinka menetelmän käyttö hyödyttää nuorta. Menetelmien käytöllä täytyy olla tavoite, mihin pyritään ja nähdä hyöty nuoren kannalta. Vastaavasti haittoja olisi hyvä kriittisesti osata arvioida. Menetelmiä voi toki käyttää irrallisesti, mutta parhaimman hyödyn siitä saa, kun sitä käyttää loogisesti etenevänä prosessina. Osalla työntekijöistä prosessi jäi valitettavasti kesken. Menetelmien käyttö vaatii työntekijältä suunnitelmallisuutta, aikaa ja jaksamista olla nuoren tukena koko prosessin ajan. Menetelmien käyttö on suhteellisen helppoa eikä vaadi suurta rahallista panostusta.

Oma oivallukseni näiden menetelmien analysointia toteuttamalla on ollut, että pelko siitä, että jonkin asian käsittely nuoren kanssa on liian terapeutista, on turhaa. Taidelähtöinen toiminta ja toiminnalliset menetelmät voivat tuottaa välillisiä terapeutisia vaikutuksia. Menetelmät voivat hoitaa, lohduttaa, virkistää, kehittää ja jopa parantaa. Menetelmien avulla nuoren kommunikaatio itsen ja toisten kanssa voi parantua ja näin mahdollisuus hyvinvoinnin kokemiseen parantuu. (Känkänen 2013, 32–33.) Erityisen kiinnostavia on ne tarinat, joissa autettavan rooli vaihtuu toimijan rooliin. Nämä tarinat kertovat onnistuneesta ohjaustyöstä ja kohtaamisesta, jossa työntekijä on onnistunut ulkoistamaan tai etäännyttämään nuoren ongelmasta tarinassaan. Näin ongelman otetta on pystytty vähentämään ja nuoren hallinnantunne on lisääntynyt. Tämä on juuri se mistä vaihtoehtoisissa tarinoissa on kyse. Vaihtoehtoinen tarina voi auttaa nuorta eteenpäin. (Kankaanpää 2012, 22.)

Kaikilla asiakasnuorilla ei vielä löytynyt voimavaroja elämäntarinan työstämiseen. Asiakastapaamisia peruuntui tai asiakkaan voimat tai elämäntilanne eivät mahdollistaneet elämäntarinan työstämistä. Kehittämistyö kiireisessä työtahdissa aiheutti välillä stressiä ja ahdistusta niin tutkijalle kuin kohdejoukollekin. Oma roolini etänä ei ollut helppo, koska en nähnyt arkea missä toiset työtä tekivät. Epävarmuuden, odottamisen ja hitauden tunteisiin sai totutella. Kehittämistyön alkuun sattunut kuuma kesä ja lomat myös hidastivat suunnitelmaani aikataulua entisestään. Pysin pitämään kuitenkin itseni avoimena ja positiivisena, kannustamaan tiimiläisiä tekemään parhaansa. Pysin olemaan etänäkin tavoitettavissa ja tsemppaamaan heitä takaisin asiakastyön hektisyydestä kehittämistyön pariin. Kehittämistyön luotettavuuden näkökulmasta on tärkeää tietää, missä prosessin vaiheessa toimijat eivät ole osallistuneet aktiivisesti kehittämiseen. Virhemahdollisuus kasvaa, mikäli työntekijät eivät osallistu kaikkiin vaiheisiin. (Toikko & Rantonen 2009, 124.) Prosessin aikana tuli moneen otteeseen näkyväksi, etten saa reflektioita työntekijöiltä annetussa aikataulussa. Elämäntarinamenetelmien kokeilemiselle ei löytynyt innostusta, asiakasta tai aikaa. Kiireessä ei kuitenkaan saa unohtaa kehittämistä. Kiire voi vaikeuttaa ja hidastaa uusiin työmenetelmiin perehtymistä ja käyttöönottoa (Känkänen 2013, 30). Projekti vaati minulta johtajuutta, ohjata tiimiä kohti tavoitetta. Kiireenkin keskellä on tärkeää, että ajatukset viedään välillä pois akuuteista arkisista asioista. Kehittämistyö ja ajattelu vaatii rauhaa ja aikaa, mitä tämän päivän hektisyys ei välttämättä liioin tarjoa. Kiireessä on helpompi ajatella ja suunnitella seuraavia päiviä ja viikkoja, kehittämistyö priorisoidaan herkästi kauemmaksi listalla. On kuitenkin tärkeää muistaa, miksi kehitämme. Mitä tällä työllä voimme saavuttaa niin työntekijän itsensä kannalta kuin yrityksenä. Kehittämistyö laajentaa asiakastyön näkökulmaa, jolloin on mahdollisuus tehdä työ entistä paremmin sekä kehittämistyö antaa myös voimia jaksamiseen. Kun tuntee tekevänsä työnsä paremmin, viihtyy ja jaksaa paremmin. Motivoituneet ja hyvinvoivat työntekijät sitoutuvat työhönsä, innovoivat ja tekevät sitä paremmin. Kehittämistyö parhaimmillaan lisää täten yrityksen tuottavuutta.

Tutkimustuloksia tarkastellessa korostetaan usein tieteellisen tiedon tarkkuutta, selkeyttä, johdonmukaisuutta ja varmuutta. Tieteellinen tieto eroaa arkitiedosta. Huomio kiinnittyy siihen, millaisin menetelmin sitä hankitaan ja tie-

toa perustellaan. (Aaltola 2018, 18.) Luotettavuus on tieteellisen tiedon keskeisin asia. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuudesta käytetään vakuuttavuuden käsitettä. Kehittämistoiminnassa luotettavuus tarkoittaa ennen kaikkea tiedon käyttökelpoisuutta. Ei riitä, että tuotettu tieto on todenmukaista, vaan sen tulee olla hyödyllistä ja siirrettävissä muihin käyttöympäristöihin. Tutkimuksen vakuuttavuus syntyy käytetyistä valinnoista ja menetelmistä. Tutkijan on näytettävä aineisto ja siihen perustuva argumentaatio avoimesti ja johdonmukaisesti. Myös analyysivaiheen epävarmuustekijät ja johtopäätöksiä heikentävät osatekijät pitää tuoda näkyviin. (Toikko & Rantonen 2009, 121–124.) Toikko & Rantanen (2009, 159) sanovat, että kehittämistoiminnalla ei ole varsinaisesti merkitystä, ellei sen seurauksena synny jotain käyttökelpoista.

Narratiivisen tutkimuksen luotettavuus herättää kysymyksiä, koska kerronnallinen tutkimus perustuu tulkintoihin (Heikkinen 2018, 184). John Dewey ja Charles Peirce ovat tuoneet esiin näkemyksen totuusteoriasta; tieto on tosi, jos se on käyttökelpoista. Käyttökelpoinen tieto on sosiaalisesti ankkuroitunut ja sosiaalisen tiedon tuottaminen vaatii vahvaa yhteistoimintaa. Tiedon käyttökelpoisuutta voidaan tarkastella kahdesta suunnasta. Sitä voidaan tarkastella joko prosessinäkökulmasta tai kehittämistulosten näkökulmasta. Prosessiarvioinnin näkökulmasta kyse on siitä, miten hyvin kehitystyön aikana kerätyjä aineistoja ja analyyseja voidaan käyttää työn ohjaamisessa ja projektin tavoitteiden saavuttamisessa. Kehittämistulosten näkökulmasta käyttökelpoisuus tarkoittaa prosessin seurauksena syntyneiden tulosten hyödynnettävyyttä. Tulosten hyödyllisyys ei saisi jäädä vaan yhden organisaation sisälle vaan olla hyödynnettävissä laajemmin. Tulosten siirrettävyys voidaan nähdäkin olevan yksi keskeisimmistä asioista kehittämistoiminnassa. (Toikko & Rantanen 2009, 125–126.)

Hyvistä käytännöistä puhuttaessa tarkoitetaan, että kehitettävä tuote on suoraan siirrettävissä toiseen käyttöympäristöön. Toisaalta jokainen kehitysprosessi on ainutkertainen. Muualla kehitettyä voi olla vaikea istuttaa sellaisenaan toiseen toimintaympäristöön työnyhteisöjen erilaisuuden vuoksi. (Toikko & Rantanen 2009, 126.) Näen, että siinä mielessä kehittämistoiminnan tulokset ovat kontekstisidonnaisia. Opinnäytetyöni on pilotointia, joten voimme ajatella onnistuneemme vähintäänkin kohtuullisesti siirrettävyyden ja käyttökelpoisuuden näkökulmasta. Kehittämistyön koostajana olen pyrkinyt tuomaan

työn toteutuksen läpinäkyvästi esille, niin että muiden on mahdollista tätä kautta arvioida työn siirrettävyyttä ja toimivuutta omassa toimintaympäristössään.

Vaikuttavuuden arviointi kuuluu keskeisesti kehittämistoimintaan. Vaikuttavuuden arvioinnissa voidaan tarkastella itse kehittämishanketta tai menetelmien vaikuttavuutta. (Toikko & Rantanen 2009, 148.) ”Maailma on sun” -kehittämishanke tähtäsi hyvien käytäntöjen kehittämiseen jälkihuoltotyössä. Työssä on tukeuduttu kirjallisuuteen ja aikaisimpiin tutkimuksiin elämäntarinamenetelmien vaikuttavuudesta. Hyvien käytäntöjen vaikuttavuuden osoittaminen on haasteellista. Kehittämistoiminnan aiheuttamien konkreettisten muutosten sijasta voidaan tutkia koettua vaikuttavuutta. Tällöin saadaan selville työntekijöiden käsityksiä ja kokemuksia muutoksesta. (Toikko & Rantanen 2009, 149–150.) Huomio työssäni kiinnitetään siihen, saavatko työntekijät uusia tapoja tehdä työtä ja vaikuttivatko käytetyt menetelmät nuoren kohtaamiseen. Reflektointien perusteella voidaan sanoa, että työntekijät ovat saaneet uusia työkaluja nuoren kohtaamiseen ja kokemukset menetelmien käytöstä ovat olleet todella positiivisia. UOMAn asiakastyöhön kuuluu olennaisena osana vaikuttavuuden arviointi, mitä tehdään yhdessä asiakkaan kanssa. Elämäntarinamenetelmien lopullinen vaikuttavuus asiakkaan kannalta voidaan havaita vasta tämän kehittämistoiminnan jälkeen.

Erosen (2012, 39) mukaan sijaishuollossa olleiden nuorten elämäntarinoita on tärkeää kuunnella, sillä siitä saatua tietoa voidaan hyödyntää yhteiskunnan palveluita kehittäessä. Tarinat synnyttävät myös tutkimustietoa. Nuorten kokemusasiantuntijuutta on tärkeä kutsua esiin ja palveluissa olisi paremmin pystyttävä mahdollistamaan tarinoiden kerrotuksi tuleminen. Tarinoiden kautta työntekijän on mahdollista ymmärtää paremmin asiakastaan ja näin kehittää lastensuojelun palveluita. Näin ollen elämäntarinatyöskentelyssä on läsnä vahvasti myös sosiaalityön rakenteellinen ulottuvuus.

Onnistuneella jälkihuollolla on mahdollisuus tarjota nuorelle käänkökohta elämään sekä mahdollisuus muutokseen. Oman elämäntarinan ja identiteetin eheytyksen myötä nuoren voimavarat kasvavat ja hän saa keinoja sekä vahvistusta ohjata omaa arkeaan. Tämä vaatii sen, että nuori on itse asettanut

oma tavoitteensa työskentelylle ja on sitoutunut. Työntekijän rooli nuorin motiivoinnissa ja tavoitteisiin kannustamisessa on tärkeä. (Muuri 2010, 26.) Elämäntarinamenetelmässä korostuu nuoren osallisuuden kokemus. Tunne omasta osallisuudesta on tutkittu olevan keskeinen seikka, mikä vaikuttaa jälkihuollon onnistumiseen (Pukkio 2016, 73). Tästä näkökulmasta voimme sanoa onnistuneemme hyvin, sillä pääosin nuoret lähtivät työskentelyyn hyvin mukaan.

Erilaisten menetelmien hallitseminen, oman osaamisen hyödyntäminen, luovuus ja työntekijän heittäytyminen ovat asioita, joita tämä kehittämisprosessi nosti esiin. Innokkuudesta huolimatta työntekijöiltä nousi esiin ajan puute. Toivottavaa olisi, että elämäntarinamenetelmät ja tällainen luova toiminta löytävät pysyvän muodon yrityksessämme. Taidelähtöinen toiminta lastensuojelussa on usein liian projektiluonteista. Tämän kehittämisprosessin tulokset riippuvat lopulta siitä, kuinka innostuneita ja motivoituneita työntekijät ovat käyttämään menetelmiä osana työtään tulevaisuudessa. Uudet käytännöt eivät määräyksinä tai velvoitteina siirry, vaan vaativat työntekijöiltä innostuksen kipinän. (Bardy & Känkänen 2005, 123–124.) Uusien työmenetelmien käyttöönotto ja juurtuminen on aina työyhteisön vastuulla olevaa (Känkänen 2013, 106). Tärkeä kysymys onkin, miten kehittämistyö voidaan kytkeä osaksi yrityksen strategiaa ja uudistumista. Kysymys on erityisen ajankohtainen Suomessa nyt, kun sosiaali- ja terveydenhuoltoa laajasti uudistetaan.

Jokainen kohtaaminen on ainutkertainen. Kohtaamiseen kuuluu läsnäolo, aktiivinen kuuntelu ja toisen kunnioittaminen. On tärkeää antaa asiakkaalle tilaa ja aikaa kertoa omaa elämäntarinaansa, se lisää molempien ymmärrystä siitä miten nuori voi. Elämäntarinamenetelmät ovat parhaimmillaan yhteinen löytöretki, jossa ohjaaja ei kaada tietoa nuorten päähän, vaan vastauksia ja ratkaisuja etsitään yhdessä. (Ahola ym. 2010, 22). Elämäntarinatyöskentely voi tarjota luovan toiminnan kautta nuorelle ja työntekijälle omanlaisen tavan kohdata. Tärkeintä on jättää myönteinen ja voimaannuttava jälki nuoriin, mikä kantaa heitä kohti hyvää aikuisuutta. Kun nuoren identiteetti selkiytyy, hän on valmis itsenäiseen elämään. Meidän työntekijöiden tehtävä on vaalia elämässä tärkeitä peruselementtejä; unelmia, toivoa ja toiveikkuutta. Luoda nuorelle uskoa siihen, että maailma on sun.

LÄHTEET

Aaltola, J. 2018. Filosofia, tiede, ymmärtäminen. Teoksessa Valli, R. (toim.) 2018. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalla tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 14–28.

Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 1999. Nuoren aika. Porvoo: WSOY.

Ahola, S. & Hiltunen, M. & Huhmaniemi, M. & Kuusela, K & Koivula, E. & Kolarin, H. & Linnanmaa, L. & Riikonen, U. & Rissanen, V. 2010. Rälläkkä ja sivellin. Taidetoimintaa nuorten hyvinvoinnin tueksi. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja 2017:33. Rovaniemi. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.sosiaalikollega.fi/hankkeet/paattyneet-hankkeet/nuorten-hyvinvoinnin-ankkurit/Rallakka_ja_sivellin_julkaisu.pdf [viitattu 28.9.2018].

Allen, P. 2017. Story and our sense of place. WWW-dokumentti. Päivitetty 9.8.2017. Saatavissa: <https://theoralitycentre.org/2017/08/09/story-and-our-sense-of-place/> [viitattu 15.10.2018].

Anttila, P. 2006. Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen. 2.painos. Hamina: Akatiimi.

Bardy, M. & Känkänen, P. 2005. Omat ja muiden tarinat: ihmisyyttä vaalimassa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Suomen valtio. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/handle/10024/75646> [viitattu 9.4.2018].

Barkman, J. 2016. Mennyt, nykyisyys ja tulevaisuus. Kolmen kohtauksen käsikirjoitus. Teoksessa Pukkio, S & Hipp, T. (toim.) 2016. Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 128–130. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616-1.pdf> [viitattu 17.11.2017].

Benjamin, S. 2014. Kulttuuri-identiteetti — Merkitys kehitykselle ja kotoutumiselle. Teoksessa Laine, M. (toim.) 2014. Kulttuuri-identiteetti ja kasvatusta. Kulttuuriperintökasvatusta kotouttamisen tukena. Suomen Kulttuuriperintökasvatusta seuran julkaisuja 8. Tallinna. 56 – 105. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/monikulttuurisuus_kansio/Kulttuuri-identiteetti_ja_kasvatusta.pdf [viitattu 6.11.2018].

Chase, E. S. 2011. Narrative inquiry. Still a Field in the Making. Teoksessa Norman K. Denzin ja Yvonna S. Lincoln. (toim.). The SAGE Handbook of Qualitative Research. Los Angeles: SAGE Publication, 421–434.

Collins, M. 2001. Transition to Adulthood for Vulnerable Youths: A Review of Research and Implications for Policy. Social Service Review 75:2. University of Chicago Press. 271–291. Saatavissa: https://www.jstor.org/stable/10.1086/322209?seq=1#page_scan_tab_contents [viitattu 10.5.2018].

Cross, J E, 2001. What is Sense of Place? Department of Sociology Colorado State University Prepared for the 12th Headwaters Conference, Western State College. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://western.edu/sites/default/files/documents/cross_headwatersXII.pdf [viitattu 20.10.2018].

Dunderfelt, T. 2016. Läsnaoleva kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja. Saatavissa: <https://www.keskikirjastot.fi> [viitattu 20.3.2018].

Enqvist, I. 2016. Toivoton tapaus vai tulevaisuuden toivo? Työttömien nuorten kokemuksia identiteetistään ja ajatuksia tulevaisuudestaan. Sosiaalialan koulutusohjelma. Metropolia ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/121037/Enqvist_lida.pdf?sequence=1[viitattu 29.11.2018].

Eriksson, E. & Arnkil, T-E. 2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. 8.painos. Stakes, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Op-paita 60. Tampere: Tampereen yliopistopaino. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence [viitattu 21.10.2018].

Eronen, T. 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Väitöskirja. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66881/978-951-44-8754-5.pdf?sequence=1>. [viitattu 18.6.2018].

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Forssén, K. & Roivainen, I. & Ylinen, S. & Heinonen, J. 2012. Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. 2.painos. E-kirja. Kuopio: UNIPress. Saatavissa: <https://ju.finna.fi/> [viitattu 17.8.2018].

Hallas, U. & Sihvola, S. 2012 - 2015. Omakuva N.Y.T. Luonnoskirja. Ehdotus taiteellisen kasvuryhmän prosessiksi. Finfami Uusimaa Ry, Mimi-projekti. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.finfamiuusimaa.fi/wp-content/uploads/2017/09/Omakuva_NYT_luonnoskirja.pdf [viitattu 9.11.2018].

Heinonen, H. 2016. Esipuhe. Teoksessa Pukkio, S. & Hipp, T. (toim.) 2016. Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 4–6. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616-1.pdf> [viitattu 18.6.2018].

Heikkinen, H. 2015. Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Aaltola, J & Valli, R (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4 painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 149–167.

Heikkinen, H. 2010. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J ja Valli, R. (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 143–159.

- Heikkinen, H. 2018. Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Valli, R. (toim.) Ikku-noita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 170–187.
- Helkama, K. & Myllyniemi, R. & Liebkind, K. 1999. Johdatus sosiaalipsykologiaan. 3.painos. Helsinki: Edita.
- Himberg, L. & Laakso, J. & Näätänen, R. & Peltola, R. & Vidjeskog, J. 1992. Psykologia 2. Kehittyvä ihminen. Porvoo: WSOY.
- Hipp, T. & Pukkio, S. 2016. Nuorten osallisuus ja kokemustieto jälkihuollon kehittämisesä. Teoksessa Pukkio, S. & Hipp, T. (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki. 102–117. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616-1.pdf> [viitattu 5.6.2018].
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15.painos. Helsinki: Tammi.
- Huovinen, T. 2015. Nuorten kokemuksia julkisista palveluista ja kuinka he haluavat tulla kohdatuksi: ”Siin tulee vaan sellanen fiilis, et mä oon ehkä sittenkin jotain”. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalityön koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/89893/HuovinenTiina%20Opinnaytetyo.pdf;sequence=1> [Luettu 12.9.2018].
- Hurtig, J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa: Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 167–193.
- Hynninen, S. 2016. Luovat ja taidelähtöiset menetelmät lastenkodin arjessa. Ohjaajan ja lapsen vuorovaikutustapojen rikastaminen. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Pro Gradu -tutkielma. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/52263/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201612115031.pdf> [Luettu 12.10.2018].
- Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvuori, J & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189–241.
- Hänninen, K. & Poikela, R. 2016. Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus. Teoksessa Törrönen, M. & Hänninen, K. & Jouttimäki, P. & Lehto-Lunden, T. & Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 148–164.

Hänninen, V. 2002. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. 5. painos. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Väitöskirja. Tampereen yliopistopaino. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67873/951-44-5597-5.pdf?sequence=1> [viitattu 13.4.2018].

Hänninen, V. 2008. Narratiivisen tutkimuksen eettiset haasteet. Teoksessa Pietilä, AM & Länsimies-Antikainen, H. (toim.). Etiikka monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä. Kuopio: Kuopion yliopisto, 121–137.

Hänninen, V. 2010. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Aaltola, J & Valli, R (toim.) 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 143–159.

Hänninen, V. 2018. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Valli, R. (toim.) 2018. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 188–208.

Innokylä. 2013. Työyhteisölähtöinen prosessikehittäminen. WWW-dokumentti. Päivitetty? Saatavissa: www.innokyla.fi/web/malli189476/toimintamalli [viitattu 15.4.2018].

Isokorpi, T. 2014. Kohtaamisen taidot – ihminen ihmiselle, kiireettömästi ja ammatillisesti. Näkökulmia nuorten kanssa toimivien työntekijöiden osaamis- ja koulutustarpeisiin. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://www.koordinaatti.fi/sites/default/files/TiaIsokorpi-Kohtaamisentaidot.pdf> [viitattu 19.7.2018].

Jokinen, A. 2016. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa Törrönen, M. & Hänninen, K. & Jouttimäki, P. & Lehto-Lunden, T. & Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.). Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 138–145.

Jokinen, S. & Kojola, A. Digitaalinen tarinankerronta oppimisessa sekä tietoverkot. WWW-dokumentti. Päivitetty 15.12.2015. Saatavissa: <https://people.uta.fi/~ak96136/IPOPP/index.html> [viitattu 5.10.2018].

Jäppinen, M. 2015. Väkivaltatyön käytännöt, sukupuoli ja toimijuus. Etnografinen tutkimus lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten auttamistyöstä Venäjällä. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 3/2015. Helsinki: Helsingin yliopisto. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/144319/vakivalt.pdf> [viitattu 21.9.2018].

Järvelä, H. & Keinänen, A. & Nuutinen, P. & Savolainen, E. 2004. Huumorin opettajan työvälineenä. Verkkojulkaisu. Joensuun yliopisto. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://docplayer.fi/14935889-Huumori-opettajan-tyovalineena.html> [viitattu 13.10.2018].

Kalanoja, J. 2009. Sosiaalinen pääoma: yhteisöllisyyden paluuta vai henkistä väkivaltaa. Yhteiskuntapolitiikka 74 (2009):1. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://www.stakes.fi/yp/2009/1/kajanoja.pdf> [viitattu 1.12.2018].

Kankaanpää, M. 2012. Elämäkerralliset työmenetelmät perhetyössä – Perhetyöntekijöiden näkökulma identiteettityöhön. Turun ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäyte YAMK. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/43957/Kankaanpaa_Marjut.pdf [viitattu 15.9.2018].

Kero, S.-M. 2018. Kehollisuus ja tunteet sosiaalityössä. Vuoropuhelua ihmisyden ja ammattilaisuuden kanssa. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. PRO gradu -tutkielma. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/58641/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201806203275.pdf> [viitattu 9.10.2018]

Kestilä, L. & Väisänen, A. & Paananen, R. & Heino, T. & Gissler, M. 2012. Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77:6. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Verkkojulkaisu. Saatavissa: www.julkari.fi/handle/10024/100138 [viitattu 18.5.2018].

Kinnunen, R. & Lidman, J. & Kekäläinen, K. & Kakko, S.-C. 2013. Sirkustoinnista hyvinvointivaikutuksia. Teoksessa Kekäläinen, K. & Kakko, S.-C. (toim.) 2013. ”Siellä on suupielet korvissa”. Hyvinvointivaikutuksia sosiaalisesta sirkuksesta. Tutkivan teatterityön keskuksen julkaisu, Tampereen yliopisto. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://www.uta.fi/cmt/index/siella-on-suutkorvissa-web-2013.pdf> [viitattu 11.10.2018]

Kiviniemi, K. 2018. Teoksessa Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 75–86.

Kiviranta, A. 2010. Sitouttamisen alkeet -samastuminen elokuvan roolihenkilöihin. Turun ammattikorkeakoulu. Viestinnän koulutusohjelma. Opinnäyte. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/14593/Anitta_Kiviranta_lopputyo_valmis.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 13.10.2018].

Korhonen, M. 2003. Omaelämäkerrat elämänselän jäsentäjinä. Teoksessa Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) Näkymätön näkyväksi. Elämänselän, työura ja sukupuolittietoinen ohjaus – projektin ydinteemoja. Kasvatustieteen tiedekunnan selosteita N:o 87. Joensuu: Joensuun yliopisto, 1–19.

Korhonen, S. & Julkunen, I. 2009. Vuorovaikutuksella vaikuttavuuteen. Sosiaalialan hyvät käytännöt työn kehittämisen ja ohjaamisen välineenä. Stakes, hyvät käytännöt -ohjelman loppuraportti. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.mentalhealthpromotion.net/resources/hk_loppuraportti19122007.pdf [viitattu 22.10.2018].

Kouri, S. 2017. Elämäkertata – totta vai tarua? Elämäkertatutkimus ja sen käyttö sosiologiassa. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sosiaalipedagogiikan laitoksen julkaisu 3:1. PDF-dokumentti. Saatavissa: www.doria.fi/handle/10024/130578 [viitattu 29.7.2018].

Kulmala, A. 2006. Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Saatavissa: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67610/951-44-6615-2.pdf> [viitattu 22.10.2018].

Känkänen, P. & Raunio A.-P. 2010. Suojassa, mutta näkyvässä – taidelähtöinen toiminta osallisuuden rakentajana lastensuojelussa. Nuorisotutkimus 28 (4), 1–17, Verkkolehti. Saatavissa: <http://elektra.helsinki.fi/oa/0780-0886/2010/4/suojassa.pdf> [viitattu 5.6.2018].

Känkänen, P. 2006. Taidelähtöiset työmenetelmät lastensuojelussa. Teoksessa Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 129–148.

Känkänen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa -kohti tilaa ja kokemuksia. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Tutkimus 109:2013. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104494/URN_ISBN_978-952-245-911-4.pdf?sequence=1 [viitattu 30.5.2018].

Kääriäinen, A. 2016. Sosiaalityön dokumentointi: suhde tietoon ja toimintaan. Teoksessa Törrönen, M. & Hänninen, K. & Jouttimäki, P. & Lehto-Lunden, T. & Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 189–197.

Laitila, M. 2009. Jaettu asiantuntijuus -kysymyksiä vallasta. Sosiaali – ja terveysministeriö. PDF -dokumentti. Saatavissa: http://www.epshp.fi/files/5275/Jaettu_asiantuntijuus_-_kysymyksiä_vallasta.pdf [viitattu 12.9.2018].

Laitinen, L. 2017. Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46. Turun ammattikorkeakoulu. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166166.pdf> [viitattu 11.12.2018].

Laitinen, M. & Pohjola, A. 2010. Asiakkuus – sosiaalityön ydinteema. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 7–18.

Laitinen, M. & Uusitalo, T. 2008. Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Kaasila, R. & Rajala, R & Nurmi, K (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 106–150.

Lambert, J. 2013. Digital storytelling. 4.painos. Capturing lives, creating community. USA: The center for digital storytelling.

Lastensuojelulaki. 13.4.2007/417. Saatavissa: www.finlex.fi [viitattu 18.1.2018].

- Luomala, E.-L. 2015. Asiakkaan kokemus kuulluksi tulemisesta. Centria ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutusala. Opinnäyte. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/92506/Luomala_EevaLiisa.pdf?sequence=1 [viitattu 3.10.2018].
- Maijala, R. 2017. Kolme työkalua luovuuteen. WWW-dokumentti. Päivitetty 11.9.2017. Saatavissa: <http://www.palvelupolkuja.fi/ideointi/kolme-tyokalua-luovuuteen/> [viitattu 5.3.2018].
- Marttiin, A. & Vanhatalo, J. 2016. Elämäntarinaa etsimässä. Näkökulmia si- jaishuollossa asuvan lapsen elämäntarinaa. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutusala. Opinnäyte. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/127998/Elamantarinaa%20rakentamassa_Marttiin_Vanhatalo.pdf?sequence=1 [viitattu 13.4.2018].
- Massey, D. 2001. Space, Place, and Gender. 3.painos. E-kirja. United States, Minneapolis: The university of Minnesota. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 19.6.2018].
- Moilanen, P. & Räihä, P. 2018. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 51–72.
- Murray, M. 2003. Narrative psychology. Teoksessa Smith, J. (toim.) Qualitative psychology. A practical guide to research methods. Lontoo: Sage, 111–131.
- Muuri, T. 2010. Videoitu menneisyysmatka nuoren kanssa. Kymeenlaakson ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäyte. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/24877/muuri_tero.pdf?sequence=1 [viitattu 24.9.2018].
- Mäntysaari, M. 2016. Hyvinvointiliberalismi ja uusliberalismi sosiaalityön toimintaympäristöinä. Teoksessa Törrönen, M. & Hänninen, K. & Jouttimäki, P. & Lehto-Lunden, T. & Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus. 75–86.
- Määttä, K. 2008. Syrjäytymisuhasta hyvinvointiin. Teoksessa Määttä, K. & Uusitalo, T. (toim.) 2008. Kasvatuspsykologian näkökumia ihmisen voimavarojen tueksi. Tampere, 7–10.
- Määttä, T. & Muranen, P. & Liikamaa, A. (2015) SelfMie. Digitalinat ja kuvat nuorten kokemustiedon kertojina. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61970/SelfMie_pdfa.pdf?sequence=2 [viitattu 24.3.2018].
- Mönkkönen, K. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Saatavissa:

http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_951-781-933-1/urn_isbn_951-781-933-1.pdf [viitattu 12.9.2018]

Nousiainen, K. & Petrelius, P. & Yliruka, L. 2016. Johdanto teemaan: Ylisukupolisesta näköalattomuudesta muutokseen – näköalaistavan sosiaalityön tunnustelua. Teoksessa Nousiainen, P. & Petrelius, P. & Yliruka, L. (toim.). Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja, työpaperi 20. 11–17. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130733/ty%C3%B62016_20_Puheista%20tekoihin_WEB.23.6.16.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 13.6.2018].

Nousiainen, K. 2004. Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Jyväskylä: Minerva Kustannus.

Nuotio, J. 2013. Työntekijöitä motivoimalla ja sitouttamalla kohti parempia tuloksia. Turun ammattikorkeakoulu. Liiketalouden koulutusohjelma. Opinnäyte (Yamk). Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/63104/Nuotio_Juuso.pdf?sequence=1 [viitattu 22.10.2018].

Pekkarinen, V.-L. 2007. Elämänkaaren eri vaiheet. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://oppimateriaalit.jamk.fi/elinikaivenohjaus/files/2015/06/elamankaaren_eri_vaiheet.pdf [viitattu 13.8.2018].

Peltola, M & Moision, J. 2017. Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 112. PDF-dokumentti. Saatavilla: www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/aania_ja_aanettomytta_palvelukentilla.pdf [viitattu 13.4.2018].

Pietikäinen, A. 1999 – 2001. Sosiaalipsykologian verkkokurssi. Roolit sosiaalisuuden kuvaajina. Tampereen yliopiston täydennyskeskus TYT. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiaalipsykologia/roolit.html> [viitattu 22.10.2018].

Poskela, J. & Kutinlahti, P. & Hanhike, T. & Martikainen, M. & Urjankangas H-M. 2015. Kokeileva kehittäminen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 67/2015. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74944/TEMrap_67_2015_web.pdf?sequence=1 [viitattu 28.4.2018].

Prensky, M. 2001. Digital natives, Digital immigrants. MCB University Press, Vol. 9 No. 5. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf> [viitattu 2.7.2018].

Pulli, T. 2010. Totta ja unta. Draama puhe- ja kehitysvammaisten ihmisten yhteisöllisenä kuntoutuksena ja kokemuksena. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Tutkimus 385. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/23063/9789513938406.pdf?sequence=1> [viitattu 26.12.2018].

Purhonen, K. (toim). 2014. Kirjasto elämään -menetelmiä kirjaston, nuoriso – ja sosiaalityön yhteiseen työhön. Mikkelin ammattikorkeakoulu. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.verke.org/wp-content/uploads/2016/01/kirsi-purhonen-Kirjasto-ela%CC%88ma%CC%88a%CC%88n1.pdf> [viitattu 29.10.2018].

Purhonen, K. 2018. Katse tulevaan. Nuorisotyön ammattien yhdyspinoilla. Teoksessa Komonen, K & Ronkainen, J. (toim.) 2018. Punaisen langan virkkausta. Näkökulmia nuorisotyön koulutukseen, tutkimukseen ja kehittämistyöhön. Kaakkois-suomen ammattikorkeakoulu. 213–224. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/153091/URNISBN9789523440944.pdf?sequence=1&isAllowed=> [viitattu 21.10.2018]

Rantala, P. 2013. Taidelähtöinen toiminta katalysaattorina ja näkyväksi tekijänä. Teoksessa Rantala, P & Jansson, S-M. (toim.) 2013. Taiteesta toiseen. Taidelähtöisten menetelmien vaikutuksia. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 10. 74–94. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://theatreworks.fi/wp-content/uploads/2014/02/Nettiversio.pdf> [viitattu 10.12.2018]

Reunanen, H. 2017. Kohtaamisen taidetta hoitotyössä. Tampereen yliopisto. Blogi. Päivitetty 26.6.2017. Saatavissa: <https://blogs.uta.fi/perheetkeski-ossa/2017/06/26/kohtaamisen-taidetta-hoitotyossa/> [viitattu 30.8.2018].

Roos, J.-P. 1988. Elämäntavasta elämäkertaan. Jyväskylä: Gummerus.

Rouhiainen, A. 1999. Tiedostamisen, kriittisen ajattelun ja reflektoinnin merkitys oppimisen osana. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. PRO gradu -tutkielma. Saatavissa: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kas/kasva/pg/rouhiainen/tiedosta.pdf> [viitattu 4.6.2018].

Ruuskanen, P. Sosiaalinen pääoma. Jyväskylän yliopisto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/sosiaalinen-paaoma> [viitattu 18.6.2018].

Räty, E. 2017. Sosiaalisen pääoman monitulkintaisuus. Tampereen yliopisto. Johtamiskorkeakoulu. Pro gradu -tutkielma. Saatavissa: <https://tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/101843/GRADU-1502893220.pdf?sequence=1> [viitattu 7.12.2018].

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Verkkojulkaisu. Saatavissa: <http://docplayer.fi/93964-Anita-saaranen-kauppinen-anna-puusniekka-menetelmaopetuksen-tietovaranto-kvalimotv-kvalitatiivisten-menetelmien-verkko-oppikirja.html> [viitattu 3.2.2018].

Saari, J. & Aaltonen, E. & Eskola, J. & Heinonen, O.-P. & Hentunen, P. & Ikonen, A.-M. & Jutila, K. & Kaakinen, J. & Kangas, O. & Lonka, K. & Nord, U. & Pantzar, J. & Santamäki-Vuori, T. & Simojoki, K. & Tervahauta, M. 2018. Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti. Helsinki: Valtioneuvoston

kanslia. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2018. Saatavissa: www.valtioneuvosto.fi/documents/10616/334456/eriavoraportti-21032018/fd6f37c6-04d9-44db-99bb-53d54ef1ad1f [viitattu 12.9.2018].

Salo, S. 2015. Kertomuksia elämästä. Elämäntapahtumien merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuissa osana elämänkulkua. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. PRO gradu-tutkielma. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/46094/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201505272072.pdf?sequence=1> [viitattu 3.10.2018].

Schmied, V. & Walsh, P. 2010. Effective casework practice with adolescents: perspectives of statutory child protection practitioners. 165–175. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://manasius.cholerik.cz/Petra-2.pdf> [viitattu 2.11.2018].

Sokka, J. 2016. Nuorille tubetetaan: Nuorille kohdistetun sisältömarkkinoinnin eettiset haasteet. Media ammattikorkeakoulu. Liiketalouden koulutusohjelma. Opinnäyte. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/118541/Opinnaytetyo_Johanna%20Sokka.pdf?sequence=1 [viitattu 5.10.2018].

Stepanow, T. & Rousi, S. 2018. Tuben vaikuttavuus 2018. Tubessa on voimaa -tutkimus. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://gallery.mailchimp.com/51dcac922895b595252311872/files/c69bebcf-3eea-4139-affc-f12c526d064d/Tuben_vaikuttavuus_2018.pdf [viitattu 7.10.2018].

Suojanen, U. 2014. Toimintatutkimus ammatillisen kehittymisen välineenä. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://metodix.fi/2014/05/19/suojanen-toimintatutkimus/> [viitattu 17.4.2018].

Suojanen, 1993. Reflektiivinen prosessi. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://users.utu.fi/kavirt/webopaskorjattu/reflektiivinenprosessi.htm> [viitattu 8.6.2018].

Sutinen, J. 2010. Selfstory. Elämäntarinamenetelmä. Menetelmäopas. Helsinki: Suomen psykologinen instituutti. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://psyk.fi/wp-content/uploads/2017/09/selfstory-menetelmakirja.pdf> [viitattu 3.3.2018].

Sutinen, J. 2010. Selfstory -menetelmä, työväline eheän tarinan rakentamiseen tunnevaurioituneiden lasten ja nuorten kanssa. Julkaistu 22.4.2010. Verkko-lehti. Saatavissa: <https://www.kultti.net/artikkelit/149/> [viitattu 26.9.2018].

Syrjälä, L. 2010. Elämänkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Aaltola, J & Valli, R. (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 247–261.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. 3.painos. Tampere: Tampereen yliopistopaino. Saatavissa: http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 17.4.2018].

Toikko, T & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Toiviainen, M. & Salmi, R. 2017. 12 Tarinaa kirjoittamisesta. Helsinki: WSOY.

Toivonen, T. 2015. Nuorten pahoinvointia ei nähdä. YLE. WWW-dokumentti. Päivitetty 24.3.2015. Saatavissa: www.yle.fi/uutiset/3-7886025 [viitattu 23.6.2018].

Trell, E.-M. & Van Hoven, B. 2010. Making sense of place: exploring creative and (inter)active research methods with young people. Fennia 188: 1, pp. Helsinki. 91–104. PDF-dokumentti. Saatavissa: <file:///C:/Users/makin/Downloads/2522-Article%20Text-8412-1-10-20101110.pdf> [viitattu 25.7.2018].

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Törrönen, M. 2016. Vastavuoroisuuden yhteisöllinen luonne. Teoksessa Törrönen, M. & Hänninen, K. & Jouttimäki, P. & Lehto-Lunden, T. & Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 39–56.

Törrönen, M. & Heino, E. s.a. Vastavuoroisuus sosiaalityössä. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://blogs.helsinki.fi/masterclass/files/2014/04/vastavuoroisuus_torronen.pdf [viitattu 3.9.2018].

Törrönen, M. & Vauhkonen, T. 2012. Itsenäistyminen elämänvaiheena – osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten hyvinvoinnista. Sos-lapsikylä ry. PDF-dokumentti. Saatavissa: www.sos-lapsikyla.fi/fileadmin/user_upload/tiedostot/kuvat/pdf-tiedostot/vertaistutkimus-SOS-Lapsikyla.pdf [viitattu 5.4.2018].

Uusitalo, T. 2006. Miten päästä yli mahdollottoman? Narratiivinen tutkimus itsemurhamenetyksistä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Ylönen, O. 2009. Kaksinkertaisesti näkymättömät? - Lastensuojeluun liittyvät merkitykset nuorten kokemuksissa. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Lisenssiaatintutkimus. Saatavissa: <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=614223a4-9042-401c-9930-4c4e41132809> [viitattu 2.9.2018].

Vastamäki, J. & Ilvonen, E. 2018. Työkyvyn perusta luodaan lapsuudessa. Turun sanomat 29.3. 2018. Verkkolehti. Saatavissa: www.ts.fi/mielipiteet/aliot/3891666/Tyokyvyn+perusta+luodaan+lapsuudessa+iikamaa [viitattu 28.2.2018].

Vilkas, A. 2015. Valokuvan tarina -valokuva vaihtoehtojen ikkunana. PDF-dokumentti. Saatavilla: www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/95442/Vilkas_Annina_valokuvantarina.pdf?sequence=2 [viitattu 4.3.2018].

Vilka, H. 2014. Tutki ja havainnoi. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://hanna.vilka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-havainnoi.pdf> [viitattu 18.4.2018].

Vilkko, A. 2001. Elämänkulku ja elämänkerronta. Teoksessa Heikkinen, E. & Tuomi, J. (toim.) Suomalainen elämänkulku. 2. painos. Helsinki: Tammi, 74-85.

Vilmilä, F. 2016. Elämäntaitojen äärellä. Taidetyöpaja nuorten elämäntaitojen vahvistajana. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/elamantaitojen_aa-rella.pdf [viitattu 11.12.2018].

Virta, K. s.a. Reflektiivinen prosessi. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://users.utu.fi/kavirt/webopaskorjattu/reflektiivinenprosessi.htm> [viitattu 27.9.2018].

Väisänen, J. 2016. ”Olipa kerran kotitila” – narratiivinen tutkimus paikan ja kodin merkityksistä. Itä-suomen yliopisto. Yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20160484/urn_nbn_fi_uef-20160484.pdf [viitattu 4.5.2018].

Wiikla, J. 2017. Mahdollisuuksien kehystämät toimijuudet jälkihuollon asiakasnuorten elämäntarinoissa. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Pro Gradu -tutkielma. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/193562/wiikla_sosiologia.pdf?sse-quenc=2&isAllowed=y [viitattu 17.9.2018].

Vastausohjeet

Kirjoita omalla kielelläsi ja tyyllilläsi ja voit nauhoittaa myös muisteluksi. Kirjoittamisen apuna voit käyttää seuraavia kysymyksiä:

1. Valmistautuminen: Millä tavoin olen valmistautunut asiakastapaamiseen? Onko valmistautuminen ollut mielestäni onnistunut? Perustele.
2. Kohtaaminen: Millä tavoin kohtaaminen mielestäni onnistui? Miten kuvailisin omaa tunnetilaani? Entä asiakkaan tunnetilaa? Oliko tunnelma hermostunut vai luonteva? Mitä kohtaaminen minussa herätti?
3. Vuorovaikutus. Millainen vuorovaikutuksen taso oli minun ja asiakkaan välillä? Millaisia rooleja minulla oli tapaamisessa? Miten elämäntarinatyöskentely vaikutti vuorovaikutukseen?
4. Menetelmä. Tukiko valittu menetelmä nuoren osallisuutta tapaamisessa? Auttoiko menetelmä nuorta puhumaan omasta elämästään? Miten valittu menetelmä istui osaksi omaa ohjaajuuttani? Sainko menetelmän kautta lisää tietoa asiakkaasta? Mitä ongelmia menetelmän käyttöön liittyi? Mitä onnistumisia se toi? Tuliko eteen jotakin yllättävää, mihin et ollut osannut valmistautua? Miten paljon sinun piti muokata ohjeistusta oman näköiseksi? Perustele.
5. Kehittyminen. Miten valittua menetelmää pitäisi kehittää? Voisinko käyttää sitä tulevaisuudessa, perustele? Mitä työntekijänä voisi tehdä toisin?

LAIVA

Piirrä laiva, jossa on

1. Runko: Mitkä ovat vahvuuteni?
Missä olen hyvä?
2. Purje: Mitkä asiat vievät minua eteenpäin? Mitkä asiat antavat minulle voimia?
3. Ankkuri: Mitkä asiat jarruttavat/estävät minua?
4. Karikko: Haittaako jokin asia menneisyydessäsi minua menemästä eteenpäin?
5. Hai: Mitä pelkään?

ALKUKYSELY

Suunnittelen "Maailma on sun" -elämäntarinatyöskentelyä Yhteisöpedagogi YAMK -opinnäytetyönäni osaksi UOMA sosiaalipalvelujen jälkihuoltotyötä. Alkukyselyn tarkoituksena on kartoittaa tutkimukseen osallistuvien Uoman työntekijöiden toiveita ja ajatuksia elämäntarinatyöskentelyä kohtaan. Kiinnostuksen kohteena on myös työntekijöiden käsitykset elämäntarinatyöskentelyn soveltuvuudesta osana omaa ohjaustyötä ja nuoren kohtaamista. Kyselyn vastaukset käsitellään luottamuksellisesti. Kyselyyn osallistuneiden henkilöllisyys ei tule ilmi tutkimuksessa eikä sen raportoinnissa. Vastaa tähän kyselyyn nimettömänä. Voit kirjoittaa vastauksesi erilliselle paperille ja toimittaa sen minulle sähköpostilla laura.makinen@uomasosiaalipalvelut.fi. Palautathan vastauksesi 31.3.2018 mennessä.

KYSYMYKSET:

1. Mitkä asiat sinä näet avainasemassa asiakkaan kohtaamisessa?
2. Millä tavalla sinulle muodostuu kuva asiakkaasi elämäntarinasta (kuvaa mahdollisimman tarkkaan prosessi, jossa asiakkaan elämäntilanteet, tapahtumat ja tarinalliset palaset tulevat tietoon). Onko sinulla kysymyksiä, joita hyödynnät? Hyödynnätkö kuvia.
3. Oletko hyödyntänyt jo valmiiksi jotain elämäntarinatyöskentelyyn liittyvää menetelmää? Jos olet, niin mitä ja millaisin kokemuksin?
4. Miten sinä hyödynnät asiakkaan elämäntarinatietoja asiakassuhteessa nuoren kanssa toimiessa?
5. Miksi elämäntarinan huomioiminen voi mielestäsi olla tärkeä osa jälkihuoltotyötä?
6. Mitä "Maailma on sun" työskentelyllä haluaisit saavuttaa?
7. Millaisia odotuksia sinulla työntekijänä on elämäntarinatyöskentelyltä? Mitä seurauksia sillä voisi olla suhteessa omaan ohjaajuuteesi/työhösi?
8. Onko sinulla mielessä jotakin epäilyksiä, pelkoja tai näetkö jotakin kompastuskiviä uuden työskentelytavan kokeilussa/pilotoinnissa?

KIITOS VASTAUKSISTASI !!

IHAN KUIN MINÄ

Lukekaa yhdessä satu, pätkiä kirjasta tai katsokaa elokuva, joka muistuttaa asiakkaan tarinaa. Keskustelkaa tarinan päähenkilöstä, tapahtumista ja juonesta. Mitä päähenkilö teki? Mitä hän ajatteli? Mitä hän tunsi? Miten hän selvisi? Asiakkaalta voi myös kysyä tuleeko hänelle mieleen mitään sellaista tarinaa tai satua, joka muistuttaisi hänen elämäänsä. Lopuksi asiakkaan kanssa voi keskustella siitä, millä tavalla hänen elämäntarinansa muistuttaa sadun tai elokuvan tarinaa. Lopussa on lista elokuvista, saduista ja kirjoista, joita voi käyttää.

Elokuvan, tarinan jälkeen oman elämäntarinatyöskentelyn aloittamisen pohjustus yhdessä asiakkaan kanssa. Tarkoitus on, ettei elämäntarina tule näkymään missään. Prosessissa testataan ja analysoidaan itse menetelmää ja siitä heränneitä ajatuksia.

ESIMERKKI LISTA TARINOISTA

Elokuvia:

He ovat paenneet
 Reindeerspotting
 Tummiin perhosten koti
 13 reasons why
 Teit meistä kauniin

Kirjoja:

Dorrestein, Renate. Kivisydän. (perhetragedia ja selviytyminen)
 French, Marilyn. Kausi helvetissä. (koskettava sairaskertomus)
 Elonen, Anna-Maija. Tätä sä haluut. (liian lyhyt lapsuus, aikuistuminen, seksuaalinen hyväksikäyttö)
 Elonen, Anna-Maija. Selviytyjätyyppi. (lastenkotimenneisyys)
 Harjunen, Ritva & Tallgren, Liisa. Hintana elämä. (huumenuorten tarina äidin kertomana)
 Hauhia, Marita. Viilletty elämä. (huumeet, saatananpalvonta)
 Hedges, Peter. Rakkain terveisin Äiti. (perhe, ero äidistä pienen pojan näkökulmasta)
 Hoeg, Peter. Rajatapaukset. (lastenkotilapset, aikakäsitys)
 isalo, Inkeri ym. Rikottu ruukku. (selviytyminen inestististä)
 Istanmäki, Sisko. Liian paksu perhoseksi. (parisuhde/sukupolvet)
 Istanmäki, Sisko. Peili. (novelleja ihmissuhteista)
 Lauck, Jennifer. Siipirikko. (äidin sairaus, kuolema, paha äitipuoli, isän kuolema)
 Kontio, Tomi. Keväällä isä sai siivet. (fantasiaromaani lastenkotilasten kohta-loista)
 Koskenvesa, Marjatta. Lunta, sanoi perhonen. (äiti-tytär, tyttären itsemurha, uskonto)
 Kähkönen, Sirpa. Lukittu lähde. (salaisuus)
 Lander, Leena. Tummiin perhosten koti. (lastenkotimaailma)
 Marttila, Hanna-Marjut. Tulikirja. (nuoren miehen nuoruusiän kriisit, psykiatrisen laitoshoidon)

Mörö, Mari. Kiltin yön lahjat. (laiminlyöty 6-vuotias tyttö)
 Mörö, Mari. Neliveto. (pienien poikien maailmaa)
 Nousiainen, Inka. Kivienkeli. (hyväksikäytetty, laiminlyödyt 16-v.)
 Onkeli, Kreetta. Ilonen talo. (moniongelmaisuus, päihdeperhe)
 Parkkinen, Jukka. Onnenpoika ja pelienkeli. (nuoren miehen kasvukivut, laiminlyöty lapsi)
 Poutanen, Kira. Ihana meri. (nuoren tytön anoreksia)
 Quindlen, Anna. Mustelmilla. (perheväkivalta)
 Quindlen, Anna. Se mikä on totta. (äidin syöpä, suhde vanhempiin, muutos)
 Repo, Niina. Pimeä huone. (murrosikäinen nuori nainen, vaikea lapsuus)

Satuja:

Pullon henki (kelpaamaton lapsi, ei hyväksytty)
 Tuhkimo (sisarkateus, kateus)
 Kalastaja ja henki (aikuisen voittaminen, turva)
 Tähtäpää (itsenäistyminen, eriytyminen)
 Hannu ja Kerttu (hylätyksi tulemisen pelko)
 Kolme pientä porsasta (itsenäistyminen, realiteettiperiaate vs. mielihyväperiaate)
 Punahilkka (muodonmuutos, äitisuhde)
 Siilijussi (ei toivottu lapsi, epätäydellisyys)
 7 korppia (ei tarvitse pelätä tuhoavia toiveita)
 Saapasjalkakissa (usko, pienet teot ovat merkityksellisiä)
 Peukaloinen (pieni ja olematon voi voittaa)
 Mehiläiskuningatar (eheytyminen)
 Pikku veli ja sisar (eheytyminen ja muodonmuutos, eriytyminen)
 Kaksi veljestä (persoonan ristiriitaisten puolien yhdistäminen)
 Lumikki (äidin kuolema, paha äiti, oidipaalivaihe)
 Kaunotar ja hirviö (narsismista aitoon tunteeseen, kasvu)
 Iso kiltti jätti (hallintaan samaistuminen)
 Jaakko ja jättipersikka (viekkkaus voittaa, pienikin voi selvitä viekkauksella)
 Pinokkio (erilaisuus, isäkuva)
 Peter Pan (kriisit, yksinäisyys, regressio, itsenäisyys)

MUN TARINA

Piirtäkää asiakkaan kanssa paperille elämänjana tai polku. Se voi olla vapaa-
muotoinen kuvio, esimerkiksi polku joka kuvaa tähänastista asiakkaan elä-
mää. Se voi olla tasainen, mutkainen, mäkinen, sahalaitainen, kumpuileva tai
kuoppainen.

Pyydä asiakasta aloittamaan 0-ikävuodesta ja laittamaan toiseen päähän tä-
mänhetkinen ikä. Jakakaa jana vuosiin sekä erilaisiin jaksoihin, joita asiakas
kokee elämässä olleensa. Näitä voi olla esimerkiksi ”onnellinen aika”, ”aika
kotona”, ”aika lastenkodissa” tai ”huonokausi”. Laittakaa kaudet janaan. Ni-
metkää yhdessä erilaisia kokemuksia ja muistoja janaan ikävuosien kohdalle.
Ohjaaja voi tuoda vaihtoehtoisia näkökulmia tarinaan kysymysten avulla, jos
kokemukset ovat pelkästään negatiivisia. Janaa voi käyttää koko ”Maailma on
sun” -työskentelyn pohjana. Yksittäisiin kokemuksiin voi liittää myös tunteita ja
ihmisiä. Mitä ajattelit silloin? ketä oli kanssasi sairaalassa? mitä tunteita sinulla
oli häntä kohtaan?

Pyydä asiakasta lisäämään janaan ASUINPAIKAT. Kirjoittakaa jokaisen pai-
kan alle ranskalaisin viivoin hajuja, makuja, muistoja, värejä, tunteita, ihmisiä,
huonekaluja, tarinoita ja kokemuksia. Yksityiskohtaiset muistot ovat hyviä.
Tärkeää on keskustelu eri paikoista. Mitä muistat sieltä? Ketä siellä oli? Min-
käläinen hän oli silloin? Oliko sinulla jotain lempilelua siellä paikassa? Olitko
onnellinen siellä? Minkälainen sänky sinulla oli? Oliko isä silloin vielä kotona?

LAUSUNTO

Etsikää jokin lausunto, raportti tai terveydenhuollon selvitys, jossa kuvaillaan asiakasta ja hänen tapaansa toimia. Lukekaa lausunto yhdessä ja keskustelkaa siitä. Mitä muistoja ja ajatuksia se herättää? Tunnistaako nuori siitä itsensä? Mikä on samaa, mikä on muuttunut?

”SENCE OF PLACE”

Paikat ovat muistoja täynnä. Elämämme paikat ja niihin liittyvät muistot vaikuttavat siihen millaisia olemme. Kokemukset paikoista ovat yksilöllisiä ja rakentuvat kokemustemme ja aistien kautta.

Tehkää vierailu johonkin nuorelle merkitykselliseen paikkaan hänen elämänjanallaan. Se voi olla lapsuudenkoti, mummola, koulu, leikkipuisto, lastensuojelulaitos, nuorisotalo, mikä vain. Riittääkö pihalla käyminen vai pääsisittekö sisään? Tapaisitteko jonkun vanhan tutun, joka nuoren muistaisi? Olisiko hänelle tarina jaettavanaan nuoresta? Mitä ajatuksia, tunteita, tuntemuksia ja aisteja paikkavierailu nuoressa herättää. Käykää keskustelua paikasta ja sen merkityksestä nuoren elämäntarina.

Mitä muistoja, tarinoita paikasta nousee mieleen? Mitä paikka kertoo sinulle? Mitä teit, mitä jätit tekemättä? Mistä haaveilit? Mitä pelkäsit? Koitko olleesi siellä turvassa?

ROOLINVAIHTO

”Mitä on katsoa maailmaa toisin silmin, toisen roolista käsin?”

Ihminen kehittää ja ottaa käyttöön uusia rooleja läpi elämänsä. Erityisesti elämän muutoskohdat ovat uusien roolien omaksumiskautta. Tämän menetelmän tavoitteena on tarkastella identiteettiä, tuottaa uusia näkökulmia siihen, mitä nuorella on itsellään tai mitä ympäristö tai muut ihmiset hänestä kertovat. Vaihtoehtoisten näkökulmien avulla voi löytää uuden juonen tai näkökulman itseensä ja omaan tarinaan.

Tehtävä:

Kirjoita itsestäsi tarina tai kuvaus minkälainen olet esimerkiksi työntekijän, äitisi, isäsi, opettajasi tai ystäväsi näkökulmasta. Asetu toisen rooliin ja kirjoita minkälaisena näet itsesi. Minkälainen on ulkonäkösi, luonteesi, osaamisesi ja tapasi.

Kirjoittakaa tarina hän muodossa käyttämällä asiakkaan nimeä. Roolinvaihdon kautta on mahdollisuus tarkastella niitä käsityksiä, mitä asiakkaalla on suhteessa muihin. Käykää keskustelua rooleista ja itsetunnosta. Tärkeää olisi löytää uusia näkökulmia, rikastaa kuvausta itsestä. Nuori on herkkä tarinalleen. On tärkeää, että nuoren peilaama käsitys itsestään rakentuu toiveikkaaksi. Keskeistä menetelmän ohjauksessa on työntekijän aito kiinnostus ja asenne, sekä positiivinen palaute.

ELÄMÄNHALLINTA JA TULEVAISUUS

Elämäntarinan rakentumisessa menneisyystyöskentelyn ohella keskeistä on nuoren suhde tulevaisuuteen. Oman elämäntarinan aukikirjoittamisen ja eheytyksen myötä, nuori voi nähdä uusia näkymiä tulevaisuudesta. Identiteettiä ja omaa tarinaa voi työstää haluamaansa suuntaan, katsetta suunnata valintoihin, joita nuori tekee.

Keskustelu ”Minä viiden vuoden päästä”:

Minkälaisia toiveita, suunnitelmia, haaveita ja tavoitteita nuorella on elämässään?

Minkälaista tulevaisuutta, elämää nuori haluaisi kokea, mikä siinä olisi tärkeää ja merkityksellistä? Minkälainen elämä tuntuisi oikealta ja hyvältä?

Minkälaiset arvot ovat itselle tärkeitä elämässä?

Mitä muutoksia omassa tilanteessa, voinnissa, mielialassa, elämäntavoissa nuori haluaa tavoitella?

Millä keinoilla tulevaisuus mahdollistuu?

Minkälaista tukea nuori tarvitsisi matkallaan sinne?

Keskustelun voi kirjoittaa myös tarinaksi halutessaan.

Valokuvat

Ottakaa kuva nuoresta tai käyttäkää jo otettua kuvaa. Lähtekää kuvaamaan seuraavaksi asioita, joita nuori toivoo tulevaisuudeltaan ajatuksella ”Minä viiden vuoden päästä”.

Koostakaa kuvista kollaasi, huoneentaulu, digisivu tai muu nuorelle mielekäs tapa. Kun tulevaisuudenkuvat on nähtävillä, niillä on toivoa antava vaikutus ja niihin on helpompi tarttua.

DIGITARINA

Digitaalisen tarinankerronnan on todettu kehittävän monia merkittäviä taitoja, joita 2000-luvun nuoren tarvitsevat tulevaisuudessa. Tällaisia ovat esim. tiedonhankintataidot, organisointikyky, kommunikaatiotaidot, kielitaidot ja tekniset taidot. Digitarinan teko kehittää luovuutta, innovatiivisuutta, kriittistä ajattelua, ongelmanratkaisua, päätöksentekoa ja arviointia.

Nyt tarkoituksena on työstää nuoren kanssa digitarina nuoren elämästä. Tarinan sisällön nuori voi päättää itse, nuori päättää mitä kertoo tai jättää kertomatta. Digitarinan teko edellyttää rauhallisen tilan ja tietokoneen, johon on mahdollista ladata tarinan tekemiseen tarvittava ohjelma (esim. ilmainen movie maker)

Käsikirjoituksen laadinta tehdään ensin paperille

- Tee tarinastasi suunnitelma siitä, mitä tarinassa aiotaan kertoa
- Piirrä paperille noin 20 ruutua
- Piirrä ruutujen sisälle kronologinen jatkumo tarinastasi eli kutakin ruutua kohti yksi valokuvan aihe ja teksti mitä kuvan avulla haluat kertoa.
- Ruudussa olevien kuvien lisäksi mieti minkälainen äänimaisema liittyy tarinaan ja miten se sijoittuu suhteessa kuvatarinan etenemiseen.
- Ota käsikirjoitukseesi liittyviä valokuvia tai etsi valmiita valo/piirroskuvia internetistä. Muista huomioida tekijänoikeudet eli käytä vain niitä kuvia, joihin sinulla on lupa.

Tässä aika hyvä esimerkki elämäntarinasta digitarinalla toteutettuna: <http://dstfinland.ning.com/video/tnk-minun-kiiltokuvani>

Nuorelle on tärkeä painottaa, että nuoren digitarina jää vain hänen itselleen muistoksi. Tarinaa ei tulla käyttämään missään ja sen jakaminen esimerkiksi sosiaalisessa mediassa tms. on ihan hänen oma valintansa.

”MAAILMA ON SUN” VÄLIARVIOINTI

1. Valmistautuminen: Oletko saanut kehittämistyön aikana riittävästi opastusta elämäntarinamenetelmän kokeilemiseksi? Miten valmistauduit menetelmän ohjaamiseen? Oliko valmistautuminen riittävää? Mitä voisi tehdä toisin?
2. Kohtaaminen: Millä tavoin asiakas on ottanut elämäntarinamenetelmät vastaan? Millaisia tunteita sinulle on herännyt kohtaamisten aikana? Entä asiakkaalle? Onko kohtaamisissa tapahtunut jotakin ennakoimatonta, miten ratkaisit tilanteen?
3. Vuorovaikutus. Onko vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa tapahtunut muutoksia kehittämistyön aikana? Jos on, millaisia?
4. Osallisuus. Tukiko elämäntarinamenetelmät nuoren osallisuutta tapaamisessa? Perustelee.
5. Kehittyminen. Onko oma työotteesi kehittynyt? Perustelee.
6. Haasteet. Millaisia haasteita olet kohdannut kehittämistyön aikana? Miten olet niitä ratkaissut?

Arvioi tähän asti kokeilussa olleet elämäntarinamenetelmät. Millä tavoin koet menetelmän toimivan osana elämäntarinatyöskentelyä? Millaisia muutoksia tekisit menetelmään? Haluaisitko käyttää sitä jatkossa?

1. Menetelmä ”Ihan kuin minä”
2. Menetelmä ”Mun tarina”
3. Menetelmä ”Lausunto”
4. Menetelmä ”Sence of place”

”MAAILMA ON SUN” LOPPUKYSELY

1. Mikä kehitystyössä oli onnistunutta?
2. Millaisen koit aikataulun projektin aikana?
3. Miten valitut menetelmät auttoivat nuoren kohtaamisessa? Perustele.
4. Jos aloittaisimme alusta, mitä tekisit toisin?
5. Mitä hyötyä projektista on ollut omaan ohjaajuuteesi?
6. Mitä projekissa jäi saavuttamatta?
7. Millaisia toimia jatkossa tehdään tämän kehittämishankkeen myötä? Aiotko jatkaa menetelmien käyttöä jatkossa? Perustele.
8. Jos pohditaan tulevaisuutta, mitkä seikat voisivat olla syitä, etteivät menetelmät olisikaan käytössä 5 vuoden kuluttua? (Esim. kiire, nuorten haluttomuus käyttää, menetelmät vaativat liikaa työtä)
9. Jos pohditaan tulevaisuutta, mitkä seikat voisivat olla syitä, että menetelmät olisivat yhä käytössä 5 vuoden kuluttua?
10. Millainen on sanallinen kokonaisarviosi projektin onnistumisesta?

KIITOS PALAUTTEESTASI!